

I σ τ ω ρ I T E F O R T H *i s t o r y*

Επιστημονική επιμέλεια

ΣΠΥΡΟΣ ΤΖΟΚΑΣ - ΤΕΛΗΣ ΤΥΜΠΑΣ

2023

1983

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ
40 ΧΡΟΝΙΑ

I σ τ ω ρ I T E F O R T H *i s t o r y*

Επιστημονική επιμέλεια τόμου
ΣΠΥΡΟΣ ΤΖΟΚΑΣ – ΤΕΛΗΣ ΤΥΜΠΑΣ

Επιστημονική υπεύθυνη Προγράμματος ΙστωρΙΤΕ
ΤΖΕΛΙΝΑ ΧΑΡΛΑΥΤΗ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ
40 ΧΡΟΝΙΑ

ΜΕΡΟΣ Β

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ

1	Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής & Λέιζερ (ΙΗΔΛ)	121
	Ηρακλής Κατσαλούλης	
2	Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας & Βιοτεχνολογίας (IMBB)	171
	Κατερίνα Βλαντώνη	
3	Ινστιτούτο Πληροφορικής (ΙΠ)	249
	Γιώργος Ζούκας	
4	Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών (ΙΥΜ)	301
	Γιώργος Ζούκας	
5	Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών (ΙΜΣ)	337
	Μαρίνος Σαρηγιάννης	
6	Ινστιτούτο Επιστημών Χημικής Μηχανικής (ΙΕΧΜΗ)	389
	Χρήστος Καραμπάτσος	
7	Ινστιτούτο Βιοϊατρικών Ερευνών (ΙΒΕ)	433
	Κατερίνα Βλαντώνη	
8	Αστεροσκοπείο Σκίνακα και Ινστιτούτο Αστροφυσικής (ΙΑ)	479
	Ηρακλής Κατσαλούλης	
9	Ινστιτούτο Γεωενέργειας (ΙΓ)	509
	Χρήστος Καραμπάτσος	
10	Ελληνικό Ινστιτούτο Γονιδιωματικής του Ανθρώπου (ΕΙΓΑ)	531
	Κατερίνα Βλαντώνη	

1. Εισαγωγή

Το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών δημιουργήθηκε το 1985 από το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης (ΕΚΕΚ)¹ και ξεκίνησε τις εργασίες του στο Ρέθυμνο το 1986, στην πόλη που φιλοξενεί τη Φιλοσοφική Σχολή και τη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης. Σκοπός του ήταν να γίνει ένα πρωτοποριακό Ινστιτούτο Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας για να διεξάγει έρευνα σύμφωνα με τις νέες και διεθνείς τάσεις στην ιστορία και τον πολιτισμό. Όπως αναφέρουν οι ιδρυτές του στο πρώτο φυλλάδιο που εκδόθηκε το 1986, το ΙΜΣ «επιδιώκει τα προγράμματά του να είναι προσανατολισμένα σε πραγματικές, ζωτικές ανάγκες της νεοελληνικής κοινωνίας όπως είναι η ιστορική και πολιτιστική αυτογνωσία, η τεκμηρίωση της πολιτιστικής παράδοσης και η διακρίβωση των πολιτιστικών προϋποθέσεων για μια υγιή εθνική/πολιτιστική ιδεολογία και ορθολογικές και βιώσιμες διεθνείς σχέσεις».² Στόχος ήταν να γίνει και να παραμείνει ένα Διεθνές Κέντρο Αριστείας σε επιλεγμένα επιστημονικά πεδία και γεωγραφικές περιοχές όπου δεν υπήρχε επαρκής έρευνα στα άλλα ερευνητικά και πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας. Ως μέρος του ΙΤΕ καινοτόμησε στη χρήση νέων τεχνολογιών στις ανθρωπιστικές επιστήμες καθώς και στην άντληση διεθνών και εθνικών πόρων για την ανεξάρτητη λειτουργία του Ινστιτούτου.

Σαράντα χρόνια μετά, στην αξιολόγηση του 2022, είναι σαφές ότι πέτυχε τους σκοπούς που τέθηκαν με την ίδρυσή του. Η επιτροπή πέντε διεθνών κριτών έγραψε το 2022: «Το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών έχει υπερβεί τους στόχους του τα τελευταία τέσσερα χρόνια, ιδίως όσον αφορά τη χρηματοδότηση από εξωτερικούς πόρους, διεθνείς και εθνικούς, επιτυγχάνοντας ένα αξιοσημείωτο ποσοστό επιτυχίας 35% στις υποβληθείσες ερευνητικές προτάσεις. Το Ινστιτούτο έχει θέσει τον φιλόδοξο στόχο να διατηρήσει τον ρόλο του ως κέντρο επιστημονικής αριστείας, ιδιαίτερα χάρη στην επιτυχία του στην επίτευξη επιχορηγήσεων κύρους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Έρευνας (ERC)».³ Το 2023 βρίσκει το Ινστιτούτο

¹ Π.Δ. 7/21.1.85.

² Φυλλάδιο, *Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών*, Ρέθυμνο 1989.

³ «REPORT OF THE EVALUATION COMMITTEE INSTITUTE FOR MEDITERRANEAN STUDIES – FORTH, 2018-2021». Τα πέντε μέλη της Επιτροπής αξιολόγησης ήταν: David Holton (Πανεπιστήμιο Καίμπριτζ), Μαρία Οικονόμου (Πανεπιστήμιο Γλασκώβης), Molly Greene (Πανεπιστήμιο Πρίνστον),

Μεσογειακών Σπουδών με έντεκα ερευνητικές ομάδες στην έρευνα για την Ιστορία, τον Πολιτισμό και την εφαρμογή νέων τεχνολογικών σε αυτές. Είναι το μοναδικό ερευνητικό ή πανεπιστημιακό ινστιτούτο ανθρωπιστικών επιστημών στην Ελλάδα με επτά ERC grants και επιπλέον είκοσι ερευνητικά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από διεθνείς, εθνικούς και ιδιωτικούς πόρους.

Οι επιτυχημένοι ερευνητικοί άξονες του ΙΜΣ-ΙΤΕ είχαν τεθεί από εκείνους που το ίδρυσαν. Από τους κύριους εμπνευστές του εγχειρήματος δημιουργίας του ΙΜΣ ήταν ο φιλόλογος καθηγητής Γρηγόρης Σηφάκης, ένας από τους «ιδρυτικούς πατέρες» του ΙΤΕ και Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής του Πανεπιστημίου Κρήτης, καθώς και ο Νίκος Σβορώνος, μέλος της Διοικούσας Επιτροπής του Πανεπιστημίου Κρήτης και Διευθυντής Σπουδών στην École Pratique des Hautes Études (Section IV) του Centre National de la Recherche Scientifique της Γαλλίας.⁴ Αυτοί οι δύο, μαζί με άλλα έξι μέλη από τα Τμήματα Φιλολογίας και Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης με σπουδές στην Αγγλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, έθεσαν τις βάσεις για τους ερευνητικούς άξονες του ΙΜΣ που συνεχίζουν μέχρι σήμερα. Ο Γρηγόρης Σηφάκης με σπουδές στην Αγγλία στο αρχαίο θέατρο ώθησε την έρευνα πάνω στη θεατρολογία, τον κινηματογράφο, τη μουσικολογία, και τις εικαστικές τέχνες — όλα καινούργια επιστημονικά πεδία για τη χώρα. Ο Θεόδωρος Χατζηπανταζής, με σπουδές στις Ηνωμένες Πολιτείες και κριτικός θεάτρου επί δύο δεκαετίες, υπήρξε ο πρώτος Καθηγητής Θεατρολογίας σε ελληνικό Πανεπιστήμιο και έθεσε τον θεμέλιο λίθο για την εξέλιξη της ιστορίας του θεάτρου στην Ελλάδα.⁵ Το 1987 ξεκίνησε το ερευνητικό πρόγραμμα «Πηγές της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου», επεκτείνοντας το πεδίο έρευνας στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου «από τον Νείλο μέχρι τον Δούναβη»⁶ (το πρόγραμμα ακόμα συνεχίζεται από το ΙΜΣ), και πρωτοστάτησε στη δημιουργία ταινιών και ντοκιμαντέρ. Ο Νίκος Χατζηνικολάου, καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης, ιστορικός της τέχνης διεθνούς κύρους και από τους επιδραστικότερους στην Ελλάδα, με σπουδές στη Γερμανία και τη Γαλλία και με ήδη επιβλητική διεθνή παρουσία, ίδρυσε το 1990 στο ΙΜΣ το πρώτο (και μοναδικό μέχρι σήμερα) κέντρο Ιστορίας

Barbara Horejs (Austrian Archaeological Institute of the Austrian Academy of Sciences, Αυστρία) και Paul Magdalino (University of St Andrews and Κοι University Istanbul).

- 4 Η Διοικούσα Επιτροπή του Πανεπιστημίου Κρήτης όπως διορίστηκε στις 13 Νοεμβρίου του 1981 σύμφωνα με το ΦΕΚ 328/23.11. 1981, ήταν ως εξής: Γρ. Σηφάκης, Πρόεδρος, Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Γ. Ρούσσας, Αντιπρόεδρος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών, Στ. Χαραλάμπους, Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ε. Κουνιάς, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ν. Παναγιωτάκης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Φ. Καφάτος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, Ε. Οικονόμου, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, Δ. Τσιχριτζής, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, Δ. Φατούρος, Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Εμμ. Καρέλλης, Δήμαρχος Ηρακλείου, Εμμ. Λουκάκης Μηχανικός, Ν. Σβορώνος, Επισκέπτης Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, Κ. Σφάλγος, Δρ Ιατρός Ερευνητής.
- 5 Βλ. την ανασκόπηση του έργου του στον πρόλογο του τόμου: Αρετή Βασιλείου, Κωνσταντίνα Γεωργιάδη, Αντρέας Δημητριάδης & Κωνσταντίνα Ριτσάτου (επιμ.), *Ιστορία και Ιστοριογραφία του Νεοελληνικού Θεάτρου: Πρακτικά συνεδρίου προς τιμήν του Θόδωρου Χατζηπανταζή*, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, 2020.
- 6 Τίτλος από το μνημειώδες έργο του Θόδωρου Χατζηπανταζή, *Από του Νείλου μέχρι του Δουνάβη*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012.

Τέχνης «Ελ Γκρέκο», με εντυπωσιακά επιτεύγματα, κάποια από τα οποία θα αναφερθούν παρακάτω.

Ο Νίκος Σβορώνος, ο πατριάρχης της μεταπολιτευτικής ιστοριογραφίας στην Ελλάδα, ώθησε τις ιστορικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, ενθαρρύνοντας μια ομάδα δυναμικών νέων ιστορικών όπως ο Χρήστος Χατζηιωσήφ, οι οποίοι μετέφεραν την εποχή της «νέας ιστορίας», όπως αναπτύχθηκε στη Γαλλία ή την Αγγλία, με ανεξάρτητο πνεύμα και χωρίς να ευθυγραμμιστούν με τις ιστοριογραφικές ηγεμονίες της εποχής τους. Μπορεί να λεχθεί ότι ο Χρήστος Χατζηιωσήφ δημιούργησε μια από τις κυριότερες ιστοριογραφικές σχολές στην Ελλάδα, θεωρώντας την ιστορία άξονα όχι μόνο των ανθρωπιστικών αλλά και των κοινωνικών ερευνών.⁷ Επίσης, είναι η εποχή όπου η μελέτη της ιστορίας στην Ελλάδα απλώνεται και περιλαμβάνει και τον χώρο της ελληνικής διασποράς. Η έρευνα στην οικονομική και κοινωνική ιστορία νεότερων χρόνων στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα και οι διασυνδέσεις της σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος των ιστορικών σπουδών του ΙΜΣ που γέννησε τέσσερις ερευνητικές ομάδες του ινστιτούτου σήμερα.

Η άλλη ιδιαίτερα επιτυχημένη ομάδα έρευνας ήταν στις Οθωμανικές Σπουδές (τότε Τουρκολογία και Αραβικές Σπουδές). Μέχρι τη δεκαετία του 1980, η ιστορία στα Πανεπιστήμια της χώρας διδασκόταν με την πλήρη απουσία της Οθωμανικής Ιστορίας υπό τον κοινό όρο «τουρκοκρατία», με όλο το αρνητικό πρόσημο της εθνικής ιστοριογραφίας.⁸ Η Ελισάβετ Ζαχαριάδου, ήδη διεθνούς φήμης ιστορικός, και ο Βασίλης Δημητριάδης, και οι δύο τους από τους πρωτοπόρους της ελληνικής οθωμανολογίας με σπουδές στην Αγγλία, ίδρυσαν το Πρόγραμμα Οθωμανικής Ιστορίας (τότε Τουρκικών Σπουδών) που συνεχίζει με εξαιρετική επιτυχία μέχρι σήμερα. Η ένταξη των δύο οθωμανολόγων στο δυναμικό του ΙΜΣ οφείλεται στον Γρηγόρη Σηφάκη, ο οποίος (με τα λόγια της Ελισάβετ Ζαχαριάδου) «εξήγησε στον... πρόεδρο του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας, τον Λευτέρη Οικονόμου, τη σπουδαιότητα των τουρκικών σπουδών».⁹ Πρέπει να σημειωθεί ότι το πρόγραμμα είχε ξεκινήσει ως «Πρόγραμμα Τουρκικών Σπουδών» για την «εξυπηρέτηση εθνικών αναγκών» όπως η συστηματική εκμάθηση της τουρκικής γλώσσας και σε μέλη των ενόπλων δυνάμεων, παρότι στην πορεία επικεντρώθηκε αποκλειστικά στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και δεν διεξάγει πλέον έρευνα για τη σύγχρονη Τουρκία.

7 Βλ. τον πρόλογο στον τόμο Άννα Μαχαιρά, Στρατής Μπουρνάζος & Λήδα Παπαστεφανάκη (επιμ.), *Το πνεύμα, πρωτοξάδελφος του γιακωβινισμού... Κείμενα αφιερωμένα στον Χρήστο Χατζηιωσήφ*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2023.

8 Βλ. τώρα Marinos Sariyannis, Eleni Gara & Phokion Kotzageorgis, «Ottoman studies in Greece: a reflective gaze», *Bulletin de correspondance hellénique moderne et contemporain* 5 (2021) <<http://journals.openedition.org/bchmc/957>> DOI: <<https://doi.org/10.4000/bchmc.957>> και σημ. 1 για προγενέστερη βιβλιογραφία. Ειδικά για τις οθωμανικές σπουδές στην Κρήτη, βλ. το αφιέρωμα «Αναγόρευση των Βασίλη Δημητριάδη και Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου σε Ομότιμους Καθηγητές Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης (Ρέθυμνο, 23 Μαΐου 2018): Οι απαρχές της οθωμανολογικής έρευνας και διδασκαλίας στο Ρέθυμνο. Μνήμη Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου / In memoriam Elizabeth A. Zachariadou (1931-2018)», *Αριάννη* 23/24 (2016-2017 / 2017-2018), σ. 296-329.

9 Ελισάβετ Ζαχαριάδου, «Οι τουρκικές σπουδές στο Ρέθυμνο: τα πρώτα βήματα», *Αριάννη* 23/24 (2016-2017 / 2017-2018), σ. 318-319.

ΕΙΚΟΝΑ 5.1 Η αυλή του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

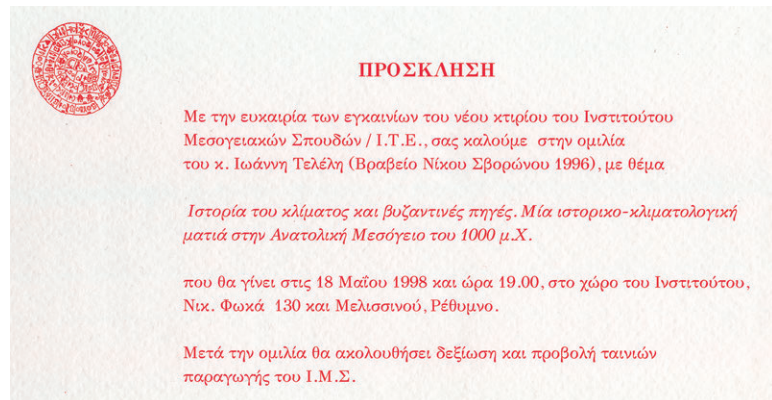
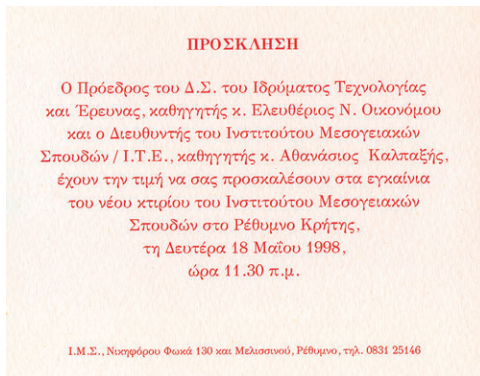
Την ερευνητική ομάδα στην αρχαιογνωσία εισήγαγε στο ΙΜΣ ο αρχαιολόγος Θανάσης Καλπαξής με σπουδές στη Γερμανία, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης, ο οποίος σφραγίζει με την παρουσία του το ΙΜΣ το 1992 με την εκλογή του ως Διευθυντής του. Εξαρχής αναλαμβάνει ηγετικό ρόλο στην εξασφάλιση ευρωπαϊκών πόρων για τα ερευνητικά προγράμματα του ΙΜΣ, τα οποία μέχρι τότε χρηματοδοτούνταν κυρίως από την τακτική κρατική επιχορήγηση. Προτάσσει «την ανάγκη για μία ακόμη φορά εξεύρεσης κονδυλίων από άλλες πηγές για συμμετοχή στα διάφορα προγράμματα της ΕΟΚ».¹⁰ Ο Θανάσης Καλπαξής μαζί με τον γεωφυσικό Απόστολο Σαρρή δημιούργησαν το 1996 το Εργαστήριο Γεωφυσικής, Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος όπου συναντάται η Αρχαιολογία με τις φυσικές επιστήμες και την Πληροφορική για νέου τύπου μεθοδολογία έρευνας στην Αρχαιολογία και μέσα από την Ιστορία του Τοπίου.¹¹ Με αυτόν το τρόπο η διεπιστημονική συνεργασία ανθρωπιστικών και φυσικών επιστημών έφερε διεθνείς χρηματοδοτήσεις στο ΙΜΣ και στην πορεία διάχυσε στο Ινστιτούτο την τεχνογνωσία της υποβολής προτάσεων σε διεθνή ερευνητικά προγράμματα.

Το Ινστιτούτο από το 1986 και επί μία δεκαετία στεγάστηκε με ενοίκιο σε διαμερίσματα στην οδό Δημοκρατίας 33 και Μαρκέλλου 26 στην πόλη του Ρεθύμνου. Με τη συγκρότηση μεγαλύτερων ερευνητικών ομάδων μέσα από τα αντίστοιχα προγράμματα δημιουργήθηκε έντονο κτιριακό πρόβλημα του οποίου η λύση δίνεται το

¹⁰ Πρακτικά Επιστημονικού Συμβουλίου Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών (ΕΣ ΙΜΣ), αρ. 6/10/1992.

¹¹ Βλέπε *Αρχαιοτηλεπισκοπικά Νέα* τχ. 1 (Ιανουάριος 1998) και τχ. 2 (Ιανουάριος 1999). Βλ. John Bintliff, «New Developments in Greek Archaeology in the Last Twenty Years», στο Gelina Harlaftis, Nikos Karapidakis, Kostas Sbonias & Vaios Vaiopoulos (επιμ.), *The New Ways of History*, Λονδίνο: IB Tauris, 2010.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	
11.30	Αγιασμός
11.45	Χαιρετισμοί Ομιλίες: κυρία Βάσω Παπανδρέου Υπουργός Ανάπτυξης κύριος Αθανάσιος Καλπαξής Διευθυντής Ι.Μ.Σ.
12.15	Περνήγηση στο κτίριο και στις εκθέσεις δραστηριοτήτων του Ι.Μ.Σ.
13.00	Δεξίωση

ΕΙΚΟΝΑ 5.2 Πρόσκληση για τα εγκαίνια του πρώτου κτιρίου του ΙΜΣ, στις 18 Μαΐου 1998.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

1988 επί του πρώτου Διευθυντή Γρηγόρη Σηφάκη.¹² Αγοράστηκε «μνημειακό διατηρητέο» κτίριο,¹³ οικοδόμημα ενετικής περιόδου σε ερειπιώδη μορφή στην οδό Νικηφόρου Φωκά ή «Μακρύ στενό» της παλιάς πόλης του Ρεθύμνου. Το κτίριο, μετά από μεγάλες καθυστερήσεις,¹⁴ αναστηλώθηκε και ολοκληρώθηκε το 1996 με τη συνδρομή της Αρχαιολογικής υπηρεσίας (Εικ. 5.1). Διαρρυθμίστηκε κατάλληλα για να δεχτεί τις λειτουργίες του ΙΜΣ, οπότε έγινε και η μετακόμιση στο πλήρως εξοπλισμένο και ανακαινισμένο κτιριακό συγκρότημα, ενώ στις 18 Μαΐου 1998 έγιναν τα επίσημα εγκαίνια παρουσία της Υπουργού Ανάπτυξης Βάσως Παπανδρέου (Εικ. 5.2).¹⁵ Η ανάπτυξη του Ινστιτούτου έφερε την ανάγκη περαιτέρω επέκτασής του. Το 2004 αγοράστηκε το διπλανό κτίριο, επίσης σε ερειπιώδη κατάσταση, εκτάσεως περίπου 380 τ.μ. επί θητείας του δεύτερου Διευθυντή Θανάση Καλπαξή,¹⁶ το οποίο ολοκληρώθηκε το 2009 ως «Κέντρο Τεχνολογικών Εφαρμογών στον Πολιτισμό Στέλιος Ορφανουδάκης», προς τιμήν του πρόωρα εκλιπόντος Προέδρου του ΙΤΕ.¹⁷ Με αυτό το κτίριο, εκτός των επιπλέον γραφείων και χώρων, το ΙΜΣ απέκτησε δύο μεγάλες αίθουσες διαλέξεων μονόχωρες, επιμήκεις και θολοσκέπαστες κατά μήκος της οδού Νικηφόρου Φωκά. Η μία εξ αυτών αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της πρώτης βενετικής περιόδου (13ος-15ος αι.). Η αψίδα του ιερού δεν σώζεται, ωστόσο τα θεμέλιά της, στο τυπικό ημικυκλικό σχήμα, διακρίνονται μπροστά από τη σημερινή είσοδο, κάτω από το ύψος του δαπέδου. Πιθανολογείται ότι ήταν ναός αφιερωμένος στην Αγία Παρασκευή (Εικ. 5.3).¹⁸

¹² Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 1/6/1988.

¹³ Φυλλάδιο, *Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών*, Ρέθυμνο 1989.

¹⁴ Ο τότε διευθυντής του ΙΜΣ, Θανάσης Καλπαξής, σε επιστολή του στον Λ. Οικονόμου με κοινοποίηση στον ΓΓΕΤ στις 5/10/1994, υπενθυμίζει σχετικά με τη δραστηριότητα «Ανοικτές Θύρες» ότι «ένα βασικό πρόβλημά μας είναι οι επί τόσα χρόνια ανοικτές θύρες του κτιρίου μας στο Ρέθυμνο» και καταλήγει: «Σε περίπτωση που η ΓΓΕΤ απορήσει για την υποτονική συμμετοχή του Ρεθύμνου, παρακαλούμε να την ενημερώσετε, για μίαν ακόμα φορά, για το πρόβλημα στέγασής μας» (Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ).

¹⁵ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 5/3.4.1988. Για την ολοκλήρωσή του, Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 89-3/25.1.1997. Το κτίριο, εκτάσεως 800 τ.μ. περίπου, εγκαινιάστηκε δύο χρόνια αργότερα, στις 18 Μαΐου 1998, επί του δεύτερου Διευθυντή Θανάση Καλπαξή.

¹⁶ Για την έγκριση δαπάνης βλ. Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 127-5/15.10.2000.

¹⁷ Πρακτικά ΙΜΣ-ΙΤΕ αρ. 6/4/2005.

¹⁸ Σε μια δεύτερη φάση στη διάρκεια της βενετοκρατίας, ο δυτικός τοίχος κατεδαφίστηκε και ο ναός επεκτάθηκε προς τα δυτικά για τρία περίπου μέτρα, όπου βρίσκεται σήμερα η κεντρική αίθουσα

ΕΙΚΟΝΑ 5.3 Η συντηρημένη ανασκαφή της Αγίας Παρασκευής στην αίθουσα εκδηλώσεων του ΙΜΣ, στην εκδήλωση των εγκαίνιων, 19 Σεπτεμβρίου 2010.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

ΕΙΚΟΝΑ 5.4 Τα εγκαίνια του δεύτερου κτιρίου του ΙΜΣ, στις 19 Σεπτεμβρίου 2010 από την κόρη του Στέλιου Ορφανουδάκη.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

Το νέο κτίριο εγκαινιάστηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2010 επί θητείας του Διευθυντή Χρήστου Χατζηιωσήφ από την κόρη του Στέλιου Ορφανουδάκη (Εικ. 5.4).

Μετά από μία δεκαετία, η διαρκής ανάπτυξη του ΙΜΣ με την αύξηση των ερευνητικών προγραμμάτων και των ερευνητών δημιούργησε την περαιτέρω ανάγκη κτιριακής ανάπτυξης. Το 2022, μετά από συμφωνία με το Πανεπιστήμιο Κρήτης, παραχωρήθηκε η 25ετής χρήση κτιρίου 280 τ.μ. στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου, πλησίον του υφισταμένου κτιριακού συγκροτήματος του Ινστιτούτου στην οδό Αθανασίου Διάκου 10. Το κτίριο σε ερειπιώδη μορφή αποκαταστάθηκε μερικώς από το Πανεπιστήμιο και πρόκειται να ολοκληρωθεί από το ΙΜΣ-ΙΤΕ μέχρι το τέλος 2024 με χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης (Εικ. 5.5).

διαλέξεων του ΙΜΣ. Οι ανασκαφικές εργασίες που πραγματοποιήθηκαν το 2007 από την 28η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (σήμερα Εφορεία Αρχαιοτήτων Ρεθύμνου) αποκάλυψαν, εκτός από τα θεμέλια της ασίδας του ιερού, τέσσερις, τουλάχιστον, κτιστούς, κιβωτιόσχημους τάφους κατά μήκος του βόρειου τοίχου. Σε διαθήκη που συντάχθηκε στο Ρέθυμνο στις 9 Φεβρουαρίου 1637, η διαθέτρια Λουκία Βλαστοπούλα ζήτησε να ταφεί στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής που βρίσκεται στο *Μακρύ Δρόμο*. Είναι συνεπώς αρκετά πιθανό η εκκλησία του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών να ταυτίζεται με την Αγία Παρασκευή. Ευχαριστούμε θερμά τη Δρα Μαρία Βακονδίου, συνεργάτιδα του ΙΜΣ, για την πληροφορία.

ΕΙΚΟΝΑ 5.5 Το νέο κτίριο στην Αθανασίου Διάκου, υπό κατασκευή, 2021.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

Διακρίνουμε τρεις περιόδους στην ανάπτυξη του ΙΜΣ. Η πρώτη περίοδος είναι οι απαρχές του Ινστιτούτου το 1985-1992 και το ξεκίνημα της ερευνητικής δραστηριότητας, με Διευθυντή του ΙΜΣ τον Καθηγητή Γρηγόρη Μ. Σηφάκη.¹⁹ Η δεύτερη περίοδος είναι η εδραίωση των κύριων αξόνων της έρευνας στο διάστημα 1993-2008, με Διευθυντή τον Καθηγητή Θανάση Καλπαξή. Στην τρίτη περίοδο, από το 2009 μέχρι σήμερα, εντοπίζεται η μεγάλη ανάπτυξη του Ινστιτούτου με Διευθυντές διαδοχικά τον Καθηγητή Χρήστο Χατζηιωσήφ και την Καθηγήτρια Τζελίνα Χαρλαύτη.

¹⁹ Ο διορισμός του Γ. Σηφάκη στη θέση του διευθυντή δεν έγινε χωρίς κραδασμούς: με πολυσέλιδη επιστολή του προς το διδακτικό προσωπικό και τη διοίκηση της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης στις 6 Ιουνίου 1985 ο Βασίλης Κρεμμυδάς, Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, τη θεωρεί παράτυπη και αποτέλεσμα χειραγώγησης, καθώς είχε λάβει διαβεβαιώσεις ότι θα την καταλάμβανε ο ίδιος. Ο Γ. Σηφάκης στη συνέχεια ζήτησε να συζητηθεί το ενδεχόμενο παραίτησής του (επιστολή προς τους διδάσκοντες της Φιλοσοφικής Σχολής, 30 Σεπτεμβρίου 1985). Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά την τριβή αυτή, ο Β. Κρεμμυδάς υπέβαλε το 1992 πρόταση για ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο «Εμπορικές πρακτικές στο τέλος της Τουρκοκρατίας» (Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 18/2/1992) και διηύθυνε αργότερα και άλλα προγράμματα στο πλαίσιο του ΙΜΣ.

ΕΙΚΟΝΑ 5.6 Ο πρώτος διευθυντής του ΙΜΣ, Γρηγόρης Μ. Σηφάκης, 2010.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

2. Οι απαρχές 1986-1992

Το όραμα του πρώτου Διευθυντή Γρηγόρη Σηφάκη αποτυπώνεται στις βασικές αρχές δράσης του Ινστιτούτου όπως τις παρουσιάζει και στο ΔΣ του ΙΤΕ: (1) στη διεπιστημονικότητα των προγραμμάτων, (2) στη συλλογικότητα της επιστημονικής εργασίας, (3) στην ωφελιμιστικότητα των προγραμμάτων. Για τη διεπιστημονικότητα τονίζει τη σημασία της συνεργασίας των θεωρητικών επιστημών με τις θετικές επιστήμες με συμπράξεις μεταξύ των ινστιτούτων, αναφέροντας τη σημαντική συνεργασία με το Ινστιτούτο Πληροφορικής, όπως για παράδειγμα για τα αρχαία μνημεία και τα μουσεία. Για τη συλλογικότητα και τη συνεργασία προωθεί και υποστηρίζει προγράμματα που συνδυάζουν επιστημονική και καλλιτεχνική αξία στις παραστατικές τέχνες, το θέατρο, τη μουσική, τα ντοκιμαντέρ, τις ταινίες, τις εικαστικές τέχνες, τη λογοτεχνία. Για την ωφελιμιστικότητα στηρίζει προγράμματα όπως αυτό της Τουρκολογίας και Αραβολογίας, το οποίο απευθύνεται τόσο σε μεταπτυχιακούς φοιτητές όσο και στην επιμόρφωση υπαλλήλων του Ελληνικού Δημοσίου, καθώς επίσης προγράμματα για τις ελληνικές μειονότητες της Μικράς Ασίας. Όπως γράφει ο ίδιος ο Γρηγόρης Σηφάκης (Εικ. 5.6), σε μια αποτίμησή του για τις απαρχές των οθωμανικών σπουδών στο Ρέθυμνο, οι ιδρυτές της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης (Μανούσος Μανούσας, Νικόλαος Μ. Παναγιωτάκης, Δημήτριος Κατάκης), «είχαν τη φιλοδοξία να θεμελιώσουν ένα πανεπιστήμιο Μεσογειακό, που να έχει την προσοχή του στραμμένη προς την Ανατολή και προς την Αφρική», και «την ίδια... φιλοδοξία υιοθέτησε αργότερα και το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών».²⁰ Η έμφαση στη Μεσόγειο, που αποτυπώνεται και

²⁰ Γρηγόρης Μ. Σηφάκης, «Η έναρξη και η λογική των οθωμανικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Κρήτης», *Αριάδνη* 23/24 (2016-2017 / 2017-2018), σ. 311-312.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1 Το ερευνητικό προσωπικό και τα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ του ΙΜΣ, 1985-1992

Όνομα	Ιδιότητα	Ίδρυμα	Ερευνητικοί άξονες
ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ			
-			
ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΑ ΜΕΛΗ ΔΕΠ			
Γρηγόρης Σηφάκης	Διευθυντής Μέλος ΔΕΠ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης & Πανεπιστήμιο Κρήτης	Λογοτεχνία-Θέατρο
Θεόδωρος Χατζηπανταζής	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Θέατρο
Νίκος Χατζηνικολάου	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Τέχνης
Γιώργος Αμαργιανάκης	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης (μέχρι το 1990), ΕΚΠΑ (1990-2003)	Μουσικολογία
Νάσος Βαγενάς	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης (μέχρι 1991), ΕΚΠΑ (1992-2012)	Λογοτεχνία
Γιώργος Χριστοδούλου	Μέλος ΔΕΠ	Σχολή Ευελπίδων	Λογοτεχνία
Ελισάβετ Ζαχαριάδου	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Τουρκολογία – Οθωμανική Ιστορία
Βασίλης Δημητριάδης	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Τουρκολογία – Οθωμανική Ιστορία
Χρήστος Χατζηιωσήφ	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Νεοτέρων Χρόνων
Νίκος Οικονομίδης	Μέλος ΔΕΠ	Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών	Βυζαντινή Ιστορία
Θανάσης Καλπαξής	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Αρχαιολογία

Πηγή: Πρακτικά ΕΣ Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών, 1985-1992, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

στην ονομασία του ίδιου του Ινστιτούτου, μπορεί να συσχετιστεί όχι μόνο με το περιεχόμενο των κατευθύνσεων της έρευνας των μελών του εκείνα τα χρόνια, αλλά και με ένα γενικότερο κλίμα στο πλαίσιο της ένταξης στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και της πολιτικής των ελληνικών κυβερνήσεων της δεκαετίας του '80. Θυμίζουμε τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (Μ.Ο.Π., 1985-1993), πρόδρομο του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και των ΕΣΠΑ, τα οποία είχαν θεσπιστεί για τη σύγκλιση των μεσογειακών χωρών με τον μέσο όρο της ΕΟΚ, με πρωτοβουλία μάλιστα της ελληνικής κυβέρνησης.

Με αυτόν τον τρόπο, την περίοδο 1985-1992 στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών επιστρατεύθηκαν καθηγητές κυρίως από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας και το Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, οι οποίοι σχημάτισαν και ανέπτυξαν τους πρώτους ερευνητικούς άξονες: Θεατρολογία, Μουσικολογία, Λογοτεχνία, Ιστορία Τέχνης, Τουρκολογία – Οθωμανική Ιστορία, Βυζαντινή Ιστορία και Ιστορία Νεοτέρων Χρόνων. Πέντε από τα πρώτα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ εδραίωσαν τους ερευνητικούς άξονες που καθορίζουν τη φυσιογνωμία του ΙΜΣ μέχρι σήμερα (Πίνακας 5.1).

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου το ΙΜΣ δεν έχει κανέναν ερευνητή. Η νοοτροπία είναι άλλωστε εναντίον του μόνιμου προσωπικού. Στα Πρακτικά του πρώτου Επιστημονικού Συμβουλίου στις 29 Δεκεμβρίου 1985 (μέλη είναι η Ελισάβετ Ζαχαριάδου, η Χρύσα Μαλτέζου —με συμβουλευτικό ρόλο, χωρίς να διευθύνει ερευνητικό πρόγραμμα του ινστιτούτου—, ο Νίκος Χατζηνικολάου και ο Θόδωρος Χατζηπανταζής) διατυπώνεται η εξής άποψη: «Το Ινστιτούτο δεν έχει μόνιμους ερευνητές καθώς η υπαλληλοποίηση των ερευνητών έχει και αρνητικές επιπτώσεις τόσο για

ΕΙΚΟΝΑ 5.7 Από τη συνταξιοδότηση της Άλκης Χατζηνικολάου, υπεύθυνης της Γραμματείας του ΙΜΣ από το 1989 μέχρι το 2010. Από αριστερά: Απόστολος Σαρρής, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Ηλίας Κολοβός, Άλκη Χατζηνικολάου, Κώστας Μουστάκας.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

τους ίδιους τους ερευνητές όσο και για την επιστημονική έρευνα (αντ' αυτού προκρίνεται να χρησιμοποιηθούν στο έπακρο οι πόροι για προγράμματα συγκεκριμένης χρονικής διάρκειας και οι δυνατότητες που προσφέρει η ευγενής επιστημονική άμιλλα). Το Ινστιτούτο Μεσογειακών Ερευνών αποκλείει το ενδεχόμενο της μονιμοποίησης ερευνητών». ²¹ Και πράγματι, θα περάσουν 14 χρόνια μέχρι τον Απρίλιο του 1999, οπότε προσλαμβάνεται ο πρώτος ερευνητής του ΙΜΣ ως Ερευνητής Γ, ο Απόστολος Σαρρής, ο οποίος ήδη από το 1996 έχει εργαστεί επί συμβάσει τρία χρόνια στο ΙΜΣ. Όλη η χρηματοδότηση αυτήν την περίοδο για τα προγράμματα που εγκρίνονται προέρχεται από το ΙΤΕ. Χαρακτηρίζονται ως «φιλοξενούμενα», δηλαδή με εσωτερική χρηματοδότηση από το ΙΤΕ (Πίνακας 5.4). ²² Η πρώτη μεγάλη εξωτερική χρηματοδότηση που εξασφαλίζεται είναι από τα ΜΟΠ —τα οποία χρηματοδότησαν όπως θα δούμε και τον εξοπλισμό και την παραγωγή ταινιών και ντοκιμαντέρ του ΙΜΣ— για την αναπαλαίωση και αποπεράτωση του πρώτου κτιρίου του ΙΜΣ στη Νικηφόρου Φωκά και Μελισσηνού. Η απόσταση από την Κεντρική Διοίκηση του ΙΤΕ στο Ηράκλειο συνέβαλε στην ανάγκη δημιουργίας διοικητικής και οικονομικής μονάδας στο ΙΜΣ. Προσελήφθη στη Διοίκηση η Αλκυόνη (Άλκη) Χατζηνικολάου το 1989 (Εικ. 5.7), η οποία παρέμεινε στο ΙΜΣ μέχρι τη συνταξιοδότησή της το 2010, και η Γεωργία Παπαδάκη το 1990 που αποτελεί μέχρι σήμερα καίριο στέλεχος της Διοίκησης του ΙΜΣ. Το ΙΜΣ προσέλαβε και λογιστή την ίδια περίοδο (αρχής γενομένης το 1988 με σύμβαση μερικής απασχόλησης) για τη διεκπεραίωση των οικονομικών θεμάτων. ²³

²¹ «Πρώτη εγκύκλιος σχετικά με τον χαρακτήρα και τους σκοπούς του Ινστιτούτου Μεσογειακών Ερευνών και τους όρους χρηματοδότησης προγραμμάτων έρευνας προς όλα τα μέλη ΔΕΠ του Πανεπιστημίου Κρήτης», 19 Δεκεμβρίου 1985.

²² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 25/2-6/2.5.1987.

²³ Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 2/12/1987· Γ. Μ. Σηφάκης προς ΙΤΕ, 20/2/1989, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

Ερευνητικά προγράμματα

Τα πρώτα προγράμματα που ανακοινώνονται και «το ΔΣ δέχεται και εγκρίνει με ενθουσιασμό»,²⁴ τον Μάιο του 1987, είναι για το αρχαίο και νεοελληνικό θέατρο, τη μουσική, τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, την ιστορία της τέχνης, τις ιστορικές και τις τουρκολογικές σπουδές. Τα προγράμματα που αφορούν ξένους προς το ΙΜΣ ερευνητές πριν την αναδιοργάνωση ονομάζονται πλέον «φιλοξενούμενα», ενώ αυτά που σχεδιάζονται από το ΕΣ του ΙΜΣ ονομάζονται «ενεργά».²⁵ Στη συνολική πρόταση που υποβλήθηκε τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου στη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας, τονίζεται ότι το ΙΜΣ «επιδιώκει να οργανώσει την έρευνά του σύμφωνα με συγκεκριμένους άξονες προσανατολισμένους στις εθνικές ανάγκες· έτσι, άμεση προτεραιότητα δίνεται στον άξονα «Οικονομική, πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική εξέλιξη των ελληνόφωνων πληθυσμών και περιοχών σε συσχετισμό με τους γειτονικούς λαούς της ανατολικής Μεσογείου (14ος-20ός αιώνας)», «δεδομένης της σπουδαιότητας των ιδιότυπων σχέσεων που η χώρα μας διατηρεί με την Τουρκία».²⁶ Στον άξονα αυτό προτείνεται η άμεση έναρξη προγραμμάτων για την υποδομή στις τουρκολογικές σπουδές, τον ελληνισμό της Καππαδοκίας, την ελληνική παραδοσιακή μουσική και την ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου. Προτείνεται και ένας συμπληρωματικός άξονας για τις σχέσεις «του νεότερου ελληνισμού με τις παλαιότερες φάσεις της ιστορίας του», ο οποίος θα μπορούσε να περιλαμβάνει τη συγκριτική μελέτη της νεοελληνικής γλώσσας, τη μελέτη των νεοελληνικών επωνύμων, τοπωνυμίων και μορφών του παραδοσιακού πολιτισμού, καθώς και τη δημιουργία διαφόρων βάσεων δεδομένων («τραπεζών») όπως θησαυρός της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, τοπωνυμικός και αρχαιολογικός άτλαντας. Ο άξονας αυτός κρίθηκε δευτερεύουσας προτεραιότητας και περιγράφηκε μόνο ως πρόταση για μελλοντική ανάπτυξη· ωστόσο, εν τέλει, τέθηκε και αυτός αμέσως σε εφαρμογή. Στο τέλος λοιπόν του 1988 τα «ενεργά» προγράμματα του Ινστιτούτου ήταν τα εξής: «Τουρκολογικές σπουδές» (Β. Δημητριάδης και Ε. Ζαχαριάδου), «Ελληνισμός της Καππαδοκίας» (Χ. Χατζηιωσήφ), «Ελληνική παραδοσιακή μουσική» (Γ. Αμαργιανάκης), «Ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου» (Θ. Χατζηπανταζής), «Ο Αδαμάντιος Κοραής ως κλασικός φιλόλογος» (Γ. Χριστοδούλου), «Βαθμός εγγραμματοσύνης των Βυζαντινών» (Ν. Οικονομίδης) και «Αρχαιολογία και αρχαιολογική πολιτική» (Θ. Καλπαξής), με τα τρία τελευταία προγράμματα να θεωρούνται μέρη του δεύτερου άξονα.²⁷

Εδώ σημαντικές είναι οι δραστηριότητες και οι δράσεις από την Ελισάβετ Ζαχαριάδου που εισηγείται χρηματοδότηση ύψους 30 εκατ. δρχ. για τη δημιουργία βιβλιοθήκης τουρκολογικών και ισλαμικών σπουδών — επένδυσης και υποδομής

²⁴ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 28/2-9/10.10.1987.

²⁵ Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 24/6/1987.

²⁶ Πρόταση για αναδιοργάνωση και επιστημονικό προγραμματισμό του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών, 2 Σεπτεμβρίου 1987.

²⁷ «Γενικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών του ΙΤΕ», Παράρτημα 5 στην «Πρόταση για χρηματοδότηση του ΕΚΕΚ από Διαρθρωτικά Ταμεία Ε.Κ. στα πλαίσια Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης 1989-1993», Ε. Ν. Οικονόμου προς ΓΓΕΤ, 3/1/1989, Αρχείο ΙΜΣ.

απαραίτητης και για την εκπόνηση των προγραμμάτων.²⁸ Λίγο αργότερα εγκρίνεται επίσης η πραγματοποίηση προγράμματος επιμόρφωσης Δημοσίων Υπαλλήλων στην τουρκική γλώσσα σύμφωνα με την εισήγηση της Ζαχαριάδου, προϋπολογισμού 2.000.000 δραχμών.²⁹ Με αυτόν τον τρόπο από το 1988 ξεκίνησε από το ΙΜΣ η λειτουργία διετούς «Μεταπτυχιακού Προγράμματος Επιμόρφωσης και Εξειδίκευσης στην Τουρκολογία» για φοιτητές που επιλέγονταν μετά από εξετάσεις και ήταν υπότροφοι του ΙΜΣ. Μέχρι το 1994 στόχευε και στην επιμόρφωση στην τουρκική γλώσσα μελών των Ενόπλων Δυνάμεων, αποφέροντας για ένα διάστημα και έσοδα στο Ινστιτούτο. Το πρόγραμμα αυτό συνέχισε μέχρι το 1994, οπότε σταμάτησε με τη δημιουργία Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών, όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα. Παράλληλα, τέθηκαν οι βάσεις για τη μελέτη και έκδοση του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης, έργο για το οποίο θα μιλήσουμε αργότερα.³⁰ Στην ίδια ευρύτερη γνωστική περιοχή κινείται και το πρόγραμμα «Ελληνοαραβικό Γλωσσάριο» (Glossarium Graeco-Arabicum) του Δημήτρη Γούτα (1985-1989), με σκοπό την έκδοση ελληνοαραβικού επιστημονικού λεξικού των αραβικών μεταφράσεων του 8ου-10ου αιώνα, έργο το οποίο άφησε κληρονομιά στη βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου μια σημαντική σειρά εκδόσεων σχετικών με την ισλαμική επιστήμη.³¹

Το 1987 ξεκινούν και δύο ιστορικά προγράμματα. Το ένα (το οποίο αρχικά συμπεριλαμβανόταν στον τομέα της Τουρκολογίας), από τον Χρήστο Χατζηιωσήφ, αφορούσε τις χριστιανικές κοινότητες της Καππαδοκίας και ειδικότερα την κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ιστορία τους με βάση ανέκδοτο αρχειακό υλικό στην ελληνική και τουρκική γλώσσα. Να σημειωθεί ότι για αυτή τη θεματική η ελληνική ιστοριογραφία μέχρι τότε χρησιμοποιούσε σχεδόν αποκλειστικά ελληνικές αρχειακές πηγές και μαρτυρίες. Ο Χρήστος Χατζηιωσήφ, με σπουδές στη Γερμανία και τη Γαλλία και με πρωτοποριακό έργο στην οικονομική και κοινωνική ιστορία της ελληνικής διασποράς τη δεκαετία του 1980, βρίσκεται στην αρχή της καριέρας του, και είναι από εκείνους που σφράγισαν την πορεία της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας των νεότερων χρόνων τόσο στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, όσο και στο ΙΜΣ. Το άλλο ερευνητικό έργο για τον βαθμό εγγραμματοσύνης των Βυζαντινών από τον 8ο έως τον 15ο αιώνα διευθύνεται από τον Νίκο Οικονομίδη, διαπρεπή βυζαντινολόγο του Πανεπιστημίου Αθηνών με μακρά θητεία σε κορυφαία πανεπιστημιακά ιδρύματα της Γαλλίας, του Καναδά και των Ηνωμένων Πολιτειών, ο οποίος ήταν μέλος του Ινστιτούτου μέχρι το 1995.

Παράλληλα, ο Γρηγόρης Σηφάκης προωθεί προγράμματα με τη χρήση νέων τεχνολογιών — κάτι πρωτόγνωρο για την εποχή. Στηρίζει τη δημιουργία «Τράπεζας

28 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 26/2-7/10.6.1987. Για την αξιολόγησή τους δημιουργήθηκε Επιτροπή κρίσης Ερευνητικών Προτάσεων από τους Νίκο Σβορώνο, Πασχάλη Κιτρομηλίδη, Ιωάννη Κ. Χασιώτη: Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 5/3.4.1988.

29 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 22/14.1.1990.

30 Το φθινόπωρο του 1986 ξεκινά η ταξινόμηση, καταγραφή και μικροφωτογράφιση του αρχείου από ομάδα υπό τον Βασίλη Δημητριάδη: επιστολή Γ. Μ. Σηφάκη προς ΔΣ του ΕΚΕΚ, 22/10/1986, Αρχείο ΙΜΣ.

31 Proposal for project Glossarium Graeco-Arabicum, submitted to the Institute of Mediterranean Studies, Cretan Research Center by Dimitri Gutas, 1 February 1986· επιστολή Δ. Γούτα προς Γ. Σηφάκη, 4 Μαΐου 1988 (στα αγγλικά)· Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 13/10/1988.

δεδομένων» για τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Πληροφορικής, ενός θησαυρού της Νεοελληνικής Γλώσσας για το οποίο το Packard Humanities Institute εκδήλωσε ενδιαφέρον.³² Εντάσσει επίσης το Πρόγραμμα για το Αρχαίο Θέατρο, πάλι σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Πληροφορικής. Το ίδιο διάστημα χρηματοδοτούνται και άλλα προγράμματα σχετικά με τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, δείχνοντας έτσι την πρόθεση του Ινστιτούτου να μην εγκαταλείψει τον δεύτερο άξονα όπως είχε περιγραφεί το 1987: έτσι, ο Νάσος Βαγενάς ξεκινά το 1990 την κατάρτιση αρχείου νεοελληνικής μετρικής, με τη συμμετοχή του Ευριπίδη Γαραντούδη και της Άννας Κατσιγιάννη.³³ το 1989 ξεκινά το πρόγραμμα «Ο Αδαμάντιος Κοραής ως κλασικός φιλόλογος» το οποίο εκπονήθηκε από τον Καθηγητή Γεώργιο Α. Χριστοδούλου του ΕΚΠΑ σε βιβλιοθήκες της Ελλάδος και του εξωτερικού επί 4 χρόνια,³⁴ ενώ και ο Ιωάννης Ε. Στεφανής εκπονεί το πρόγραμμα «Αγώνες και παίγνια στην αρχαία Ελλάδα».³⁵

Την ίδια εποχή ξεκινά το πρόγραμμα Ιστορίας της Τέχνης, με τον Νίκο Χατζηνικολάου, και της Ιστορίας του Νεοελληνικού Θεάτρου με επιστημονικό υπεύθυνο τον Θόδωρο Χατζηπανταζή με τη συλλογή, τη μελέτη και τις εκδόσεις πηγών.³⁶ Η πρόταση του Ν. Χατζηνικολάου για ίδρυση του Κέντρου Μελετών «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος» προέβλεπε ένα ερευνητικό πρόγραμμα στα πλαίσια του ΙΜΣ (ξεκινώντας με ένα πενταετές πρόγραμμα με θέμα «Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος και η ιταλική τέχνη») που θα φιλοξενεί ερευνητές του έργου του Θεοτοκόπουλου, τη δημιουργία σταδιακά της πληρέστερης βιβλιοθήκης και φωτοθήκης με επίκεντρο το έργο του Γκρέκο που θα υπάρχει στον κόσμο, την έκδοση περιοδικού που θα φιλοξενεί πρωτότυπη έρευνα για το έργο του Γκρέκο και, κάθε τέσσερα ή πέντε χρόνια, τη διοργάνωση ενός διεθνούς συνεδρίου. Η πρόταση γίνεται ασμένως δεκτή, αν και δεν υιοθετήθηκε στο σύνολό της «για λόγους νομικούς, αλλά και οικονομικούς».³⁷ Όσο για το πρόγραμμα του Θ. Χατζηπανταζή, προέβλεπε τη συγκέντρωση των τεκμηρίων του ημερήσιου και περιοδικού Τύπου που αφορούν τη θεατρική δραστηριότητα των ελληνικών και ξένων θιάσων στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου. Σε αυτό το αρχείο Τύπου (που περιλαμβάνει τις θεατρικές ειδήσεις από όλο τον σωζόμενο και διαθέσιμο για έρευνα ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, καθώς και όλα τα ετήσια ελληνικά Ημερολόγια του 19ου αιώνα, αριθμώντας σήμερα περί τα 300.000 δελτία) έρχονταν να προστεθούν ένα αρχείο δυσεύρετων θεατρικών έργων του ελληνικού και μεταφρασμένου δραματολογίου, ένα αρχείο θεωρητικών κειμένων και ένα αρχείο θεατρικών προγραμμάτων και αφισών.

Ταυτόχρονα, ο Γιώργος Αμαργιανάκης, Καθηγητής μουσικολογίας, με σπουδές στη Δανία, διευθύνει το «Πρόγραμμα ελληνικής παραδοσιακής μουσικής» όπου

32 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 6/22.5.1988 (όπου αναφέρεται ως Ίδρυμα Pachard).

33 Β. Δημητριάδης – Ν. Χατζηνικολάου, Κρίση ερευνητικών προγραμμάτων Νάσου Βαγενά στο πλαίσιο της αξιολόγησης εσωτερικών προγραμμάτων, 29 Οκτωβρίου 1997.

34 Ο προϋπολογισμός του έργου για τα τέσσερα χρόνια ανέρχεται συνολικά σε 4.256.800 δρχ. (12.483 ευρώ), Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ, 11/9.12.1988.

35 Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 21/11/1991.

36 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 12/21.1.1989.

37 Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 24/8/1990 και 13/9/1990.

φροντίζει να γίνουν εκτεταμένες ηχογραφήσεις κρητικών μουσικών και μουσικολογικές αναλύσεις. Είναι αυτοί οι τομείς που καταφέρνουν να εξασφαλίσουν την πρώτη εξωτερική χρηματοδότηση από τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) (Πίνακας 5.4). Ο Γρηγόρης Σηφάκης σε συνεργασία με τους παραπάνω αποφασίζει την ίδρυση μονάδας παραγωγής ταινιών video, επαγγελματικών προδιαγραφών. Με τη μονάδα αυτή προτείνει να επιδιωχθεί η παραγωγή ντοκιμαντέρ ανθρωπολογικού, κοινωνιολογικού και ιστορικού περιεχομένου, καθώς και ταινίες επιστημονικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα που θα σχετίζονται όχι μόνο με το ΙΜΣ αλλά με τα επιστημονικά προγράμματα των επτά Ινστιτούτων του Ιδρύματος.³⁸ Και πράγματι, για τις ανάγκες δημιουργίας των ηχογραφήσεων της παραδοσιακής μουσικής και των ταινιών, αγοράστηκε και ο πρώτος εξοπλισμός του ΙΜΣ για ένα Εργαστήριο Ήχου και Εικόνας, και με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε μια πρότυπη μονάδα-εργαστήριο με σύγχρονα επαγγελματικά οπτικοακουστικά μέσα, κατάλληλη τόσο για την καταγραφή όσο και για την επεξεργασία και ταξινόμηση του παραπάνω υλικού. Στο διάστημα 1991-1994 δημιουργήθηκαν τρία ντοκιμαντέρ και δύο ταινίες. Το 1993 δημιουργείται το πρώτο ντοκιμαντέρ, *Το μυστικό*, σε σενάριο και σκηνοθεσία του Σταύρου Ψυλλάκη και με επιστημονικούς συνεργάτες τους Γιώργο Αμαργιανάκη, Γιώργο Νικολακάκη και Νίκο Διονυσόπουλο. Το 1994 δημιουργείται το ντοκιμαντέρ *Τ' αδέρφια*, σε σενάριο και σκηνοθεσία του Σταύρου Ψυλλάκη και τους ίδιους συνεργάτες. Στόχος ήταν η ανάδειξη και προβολή, με την προώθηση εντός και εκτός Ελλάδος των ταινιών αυτών, της πλούσιας πολιτιστικής παράδοσης της Κρήτης, γεγονός που θα συνέβαλε ουσιαστικά και στην έλλογη τουριστική ανάπτυξη του νησιού.

Παράλληλα, ο Γ. Αμαργιανάκης σε ένα «φιλοξενούμενο» πρόγραμμα, δηλαδή με τη χρηματοδότηση του ΙΜΣ-ΙΤΕ από το 1987 μέχρι τον θάνατό του το 2003, προχώρησε σε πολυπληθείς πρωτότυπες ηχογραφήσεις Κρητών μουσικών, καθώς επίσης σε συγκέντρωση, καταγραφή και σχολιασμό πολύτιμων χειρογράφων για την αρχαία και βυζαντινή μουσική, αφήνοντας κληρονομιά ένα σημαντικό Αρχείο, τμήμα του οποίου απόκειται στο ΙΜΣ-ΙΤΕ (βλ. Ένθετο 5.1).³⁹

Παράλληλα, το 1989 ανοίγει και ο ερευνητικός άξονας στην Αρχαιολογία. Εγκρίνεται η ένταξη στο Ινστιτούτο του προγράμματος «Η αρχαιολογία ως μέσο επίτευξης πολιτικών στόχων και η αρχαιολογική πολιτική στην νεότερη Ελλάδα και σε γειτονικές χώρες (Τουρκία, Κύπρος κ.λπ.)». Επιστημονικός υπεύθυνος του προγράμματος είναι ο Θανάσης Καλπαξής που θα γίνει τρία χρόνια αργότερα ο δεύτερος Διευθυντής του Ινστιτούτου.⁴⁰ Είχε προηγηθεί το πρόγραμμα «Υπογραφές καλλιτεχνών και έργα τους στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου – Το εργαστήρι της Μ. Ασίας και των νησιών, στα ελληνιστικά χρόνια», με υπεύθυνο τον Νίκο Σταμπολίδη.⁴¹ Επομένως στην πρώτη αυτή περίοδο διαμορφώθηκαν 6 ερευνητικοί άξονες:

38 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 18/13.9.1989.

39 Λόγω έλλειψης χώρου τη δεκαετία του 1990 δημιουργήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, σε χώρους του Τμήματος Φιλολογίας και με εξοπλισμό που αγοράστηκε κυρίως από το ΙΜΣ-ΙΤΕ, στούντιο ηχογραφήσεων, με ηχολήπτες που αμείβονταν από το ΙΜΣ-ΙΤΕ. «Αρχείο Αμαργιανάκη», Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

40 Το πρόγραμμα εγκρίθηκε για διάρκεια τριών χρόνων, με προϋπολογιζόμενο κόστος για το πρώτο έτος 1.500.000 δρχ. (περίπου 4.400 ευρώ). Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 12/21.1.1989.

41 Το πρόγραμμα είχε ξεκινήσει το 1986. Η συνέχιση του προγράμματος, ως «φιλοξενούμενου», αποφασίζεται από το ΕΣ του ΙΜΣ στις 3/1/1988.

ΕΝΘΕΤΟ 5.1 Η μουσικολογία στο ΙΜΣ

Η μουσικολογία ήταν βασική κατεύθυνση της έρευνας του ΙΜΣ από την αρχή της δημιουργίας του, χάρη στην ενεργό συμμετοχή του Γιώργου Αμαργιανάκη, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Κρήτης. Δημιουργήθηκε ένα σημαντικότερο αρχείο, με την αξιοποίηση τριών προγραμμάτων με εξωτερική χρηματοδότηση: το πρώτο ήταν για τη «Μελέτη της πολιτιστικής παράδοσης της Κρήτης — Κρητική μουσική (1991-1994) με χρηματοδότηση από τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ). Έπονται «Η βιολιστική παράδοση στην κρητική δημοτική μουσική “ΘΑΛΗΤΑΣ”» (1994-1999), με χρηματοδότηση από το ΕΠΕΤ II, και «Η μουσική παράδοση της λύρας στην κρητική δημοτική μουσική του Ν. Ρεθύμνης» (2000-2006), με χρηματοδότηση από την περιφέρεια Κρήτης, CRINNO II MUSIC (Πίνακας 5.5). Όπως αναφέρεται και στο φυλλάδιο του 1996 «έχουν ταξινομηθεί σε ειδικό αρχείο 3.000 περίπου δημοσιευμένες μελωδίες παραδοσιακής μουσικής, καθώς και τα ποιητικά κείμενα με τα τσακίσματα και παραθέματα 1.000 περίπου δημοτικών τραγουδιών. Επίσης έχουν δεθεί σε 11 τόμους περί τις 300 εργασίες για τη βυζαντινή και δημοτική μουσική, που δημοσιεύθηκαν σε σπάνια περιοδικά και εφημερίδες. Τελικός στόχος του προγράμματος είναι η δημιουργία ενός εθνομουσικολογικού κέντρου που θα παρέχει όλες τις δυνατότητες έρευνας και μελέτης της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής».

Ανάμεσα στις πρώτες εκδόσεις των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης είναι και εκείνες που αφορούν το ΙΜΣ, όπως δίσκοι αφιερωμένοι στην ελληνική παραδοσιακή μουσική (επιλογή ηχογραφήσεων από τη «Συλλογή Νοτόπουλου» στο Πανεπιστήμιο Harvard και σκοποί της Ανατολικής Κρήτης), καθώς και εκκλησιαστικά έργα Κρητών μελοποιών (Γεώργιος ο Κρης [†1815] και Νικόλαος Δασκαλάκης [1897-1988]) που συνοδεύονταν με βιογραφικά και μουσικολογικά σχόλια που συνέγραψε ο Αμαργιανάκης.

Δίσκοι, κασέτες και CD παραδοσιακής μουσικής, συνεργασία του ΙΜΣ με τις ΠΕΚ.

η Τουρκολογία και Αραβολογία, οι Ιστορικές Σπουδές, η Γλώσσα και Λογοτεχνία, η Ιστορία Τέχνης, η Θεατρολογία, η Μουσικολογία (και παραγωγή ντοκιμαντέρ) και η Αρχαιολογία. Τα θεμέλια των πυλώνων της έρευνας στο ΙΜΣ είχαν πλέον στηθεί.

Επιπλέον, σε αυτήν την περίοδο, ο Γρηγόρης Σηφάκης και τα μέλη του ΙΜΣ πρωτοστάτησαν στη δημιουργία εκδοτικού οίκου στο ΙΤΕ, τις «Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης» (βλ. το ειδικό κεφάλαιο παρακάτω). Ανάμεσα στις πρώτες εκδόσεις των ΠΕΚ είναι και εκείνες που αφορούν το ΙΜΣ, αρχικά δίσκοι με ηχογραφήσεις και σχόλια του Καθηγητή μουσικολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης Γιώργου Αμαργιανάκη (Ένθετο 5.1).⁴² Οι ερευνητικοί τομείς του ΙΜΣ θα παραμείνουν στη συνέχεια και μέχρι και σήμερα σημαντικοί τροφοδότες της εκδοτικής δραστηριότητας των ΠΕΚ.

3. Η εδραίωση, 1993-2008

Ο Θανάσης Καλπαξής αναλαμβάνει δεύτερος Διευθυντής του ΙΜΣ το 1993 (Εικ. 5.8). Η επόμενη δεκαπενταετία είναι η περίοδος εδραίωσης και ανάπτυξης των περισσότερων αρχικών ερευνητικών αξόνων του ΙΜΣ. Σε αυτό το διάστημα συνεχίζεται η έρευνα από τις ερευνητικές ομάδες όπως δημιουργήθηκαν από την προηγούμενη περίοδο, και παγιώνονται στους δύο συμπληρωματικούς, διασταυρούμενους άξονες, που είχαν τεθεί εξαρχής: Α. Οι σχέσεις του νεότερου ελληνισμού με τους μεσογειακούς γείτονές του (οριζόντιος άξονας), Β. Οι σχέσεις των νεότερων Ελλήνων με τους ιστορικούς τους προγόνους (κάθετος άξονας).⁴³ Εκλέχτηκαν οι πρώτοι ερευνητές στο ΙΜΣ, ενώ το Ινστιτούτο ωρίμασε για να ενισχύσει τη θέση του ως σημαντικού ερευνητικού ιδρύματος στην Ελλάδα. Την ίδια περίοδο, οι ερευνητικές ομάδες απέκτησαν διεθνή αναγνώριση και μπόρεσαν να προσελκύσουν ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους για την επέκταση της ερευνητικής ικανότητας και υποδομής.

Το προσωπικό όραμα του Θανάση Καλπαξή που «ήταν ερωτευμένος με τον χώρο»⁴⁴ εστιαζόταν στην αρχαιολογία, την ιστορία του τοπίου και τις νέες τεχνολογίες των φυσικών επιστημών, εξελίσσοντας και ενδυναμώνοντας την ανασκαφική μεθοδολογία. Με δική του πρωτοβουλία και μαζί με νέα στελέχη δημιουργήθηκε το νέο διεπιστημονικό Εργαστήριο Γεωφυσικής-Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος, το οποίο ασκούσε τόσο ερευνητικό όσο και παραγωγικό έργο, προσφέροντας υπηρεσίες νέων τεχνολογιών σε εθνικά και διεθνή προγράμματα αρχαιολογικών ερευνών. Η διαμόρφωση πλέον τομέων (ή «προγραμμάτων» όπως ονομάζονταν τότε) στη θέση των ατομικών ερευνητικών προγραμμάτων αποτέλεσε βασικό πυλώνα της πορείας του ινστιτούτου στη συνέχεια. Ήδη τον Μάιο του

42 Ο Γ. Σηφάκης εισηγήθηκε τη δημιουργία Επιτροπής Μουσικών Εκδόσεων, με μέλη τους Αμαργιανάκη, Κουρουπό, Αντωνίου, Δραγούμη και Ανωγειανάκη (Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 15/22.6.1985). Στο αρχικό σχέδιο περιλαμβάνονταν η έκδοση έργων του κρητικού μουσουργού Φραγκίσκου Λεονταρίτη και δίσκοι αφιερωμένοι στους δύο μεγάλους λαϊκούς μουσικούς της Κρήτης Κώστα Μουντάκη και Θανάση Σκορδαλό: Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ, 9/1.12.1984.

43 Φυλλάδιο, *Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας*, Ρέθυμνο 2003, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

44 Συνέντευξη με Όλγα Γκράτζιου, Φεβρουάριος 2023.

ΕΙΚΟΝΑ 5.8 Από τα εγκαίνια του Κτιρίου Ορφανουδάκη, το 2010: Στην πρώτη σειρά, από αριστερά: Γρηγόρης Σηφάκης, Ελισάβετ Ζαχαριάδου, Θόδωρος Χατζηπανταζής. Στο βήμα: Θανάσης Καλπαζής. ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

1993, σχεδόν ένα χρόνο πριν από την εκλογή του, ο Θανάσης Καλπαζής πρότεινε τη δημιουργία στο ΙΜΣ σειράς μικρών ερευνητικών μονάδων/κέντρων με δικό τους προϋπολογισμό, τον οποίο θα μπορούν να διαθέτουν για ένα ή περισσότερα προγράμματα, και που θα πρέπει να φροντίζουν για την αύξηση των πόρων τους, μέσω και της οικονομικής αξιοποίησης των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων τους.⁴⁵ Ωστόσο, αυτοί οι τομείς δεν σταθεροποιήθηκαν αμέσως. Στις προτάσεις του Ινστιτούτου για το οργανόγραμμά του, το 1996, το «Εργαστήριο Τηλεανίχνευσης, Αρχαιοβοτανικής και Αρχαιοζωολογίας», μαζί με το Εργαστήριο Κινηματογράφου και το Εργαστήριο Μουσικής ανήκουν στο Τεχνικό Τμήμα του Ινστιτούτου, ενώ οι «Ερευνητικές-παραγωγικές δραστηριότητες» είναι οι εξής: Τουρκολογικές σπουδές, Εθνομουσικολογία, Ιστορία του Θεάτρου, Ιστορία και Μεθοδολογία των Ιστορικών Σπουδών, Κέντρο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Ιστορία του Ελληνισμού, Ιστορία των Βυζαντινών και Νεοελληνικών Γραμμάτων, Παραγωγή επιστημονικού ντοκιμαντέρ, Παραγωγή δίσκων – CD – CD ROM, Αρχαιομετρία.⁴⁶ Σε κείμενο ωστόσο του ίδιου έτους, καταγράφονται δεκατρία εσωτερικά προγράμματα σε έξι θεματικές ενότητες: 1) Τουρκολογία (πρόγραμμα: «τουρκολογικές σπουδές»), 2) Θεατρολογία (προγράμματα: «Ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου» και «Αρχαίο θέατρο»), 3) Εθνομουσικολογία (πρόγραμμα: «Ελληνική παραδοσιακή μουσική»), 4) Ιστορία της Τέχνης – Κέντρο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (προγράμματα: «Ο Θεοτοκόπουλος στην Ιταλία» και «Δυτική τέχνη στην Κρήτη τον 16ο αιώνα»), 5) Ιστορία της νεότερης Ελλάδας (προγράμματα: «Οι χριστιανικές κοινότητες της Καπαδοκίας»,

⁴⁵ Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 5/5/1993. Σε επόμενο ΕΣ και ο Χ. Χατζηιωσήφ τονίζει ότι πρέπει πρώτα να διασαφηνιστεί η πολιτική του ινστιτούτου σχετικά με τους τομείς και κατόπιν να αναζητηθούν νέοι συνεργάτες (πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 7/12/1993).

⁴⁶ Παράρτημα σε επιστολή Α. Χατζηνικολάου προς ΚΔ/ΙΤΕ και Χ. Στρατήγη, 16/12/1996 (Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ).

«Η πόλη στους νεότερους χρόνους», «Αρχαιολογία και Πολιτική», «Αρχείο Σαλβαρά», 6) Γλώσσα – Λογοτεχνία (προγράμματα: «Αρχείο νεοελληνικής μετρικής», «Εγγραμματοσύνη των Βυζαντινών», «Ο Κοραής ως κλασικός φιλόλογος»), ενώ καταγράφεται το κινηματογραφικό εργαστήριο και το υπό δημιουργία εργαστήριο «αρχαιολογικής τηλεπισκόπησης και περιβαλλοντικής αρχαιολογίας».⁴⁷ Στο τέλος της θητείας του Θανάση Καλπαξή, οι τομείς πλέον όπως είχαν διαμορφωθεί στο ΙΜΣ ήταν 1) Τουρκολογία και Αραβολογία 2) Ιστορικές Σπουδές 2) Γλώσσα και λογοτεχνία 3) Ιστορία της Τέχνης 4) Θεατρολογία 5) Εργαστήριο Εικόνας και Ήχου 6) Εργαστήριο Γεωφυσικής-Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος.⁴⁸ Η δομή αυτή όπως θα δούμε διατηρήθηκε μέχρι το 2017, αν και τότε πια ο τομέας της Γλώσσας – Λογοτεχνίας και το Εργαστήριο Εικόνας και Ήχου είχαν περιέλθει σε αδράνεια.

Επομένως το ΙΜΣ σε αυτή την περίοδο, στελεχωμένο με προσωπικό για διοικητικές και οικονομικές υπηρεσίες,⁴⁹ μπορούσε να προσφέρει οικονομική και διοικητική κάλυψη στα μέλη του και εδραίωσε τη θέση του ως ερευνητικού κέντρου, με ερευνητική και παραγωγική δραστηριότητα. Παράλληλα, ενίσχυσε την εκπαίδευση σε μεταπτυχιακό και μεταδιδακτορικό επίπεδο δημιουργώντας δύο Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κρήτης και εξασφαλίζοντας πολλές ετήσιες υποτροφίες (για παράδειγμα, 29 υποτροφίες το 2003). Η επιστημονική έρευνα που καλλιεργούνταν στο ΙΜΣ επωφελούνταν τόσο από την ύπαρξη της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης στην ίδια πόλη, όσο και από διεθνείς συνεργασίες με ιδρύματα και ανεξάρτητους ερευνητές στην υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό. Ο Θανάσης Καλπαξής φρόντισε ιδιαιτέρως για τη διάχυση της έρευνας και το διεθνές άνοιγμα του Ινστιτούτου το οποίο γίνεται με επιτυχία από τους περισσότερους τομείς, όπως θα δούμε παρακάτω. Σε αυτό το διάστημα επιδιώκει, στηρίζει και εξασφαλίζει για πρώτη φορά διεθνή χρηματοδότηση του Ινστιτούτου σε ερευνητικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁵⁰

Την ίδια περίοδο εκλέγονται και διορίζονται οι πρώτοι τέσσερις ερευνητές του ΙΜΣ (Πίνακας 5.2). Όπως είδαμε, αρχικά η τοποθέτηση των μελών του ΕΣ του Ινστιτούτου ήταν αρνητική στην ύπαρξη μονίμων ερευνητών· ήδη το 1990 όμως ο Γ. Σηφάκης εκφράζει τον φόβο ότι το Ινστιτούτο «αν δεν αποκτήσει γρήγορα την απαραίτητη κρίσιμη μάζα, θα παραμείνει ευάλωτο μέχρις εξαφανίσεώς του, δεδομένου ότι δεν έχει ερευνητές πλήρους απασχολήσεως και τα οικονομικά του βρίσκονται

47 Στάλθηκε για φυλλάδιο του ΙΤΕ στον Β. Μπουργανό από την Α. Χατζηνικολάου, 5/5/1997 (Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ).

48 «Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ)», ΦΕΚ Β 1584, 31 Ιουλίου 2009.

49 Γίνεται πρόσληψη του λογιστή Χαράλαμπου Φλουρή στο ΙΜΣ ο οποίος παραμένει τα επόμενα 23 χρόνια στο Ινστιτούτο. Βλ. Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 107-3/31.12.1998. Επικουρείται για ένα διάστημα (2002-2005) από τον Μανόλη Μπριτζολάκη, ενώ το 2006 προστίθεται ο Αντώνης Ξυδιανός, ο οποίος θα αναλάβει προϊστάμενος της οικονομικής υπηρεσίας του Ινστιτούτου το 2020. Στις διοικητικές-οικονομικές υπηρεσίες εργάζονται επίσης η Άντα Μαρκάκη από το 2017 και ο Κωστής Μακρυμάλης από το 2020.

50 Η αγωνία για το μέλλον του ΙΜΣ-ΙΤΕ και την εξασφάλιση της διεθνούς δικτύωσης και χρηματοδότησής του διατυπώνεται και στα Επιστημονικά Συμβούλια του Ινστιτούτου και στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΙΤΕ. Βλ. Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 67-3/12.11.1994 και 76-3/15.7.1995.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2 Το ερευνητικό προσωπικό και τα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ του ΙΜΣ, 1993-2008

Όνομα	Ιδιότητα	Ίδρυμα	Ερευνητικοί άξονες
ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ			
Απόστολος Σαρρής	Ερευνητής (1999-2021)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Γεωφυσική και δορυφορική τηλεπισκόπηση, GIS
Ηλίας Κολοβός	Ερευνητής (2002-2004)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Τουρκολογία
Μαρίνος Σαρηγιάννης	Ερευνητής (2007-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Οθωμανικές Σπουδές
Ανδρέας Λυμπεράτος	Ερευνητής (2007-2014)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Ιστορία Νεοτέρων Χρόνων
Κωνσταντίνα Γεωργιάδη	Ερευνήτρια (2008-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Θεατρολογία
ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΑ ΜΕΛΗ ΔΕΠ			
Νίκος Χατζηνικολάου	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2006)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Τέχνης
Όλγα Γκράτζιου	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2012)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Τέχνης
Γρηγόρης Σηφάκης	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2005)		Λογοτεχνία
Θεόδωρος Χατζηπανταζής	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2006)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Θεατρολογία
Αντώνης Γλυτζουρής	Μέλος ΔΕΠ (2007-2016)	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	Θεατρολογία
Γιώργος Αμαργιανάκης	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2003)	Πανεπιστήμιο Κρήτης (μέχρι το 1990), ΕΚΠΑ (1990-2003)	Μουσικολογία
Νάσος Βαγενάς	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2005)	Πανεπιστήμιο Κρήτης (μέχρι το 1991), ΕΚΠΑ (1992-2012)	Λογοτεχνία
Ελισάβετ Ζαχαριάδου	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2006)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Τουρκολογία – Οθωμανική Ιστορία
Βασίλης Δημητριάδης	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι 2006)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Τουρκολογία – Οθωμανική Ιστορία
Ηλίας Κολοβός	Μέλος ΔΕΠ (από 2004)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Τουρκολογία – Οθωμανική Ιστορία
Αντώνης Αναστασόπουλος	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Τουρκολογία – Οθωμανική Ιστορία
Χρήστος Χατζιωσήφ	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι το 2015)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Νεοτέρων Χρόνων
Χρήστος Λούκος	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι το 2010)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Νεοτέρων Χρόνων
Αγλαΐα Κάσδαγλη	Μέλος ΔΕΠ (μέχρι το 2019)	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Νεοτέρων Χρόνων
Σωκράτης Πετμεζάς	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Νεοτέρων Χρόνων

Πηγή: Πρακτικά ΕΣ Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών, 1993-2008, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

σε κατιούσα πορεία»,⁵¹ ενώ και η έκθεση αξιολόγησης της ΓΓΕΤ το 1994 εξέφραζε τον φόβο ότι «υπάρχει ένα σφίχταγκάλιασμα του Ινστιτούτου με το Πανεπιστήμιο Κρήτης που θα μπορούσε να δημιουργήσει τον κίνδυνο πλήρους επιστημονικής εξάρτησης του πρώτου από το δεύτερο· να συμβεί δηλαδή το αντίστροφο από τον αρχικό σκοπό, που ήταν να ιδρυθεί ένα ανεξάρτητο ερευνητικό Ινστιτούτο που να εκτονώνει τις ερευνητικές ανάγκες του Πανεπιστημίου, που σημαίνει να

⁵¹ Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 2/12/1990.

καταστρώνονται κοινά ερευνητικά Προγράμματα με το Πανεπιστήμιο».⁵² Το 2000, σε συζήτηση σχετικά με την επικείμενη αξιολόγηση δραστηριοτήτων του ΙΜΣ, ο Διευθυντής του Θανάσης Καλπαξής κατέληξε πως τα προβλήματα του Ινστιτούτου δεν πρόκειται να λυθούν αν οι συνεργάτες του δεν είναι μόνιμοι ερευνητές του ΙΜΣ: η τροφοδοσία με δυναμικό από το Πανεπιστήμιο δεν λειτουργεί (π.χ. στην Τουρκολογία), ενώ η αδυναμία απασχόλησης εξειδικευμένου προσωπικού (π.χ. Εργαστήριο Γεωφυσικής) τους οδηγεί να αναζητήσουν αλλού εργασία.⁵³ Πρώτος ερευνητής του ΙΜΣ εκλέγεται λοιπόν το 1999 ο Απόστολος Σαρρής, γεωφυσικός με σπουδές στις ΗΠΑ, για να δημιουργήσει το Εργαστήριο Γεωφυσικής-Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος. Τρία χρόνια αργότερα, εκλέγεται δεύτερος ερευνητής στις «Οθωμανικές Σπουδές» ο Ηλίας Κολοβός (2002-2004)⁵⁴ για να αντικατασταθεί από τον Μαρίνο Σαρηγιάννη στην «Οθωμανική Ιστορία» το 2007. Τρίτος ερευνητής εκλέγεται ο Ανδρέας Λυμπεράτος το 2007 για να στελεχώσει τον τομέα των Ιστορικών Σπουδών.⁵⁵ Τέταρτη ερευνήτρια στο ΙΜΣ εκλέχτηκε το 2008 η Κωνσταντίνα Γεωργιάδη για τον τομέα Θεατρολογίας.

Παρά τις προσλήψεις αυτές, βασικοί πυλώνες της έρευνας στο μεγαλύτερο μέρος αυτής της περιόδου παραμένουν τα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ του Ινστιτούτου (Πίνακας 5.2) και τα «φιλοξενούμενα» προγράμματα όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα 5.4. Η συνταξιοδότηση των καθηγητών που ίδρυσαν τους ερευνητικούς άξονες μέχρι το 2006 (Ζαχαριάδου, Δημητριάδης, Χατζηπανταζής, Χατζηνικολάου) φέρνει μια βασική «αλλαγή φρουράς» που συμπληρώνεται και ενισχύεται όμως με τους νεοπροσληφθέντες ερευνητές και συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ. Στις Οθωμανικές Σπουδές μεταξύ ΙΜΣ και Πανεπιστημίου δημιουργείται μια δυναμική ομάδα από τους Ηλία Κολοβό, Μαρίνο Σαρηγιάννη και Αντώνη Αναστασόπουλο (Πίνακας 5.2), ενώ από το 2004 και ο Κώστας Μουστάκας διευθύνει πρόγραμμα για τα ανθρωπινά της Θεσσαλίας και της ανατολικής Μακεδονίας την οθωμανική περίοδο. Οι Ιστορικές Σπουδές ενισχύονται με άλλα τρία συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ, την Αγλαΐα Κάσδαγλη (από το 2002), τον Χρήστο Λούκο (από το 1993) και τον Σωκράτη Πετμεζά (από το 1996)· στη Θεατρολογία προστίθεται ο Αντώνης Γλυτζουρής (2001)· στον τομέα της Ιστορίας της Τέχνης, προστέθηκε η Όλγα Γκράτζιου το 1994 μέχρι τη συνταξιοδότησή της το 2012, διευρύνοντας τις δραστηριότητες του «Κέντρου Δομήνικος Θεοτοκόπουλος» με το πρόγραμμα «Δυτική τέχνη στην Κρήτη τον 16ο αιώνα».⁵⁶

52 Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 1/11/1995.

53 Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 8/9/2000.

54 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 139-6/14.12.2001, Αρχείο ΙΤΕ. Ο Ηλίας Κολοβός παρέμεινε ερευνητής στο ΙΜΣ στο διάστημα 2002-2004 οπότε και εκλέχτηκε ως μέλος ΔΕΠ στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Και κατά την προκήρυξη αυτής της θέσης υπήρξαν τριβές, καθώς υποστηρίχθηκε ότι η σύγχρονη Τουρκία θα έπρεπε να συμπεριληφθεί στο γνωστικό αντικείμενο λόγω της σχέσης του (τότε) Τομέα Τουρκολογίας με θεσμούς όπως ο στρατός ή το Υπουργείο Εξωτερικών (Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ 4/12/2001, όπου και η συζήτηση για τη μετατροπή της «Τουρκολογίας» σε «Οθωμανικές Σπουδές» ή «Οθωμανική Ιστορία»).

55 Παρατήρηθηκε το 2014 προκειμένου να μετακινηθεί στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, διατηρώντας ωστόσο την ένταξή του στο ΙΜΣ ως συνεργαζόμενο μέλος ΔΕΠ.

56 Η ένταξη του προγράμματος δεν έγινε χωρίς κάποιες τριβές. Βλ. πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 17/5/1994 και 27/9/1994.

Έτσι, ως δύο κύρια χαρακτηριστικά της περιόδου αυτής θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε την αύξηση του μόνιμου προσωπικού του ΙΜΣ, δημιουργώντας κάποιες σταθερές πλέον κατευθύνσεις της έρευνας, και την παράλληλη στήριξη της έρευνας μέσω αφενός του τακτικού προϋπολογισμού του ιδρύματος (κατανεμημένου σε σταθερή βάση στους διάφορους τομείς του ινστιτούτου) και αφετέρου της αναζήτησης εξωτερικής χρηματοδότησης. Η τελευταία, πρέπει να σημειωθεί, γινόταν στη βάση μεγάλων προγραμμάτων, τα οποία επιδιωκόταν να καλύπτουν όσο γίνεται περισσότερους από τους τομείς του Ινστιτούτου.

Ερευνητικά προγράμματα

Ένα από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα αυτής της περιόδου, πράγματι, είναι το πρώτο μεγάλο ανταγωνιστικό πρόγραμμα που έλαβε το ΙΜΣ το 2004, με επιστημονικό υπεύθυνο τον Διευθυντή του, Καθηγητή Θανάση Καλπαξή. Πρόκειται για το πρόγραμμα «Ψηφιακή Κρήτη: Μεσογειακές πολιτισμικές διαδρομές» με χρηματοδότηση 450.000 ευρώ από το εθνικό πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας» για το διάστημα 2004-2006 (επεκτάθηκε και αναβαθμίστηκε και τη διετία 2007-2008) (βλ. Ένθετο 5.2).⁵⁷ Το πρόγραμμα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για τέσσερις λόγους. Ο πρώτος λόγος ήταν ότι αντικατόπτριζε την όλη σύλληψη για ένα πρόγραμμα που θα εμπεριείχε τον κάθετο και τον οριζόντιο άξονα των ερευνητικών ομάδων, δηλαδή τη διαχρονία και τη διαθεματικότητα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Το πρόγραμμα είχε στόχο τη δημιουργία μιας γεωγραφικής και θεματικής μονάδας τεκμηρίωσης για την Κρήτη, καθώς και την ψηφιακή ανάπτυξη της πρωτότυπης συλλογής πολιτισμικών πληροφοριών του ΙΜΣ. Δημιούργησε ένα πολιτισμικό πληροφοριακό σύστημα για την ανάδειξη σε ψηφιακή μορφή και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κρήτης από την προϊστορική περίοδο μέχρι τους νεότερους χρόνους, περιλαμβάνοντας πληροφορίες για αρχαιολογικές θέσεις από την προϊστορική μέχρι τη ρωμαϊκή περίοδο, για τη Δυτική Τέχνη (γλυπτική και λιθοτεχνία) στην Κρήτη την εποχή της Βενετοκρατίας, για τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο, για την Κρήτη κατά την Οθωμανική περίοδο (οικισμοί, μνημεία, επιτύμβιες στήλες), καθώς και για την ιστορία των πόλεων της Κρήτης στους νεότερους χρόνους. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι ήταν το πρώτο ανταγωνιστικό πρόγραμμα που πήρε το ΙΜΣ με ίδιο συντονισμό. Ο τρίτος ήταν ότι ένωσε τις δυνάμεις της έρευνας των περισσότερων ερευνητικών ομάδων του Ινστιτούτου της προηγούμενης 15ετίας. Ο τέταρτος, και ίσως ο πιο σημαντικός από επιστημονική πλευρά, ήταν ότι αποτέλεσε σημαντική καινοτομία στη διεπιστημονικότητα μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών στις ανθρωπιστικές επιστήμες— κάτι που δεν είχε ξαναγίνει: συνδύαζε βάσεις δεδομένων, Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (GIS), συστήματα γεωγραφικού εντοπισμού (GPS), δορυφορική τηλεπισκόπηση με τη σύνθεση των συλλογών του ΙΜΣ σε μορφή βάσεων δεδομένων και χαρτογραφικών υποβάθρων. Το πρόγραμμα διεκπεραιώθηκε μέσα από το Εργαστήριο Γεωφυσικής-Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος.

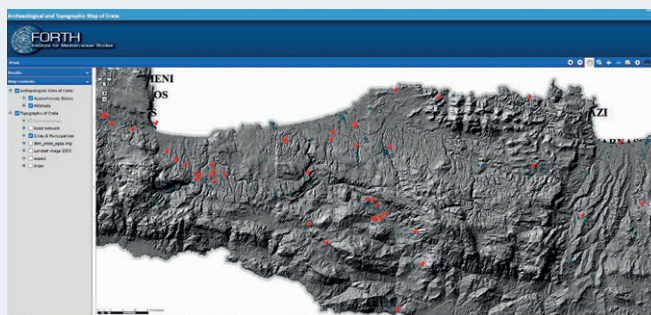
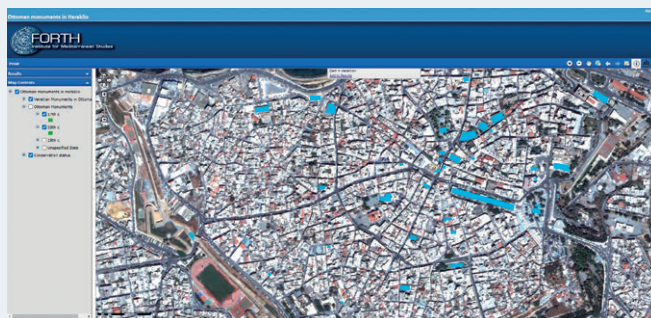
⁵⁷ Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 57, 21/9/2006 και 22/10/2008, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ. Η πρόταση είχε κατατεθεί από το φθινόπωρο του 2003 (Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 14/10/2003).

ΕΝΘΕΤΟ 5.2 Ψηφιακή Κρήτη

Το πρόγραμμα «Ψηφιακή Κρήτη: Μεσογειακές Πολιτισμικές Διαδρομές» υλοποιήθηκε στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας» του 3ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος του έργου ήταν η δημιουργία μιας γεωγραφικής και θεματικής μονάδας τεκμηρίωσης για την Κρήτη, καθώς και η ψηφιακή ανάπτυξη της πρωτότυπης συλλογής πολιτισμικών πληροφοριών του ΙΜΣ. Συγκεκριμένα, το έργο αφορούσε τη δημιουργία ενός πολιτισμικού πληροφοριακού συστήματος για την ανάδειξη σε ψηφιακή μορφή και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κρήτης. Το έργο αποτελείται από τα ακόλουθα πληροφοριακά συστήματα:

- Ψηφιακός Αρχαιολογικός Άτλαντας της Κρήτης: Βάση Αρχαιολογικών-Γεωγραφικών-Περιβαλλοντικών Πληροφοριών (θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, περιβαλλοντική επικινδυνότητα, περιβαλλοντικά, στατιστικά, πληθυσμιακά, κλιματολογικά και τοπογραφικά στοιχεία) της Κρήτης από την προϊστορική εποχή έως και τη ρωμαϊκή περίοδο (Α. Σαρρής)
- Τράπεζα δεδομένων για τη δυτική τέχνη στην Κρήτη την εποχή της Βενετοκρατίας. Περιλαμβάνει κινητά γλυπτά αντικείμενα, καθώς και έργα στην αρχική τους θέση ή εντοιχισμένα σε δεύτερη χρήση (Ο. Γκράτζιου)
- Τράπεζα δεδομένων για την Κρήτη κατά την οθωμανική περίοδο. Περιλαμβάνει στοιχεία για την κατοίκηση με βάση τις οθωμανικές απογραφές, κατάλογο και διαδραστικούς χάρτες με τα οθωμανικά μνημεία, κατάλογο με τις επιτύμβιες στήλες του Ρεθύμνου, ενώ έχει ενσωματωθεί και ο κατάλογος του Τουρκικού Αρχείου Χανίων (Η. Κολοβός και Α. Αναστασόπουλος)
- Τράπεζα δεδομένων για την ιστορία των πόλεων της Κρήτης στους νεότερους χρόνους. Περιλαμβάνει ευρετήρια συμβολαιογραφικών πράξεων του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, καθώς και αποδελτίωση επαγγελματικών οδηγιών του 1911 και 1920 αλλά και των δελτίων της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Χ. Λούκος)
- Κατάλογο έργων του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου και δείγμα της βιβλιογραφίας για τον καλλιτέχνη, που συγκεντρώνεται στο ΙΜΣ (Ν. Χατζηνικολάου)
- Μουσικές Διαδρομές – Ψηφιακές εθνομουσικολογικές συλλογές της Κρήτης (Χ. Τερζής και Ε. Θεοδοσοπούλου).

Τα παραπάνω συστήματα συνιστούν μια ψηφιακή μονάδα τεκμηρίωσης, στην οποία έχει εγκατασταθεί ένα ολοκληρωμένο πολιτισμικό πληροφοριακό σύστημα για την Κρήτη, που συγκεντρώνει σε έναν ενιαίο σταθερό και διαδικτυακό κόμβο πολλαπλούς τομείς πολιτισμικού ενδιαφέροντος (αρχαιολογία, ιστορία, τέχνη κ.λπ.) σε διαχρονική βάση. Το έργο απευθύνεται τόσο στην ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα, όσο και στο ευρύτερο κοινό.

Ψηφιακοί χάρτες και δελτία από τη βάση δεδομένων «Ψηφιακή Κρήτη».

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

ΧΑΡΤΗΣ 1 Οι γεωφυσικές διασκοπήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, 1996-2023. Το Εργαστήριο έχει ολοκληρώσει περισσότερα από 300 προγράμματα γεωφυσικών διασκοπήσεων σε Ελλάδα, Κύπρο, Ουγγαρία, Αίγυπτο, Νότιο Κορέα, ΗΠΑ, Τουρκία, Αυστραλία, Ιταλία, Ισραήλ και Γερμανία.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

Το Εργαστήριο από την αρχή της δημιουργίας του το 1996 επέδειξε ιδιαίτερο δυναμισμό, αναπτύσσοντας δύο κατευθύνσεις. Η μία είναι η λεγόμενη «παραγωγική» με τις οποίες διεξάγει γεωφυσικές έρευνες παρέχοντας υπηρεσίες χρησιμοποιώντας τον εξειδικευμένο εξοπλισμό του και το κινητό εργαστήριο του ΙΜΣ σε Εφορείες Αρχαιοτήτων ανά την Ελλάδα και διεθνείς αρχαιολογικές ομάδες. Οι γεωφυσικές διασκοπήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους έκαναν αποτελεσματικότερες τις ανασκαφικές δραστηριότητες καθώς, σε συνδυασμό με τη δορυφορική τηλεπισκόπηση, συνεισφέρουν στο έργο της χαρτογράφησης του υπεδάφους των αρχαιολογικών χώρων αλλά και της προστασίας των μνημείων. Ο Θανάσης Καλπαξής είχε ήδη από το 1994 ξεκινήσει πρόγραμμα γεωφυσικών ερευνών με τον Απόστολο Σαρρή στην ελληνιστική/ρωμαϊκή/παλαιοχριστιανική πόλη της Ιτάνου της ανατολικής Κρήτης, με τη συνεργασία του Πολυτεχνείου Κρήτης και της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, και είχε καταδείξει την Ίτανο ως ένα φυσικό εργαστήριο τηλεπισκόπησης. Η πρώτη έρευνα που διεξήγαγε το νέο Εργαστήριο Γεωφυσικής – Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος του ΙΜΣ ήταν το 1996 στον νεολιθικό οικισμό Καντού-Κουφόβουνος της Κύπρου. Έκτοτε το Εργαστήριο μέχρι και σήμερα έχει πραγματοποιήσει περισσότερες από 300 γεωφυσικές

ΕΙΚΟΝΑ 5.9 Ο ερευνητής του Εργαστηρίου Νίκος Παπαδόπουλος και ο δεύτερος Διευθυντής του ΙΜΣ Θανάσης Καλπαξής, 2010.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

διασκοπήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα και διεθνώς, με σκοπό την αποτελεσματικότερη έκβαση των ανασκαφικών δραστηριοτήτων (Χάρτης 1). Τόσο οι γεωφυσικές διασκοπήσεις όσο και η δορυφορική τηλεπισκόπηση είναι απαραίτητες στο έργο της χαρτογράφησης του υπεδάφους των αρχαιολογικών χώρων, της διαχείρισης και προστασίας των αρχαιολογικών μνημείων και της καλύτερης αξιοποίησης του περιβάλλοντος. Με αυτόν τον τρόπο, παρέχοντας υπηρεσίες σε Εθνικές και Διεθνείς Αρχαιολογικές Εφορείες και ξένες Αρχαιολογικές Σχολές, το Εργαστήριο, το οποίο ενισχύθηκε το 2009 και με δεύτερο ερευνητή, τον Νίκο Παπαδόπουλο, έγινε σημείο αναφοράς τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς (Εικ. 5.9).

Η δεύτερη κατεύθυνση του Εργαστηρίου είναι η ερευνητική, με την οποία συμμετέχει ή συντονίζει το ίδιο εθνικά, ευρωπαϊκά και άλλα διεθνή προγράμματα με ιδιαίτερη επιτυχία κατά την επόμενη περίοδο (Πίνακας 5.5). Στο διάστημα αυτό, εκτός του Προγράμματος «Ψηφιακή Κρήτη», συντονίζει και το πρόγραμμα «EMERIC. Ψηφιακή Κρήτη: Μεσογειακές Πολιτισμικές Διαδρομές (2004-2005)», με χρηματοδότηση του προγράμματος CRINNO από την Περιφέρεια Κρήτης. Επίσης αρχίζει να συμμετέχει σε διακρατικά προγράμματα Interreg. Επιπλέον δραστηριοποιήθηκε σε αυτό το διάστημα σε προγράμματα για την παλαιοζωολογία, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μελετών της Προϊστορίας του Αιγαίου της Ανατολικής Κρήτης (The Institute for Aegean Prehistory Study Center for East Crete (INSTAP SCEC)).

Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι το Εργαστήριο στη φάση αυτή ανέλαβε την ψηφιακή υποστήριξη ολόκληρου του Ινστιτούτου: το 2000 απέκτησε διακομιστή server από σχετική χρηματοδότηση του ερευνητικού ιστού, στον οποίο μπορούσαν να ενσωματωθούν όλα τα προγράμματα χωρίς να εξαρτώνται από το Ινστιτούτο

Πληροφορικής του ΙΤΕ,⁵⁸ ενώ εργαζόμενοι επί πολλά έτη στο Εργαστήριο κάλυπταν τις ανάγκες όλων των προγραμμάτων σε σχεδιασμό βάσεων δεδομένων και τεχνική υποστήριξη.

Οι Οθωμανικές Σπουδές επέδειξαν επίσης μεγάλη δυναμική (Πίνακας 5.5). Ήδη ο τομέας είχε δημιουργήσει πολύ σημαντικές υποδομές και δομές για την εκπαίδευση, τη συγκέντρωση βιβλιογραφικού και αρχαιικού υλικού και τη δημιουργία διεθνούς δικτύωσης. Βασική δραστηριότητα του τομέα ήταν η δημιουργία μιας ιδιαίτερα σημαντικής βιβλιοθήκης, με πυρήνα την προσωπική βιβλιοθήκη του Victor Ménage, καθηγητή της Σχολής Ανατολικών και Αφρικανικών Σπουδών (School of Oriental and African Studies) του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, η οποία αγοράστηκε το 1990 με ενέργειες της Ελισάβετ Ζαχαριάδου, χάρη σε χορηγία του Ιδρύματος Α. Ωνάσης.⁵⁹ Ο τομέας δημιούργησε άμεσα τις δομές για την εκπαίδευση νέων επιστημόνων στον χώρο των οθωμανικών σπουδών με την εκπαίδευση στην οθωμανική παλαιογραφία και τουρκική γλώσσα. Ήδη από το 1988 ξεκίνησε στο ΙΜΣ η λειτουργία διετούς «Προγράμματος Επιμόρφωσης και Εξειδίκευσης στην Τουρκολογία», που εξελίχθηκε το 1994 στο «Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Τουρκολογία» του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, το οποίο έγινε σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών. Είναι την επόμενη περίοδο, από το 2018, που το πρόγραμμα εξελίχθηκε στο «Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Οθωμανική Ιστορία», που οργανώνεται και διεξάγεται από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών στην αγγλική γλώσσα. Με αυτόν τον τρόπο εδώ και 35 χρόνια ο τομέας έχει εκπαιδεύσει Έλληνες και ξένους φοιτητές που δημιούργησαν μια συμπαγή ομάδα μελέτης. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκε εξειδικευμένη βιβλιοθήκη, συστηματική αξιοποίηση των πηγών με τη μελέτη και ανάδειξη οθωμανικών αρχείων μέσω μεταγραφής-μετάφρασης και σχολιασμού οθωμανικών κειμένων από το Ηράκλειο, την Κωνσταντινούπολη, τη Σάμο, τη Βέροια, την Άνδρο κ.λπ. Ίσως το σημαντικότερο από αυτά τα προγράμματα είναι η σταδιακή έκδοση των ιεροδικαστικών κωδίκων του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου, συνεργασία του Ινστιτούτου με τη Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη που υλοποιείται από το 2000 μέχρι σήμερα.⁶⁰ Επίσης σημαντικό έργο έγινε στη μελέτη και ανάδειξη οθωμανικών αρχιτεκτονικών μνημείων και καταλοίπων με βάση την Κρήτη. Επιπλέον, ο τομέας διοργανώνει συστηματικά από το 1991 μέχρι σήμερα ανά τριετία διεθνή συμπόσια υπό τον τίτλο «Αλκυονίδες Ημέρες στην Κρήτη / Halcyon Days in Crete», με τη συμμετοχή κάθε φορά είκοσι έως τριάντα καταξιωμένων οθωμανολόγων από όλο τον κόσμο. Είναι τα μόνα πάγια διεθνή συμπόσια οθωμανικών σπουδών που διεξάγονται στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο κατάφερε να προσελκύσει νέους επιστήμονες στο Ινστιτούτο, δημιουργώντας έτσι ένα από τα πιο επιτυχημένα κέντρα μελέτης και έρευνας της οθωμανικής ιστορίας εκτός Τουρκίας. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι το 2016 ο καθηγητής Michael Ursinus έγραψε το

58 Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 25/5/2000.

59 Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 13/9/1990.

60 Επιστολή του Νίκου Γιανναδάκη για την αξιοποίηση του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου συζητήθηκε στο ΕΣ του ΙΜΣ της 28/5/1992. Εν τέλει το πρόγραμμα ξεκίνησε το φθινόπωρο του 1998, με τη συνεργασία και της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών.

ΕΙΚΟΝΑ 5.10 Νίκος Χατζηνικολάου, D. Stephen Pepper (συλλέκτης και ιστορικός τέχνης), Άλκη Χατζηνικολάου, από το συνέδριο El Greco in Italy and Italian Art (1995).

ΕΙΚΟΝΑ 5.11 Οι εκδόσεις με τα πρακτικά των συνεδρίων του Κέντρου Ελ Γκρέκο του ΙΜΣ.

άρθρο «Ottoman studies triumphant: the success story of Rethymno, Crete», στο οποίο εντοπίζει την επιτυχία των οθωμανικών σπουδών στο Ρέθυμνο στη συλλογική δουλειά και την εμβάθυνση σε έναν απαιτητικό τομέα.⁶¹

Εν τω μεταξύ, η έρευνα των άλλων τομέων του ΙΜΣ επεκτεινόταν και ανθούσε. Ο τομέας της Ιστορίας της Τέχνης, Κέντρο Ελ Γκρέκο, το Εργαστήριο Εικόνας και Ήχου καθώς και ο τομέας Θεατρολογίας έδωσαν μεγάλη προβολή στο ΙΜΣ-ΙΤΕ στην αρχή αυτής της περιόδου με τη δημιουργία δύο μεγάλων διεθνών Εκθέσεων και ντοκιμαντέρ καθώς και δημιουργία ταινιών όπως αναφέραμε παραπάνω. Το 1995 συνδιοργανώθηκε Έκθεση στην Εθνική Πινακοθήκη με τίτλο «Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η Ιταλική Τέχνη» σε συνεργασία ΙΜΣ-ΙΤΕ και της Εθνικής Πινακοθήκης, με χορηγία 150 εκ. δραχμών (περίπου 440.000 ευρώ) από την Ιονική Τράπεζα, η οποία δόθηκε εξ ημισείας στα δύο Ιδρύματα. Εκδόθηκε και κατάλογος της Έκθεσης Γκρέκο στην Εθνική Πινακοθήκη καθώς και τα πρακτικά συνεδρίου, σε επιμέλεια του Νίκου Χατζηνικολάου (Εικ. 5.10-5.11).⁶² Το 1997 σε συνεργασία του ΙΜΣ (Κέντρο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος) με τον Οργανισμό Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Θεσσαλονίκη 1997 προετοιμάστηκε η Έκθεση «Ο Μέγας Αλέξανδρος στην Ευρωπαϊκή Τέχνη» που πραγματοποιήθηκε στο Τελλόγλειο Ίδρυμα της Θεσσαλονίκης το 1997 και το 1998 με χορηγία 200 εκατομμυρίων δρχ. (περίπου 586.000 ευρώ) από το Οργανισμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας.⁶³ Από το 1996, η Όλγα Γκράτζιου ανέλαβε το ερευνητικό πρόγραμμα «Η δυτική τέχνη στην Κρήτη»: ακολουθώντας την επικέντρωση του Χατζηνικολάου σε μια ιστορική ματιά στον Θεοτοκόπουλο, εμβάθυνε στη μελέτη της βενετικής τέχνης και αρχιτεκτονικής στην Κρήτη. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε το 2012, με τη

61 Michael Ursinus, «Ottoman studies triumphant: The success story of Rethymno, Crete», *Byzantine and Modern Greek Studies* 40/1 (2016) σ. 89–98.

62 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 75-3/13.7.1995.

63 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 85-3/7.9.1996 και 94-3/29.7.1997.

συνταξιοδότηση της υπεύθυνης του προγράμματος. Σε αυτό το διάστημα αναδείχθηκαν άγνωστα μέχρι τότε υλικά κατάλοιπα της βενετικής περιόδου, και τα μέλη της ερευνητικής ομάδας εξειδικεύθηκαν στη μελέτη τους· παράλληλα εδραιώθηκαν συνεργασίες με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων Κρήτης και το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης. Θεμελιωμένο σε γερές βάσεις, το πρόγραμμα, αν και τυπικά ανενεργό μετά το 2012, συνέχισε να δίνει καρπούς.⁶⁴ Στο δυναμικό του προγράμματος προστέθηκε το 2007 ο Παναγιώτης Ιωάννου, ο οποίος επικέντρωσε την έρευνά του στις καλλιτεχνικές σχέσεις του ελλαδικού χώρου με τη Δύση την περίοδο της Αναγέννησης (πρόγραμμα «Έλληνες καλλιτέχνες στη Δύση, 15ος-19ος αι.»), ενώ παράλληλα από το 2001 ο Ευγένιος Μαθιόπουλος προσέθεσε μια νέα κατεύθυνση η οποία αυτή τη φορά αφορά τον 20ό αιώνα (πρόγραμμα «Η Τεχνοκριτική στην Ελλάδα»).

Οι Ιστορικές Σπουδές συνεχίζουν συστηματική δουλειά με τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και ενισχύονται με άλλα τρία μέλη ΔΕΠ. Ξεκινούν αυτήν την περίοδο άλλα τρία «φιλοξενούμενα» προγράμματα πέραν του προγράμματος για τον Ελληνισμό της Καππαδοκίας και τις Ελληνικές κοινότητες Μικράς Ασίας που είχε ξεκινήσει το 1987. Από το 1992, στην ομάδα της νεότερης ιστορίας είχε προστεθεί ο Χρήστος Λούκος, ο οποίος το 1994-2006 διηύθυνε το πρόγραμμα «Η πόλη στους νεότερους χρόνους» στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, όπου μεταξύ των άλλων δημιουργήθηκαν σημαντικότερες βάσεις δεδομένων στις οποίες μηχανογραφήθηκαν βασικές πηγές (δημοτολόγια, απογραφές πληθυσμού, εκλογικοί κατάλογοι, πρακτικά δημοτικών συμβουλίων κ.λπ.) κυρίως για την Ερμούπολη αλλά και για άλλες ελληνικές πόλεις (βλ. cities.ims.forth.gr). Παρομοίως, στο δυναμικό του Ινστιτούτου προστέθηκε το 2001 ο Σωκράτης Πετμεζάς, με το πρόγραμμα «Ιστορία της Υπαίθρου: Η ελληνική αγροτική οικονομία στον Μεσοπόλεμο», καθώς και η Αγλαΐα Κάσδαγλη με το πρόγραμμα «Γαμήλια Συμβόλαια στον ελληνικό χώρο 1500-1830». Και τα τρία αυτά προγράμματα χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες και δημιουργούν βάσεις δεδομένων και στατιστικές σειρές με τη συνεργασία των πληροφορικών του Ινστιτούτου. Οι βάσεις αυτές, κυρίως της ιστορίας των πόλεων και της αγροτικής οικονομίας, συνεχίζουν να εμπλουτίζονται μέχρι σήμερα και αποτελούν σημαντικό ψηφιακό αρχειακό πλούτο του Ινστιτούτου.

Ο τομέας της Θεατρολογίας συνεχίζει συστηματικά τη δημιουργία αυτού που εξελίχθηκε ως το σημαντικότερο αρχείο νεοελληνικού θεάτρου στην Ελλάδα. Επικεντρώθηκε στην τεκμηρίωση της πολιτιστικής δραστηριότητας των Ελλήνων καλλιτεχνών της σκηνής στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου, κατά τον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα. Η έρευνα φανέρωσε την αδιάκοπη παρουσία ελληνικών θιάσων στα αστικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Αιγύπτου, της Κύπρου, των βαλκανικών χωρών και της Ρωσίας. Αποτέλεσμα ήταν μια πληθώρα άρθρων και βιβλίων, με αποκορύφωμα τους δύο μνημειώδεις τόμους του Θ. Χατζηπανταζή (*Από του Νείλου μέχρι του Δουνάβεως. Το χρονικό της ανάπτυξης του ελληνικού επαγγελματικού θεάτρου στο ευρύτερο πλαίσιο της Ανατολικής Μεσογείου, από την ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους ως*

64 Εκδόθηκε το δίτομο συλλογικό έργο: Μαρία Βακονδίου & Όλγα Γκράτζιου (επιμ.), *Η Γλυπτική στη Βενετική Κρήτη (1211-1669)*, τ. Α': Μελέτες, τ. Β': Lapidarium, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης 2021.

την Μικρασιατική καταστροφή, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2002 και 2012), ενώ άλλα ερευνητικά προγράμματα την περίοδο αυτή αφορούσαν το γαλλικό μυθιστορηματικό δράμα στην ελληνόφωνη σκηνή του 19ου αιώνα (2002-2003, επιστημονική υπεύθυνη Ιουλία Πιπινιά) και το πρωτοποριακό θέατρο στην Ελλάδα (2003-2005, επιστημονικός υπεύθυνος Αντώνης Γλυτζουρής). Το αρχείο έχει συγκεντρώσει σε 300.000 περίπου δελτία τα θεατρικά δημοσιεύματα από χιλιάδες τόμους περιοδικών και εφημερίδων· έχει περάσει μερικώς σε βάσεις δεδομένων, ενώ η έρευνα συνεχίζεται.

Στο Αρχαίο Θέατρο έγινε η προσπάθεια δημιουργίας μιας «έξυπνης» βάσης δεδομένων, που να είναι ταυτόχρονα συστηματικά οργανωμένο αρχείο και εργαλείο έρευνας. Για τον σκοπό αυτόν χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα λογισμικού «Κλειώ», που έχει αναπτυχθεί από το Ινστιτούτο Πληροφορικής του ΙΤΕ και έχει ήδη εγκατασταθεί σε μεγάλα Μουσεία (Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Paul Getty στο Malibu). Στη συγκέντρωση του υλικού προτεραιότητα είχαν οι κάθε λογής πληροφορίες για το θέατρο ως τέχνη και ως κοινωνικό θεσμό στην πολιτισμική ζωή των αρχαίων πόλεων, από τις πρώτες αρχές του δράματος στην Αθήνα ως τη βαθμιαία υποκατάστασή του από παραθεατρικά θεάματα (μίμους, μουσικό θέατρο, ορχηστές κ.τ.λ.) στις πόλεις και τις επαρχίες της ύστερης ρωμαϊκής αρχαιότητας. Το πρόγραμμα συνεχίστηκε μέχρι το 2006 από το ΙΜΣ, και έκτοτε συνεχίζεται από το Ινστιτούτο Πληροφορικής.

Στο δυναμικό Εργαστήριο Ήχου και Εικόνας, με τον εξαιρετικό επιστημονικό και καλλιτεχνικό συνδυασμό, το 1995-1996 γυρίζεται το ντοκιμαντέρ *Το γλυκύ έαρ της Αργυρούπολης (Μεγάλη Παρασκευή με τα παιδιά ενός Κρητικού χωριού)*, σε σκηνοθεσία του Θόδωρου Χατζηπανταζή και συνεργασία του Σταύρου Ψυλλάκη. Στη συνέχεια δημιουργείται το «κινηματογραφικό δίπτυχο» σε ελληνικά και αγγλικά *Δομίνικος Θεοτοκόπουλος: Ψηφίδες ενός αινιγματικού μωσαϊκού (El Greco: Pieces of an Artistic Puzzle)* σε σκηνοθεσία του Θόδωρου Χατζηπανταζή με επιστημονικό συνεργάτη τον Νίκο Χατζηνικολάου, διευθυντή φωτογραφίας τον Φίλιππο Κουτσαφτή, διευθυντή παραγωγής τον Σταύρο Ψυλλάκη και επιμέλεια ήχου από τον Νίκο Διονυσόπουλο. Η δεύτερη ταινία, *Ηράκλειο. Παλίμψηστος πόλη* έγινε σε σκηνοθεσία του Θόδωρου Χατζηπανταζή.

Εν τω μεταξύ, με χρηματοδότηση του ΙΜΣ και των ερευνητικών προγραμμάτων ηχογραφείται σημαντικός αριθμός μελωδιών παραδοσιακής κρητικής μουσικής και ιδίως με τον αείμνηστο λυράρη Κώστα Μουντάκη. Με εξωτερική χρηματοδότηση (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, ΕΠΕΤ II, Περιφέρεια Κρήτης) ο Γιώργος Αμαργιανάκης μπόρεσε να αξιοποιήσει, κατά την πρώτη και τη δεύτερη περίοδο της πορείας του ΙΜΣ-ΙΤΕ, τρία προγράμματα για την παραδοσιακή μουσική της Κρήτης. Δυστυχώς ο πρόωρος θάνατος του Γιώργου Αμαργιανάκη το 2003 οδήγησε στη λήξη το μουσικολογικό πρόγραμμα μέχρι την αξιοποίησή του, μία δεκαετία αργότερα, από μέλη του ΙΜΣ και του Πανεπιστημίου Κρήτης.⁶⁵ Στη συνέχεια και μετά τη συνταξιοδότηση των Χατζηπανταζή και Χατζηνικολάου το 2005-2006 ο

65 Το αρχείο Γιώργου Αμαργιανάκη, το οποίο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του ΙΜΣ, ψηφιοποιήθηκε από το Εργαστήριο Θεάτρου, Κινηματογράφου και Μουσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης με υπεύθυνο τον Εμμ. Σειραγάκη.

εξοπλισμός για τη δημιουργία ταινιών και βίντεο αχρηστεύθηκε με την πάροδο των χρόνων. Το Εργαστήριο θα αναβιώσει ξανά μετά από μία δεκαπενταετία.

Τέλος, την περίοδο αυτή συνεχίστηκε η εκπόνηση ερευνητικών προγραμμάτων στον τομέα της γλώσσας και λογοτεχνίας: στο πρόγραμμα του Νάσου Βαγενά για το Αρχείο Νεοελληνικής Μετρικής, που είχε ξεκινήσει το 1990, προστέθηκε το 1995 το «Αρχείο Ελληνικής Πεζογραφίας 1830-1880»⁶⁶ αλλά και άλλα προγράμματα με τη συμμετοχή συνεργαζόμενων καθηγητών του Πανεπιστημίου Κρήτης όπως ο Αλέξης Πολίτης (Πίνακας 5.4). Με την ολοκλήρωση του τελευταίου προγράμματος το 2005 ο τομέας παρέμεινε τα επόμενα χρόνια ανενεργός, αλλά αναβίωσε το 2023 με ένα μεγάλο ερευνητικό πρόγραμμα, αυτή τη φορά στη Γλωσσολογία.

4. Κρίση, σταθεροποίηση και ραγδαία ανάπτυξη 2009-2023

Το 2009 «στην εξέλιξη των διαδικασιών εκλογής Διευθυντών αναμένεται στο ΙΜΣ να διοριστεί ο Χ. Χατζηιωσήφ»,⁶⁷ ενώ το 2017 «ο Πρόεδρος του ΔΣ κ. Ν. Ταβερνάρakis καλωσορίζει την Νεοεκλεγείσα Διευθύντρια του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών κα Χαρλαύτη και της εύχεται καλή σταδιοδρομία στο δύσκολο έργο της». Σε αυτήν τη δεκατετραετία, οι δύο Διευθυντές αλληλοσυμπληρώθηκαν στη στήριξη, προώθηση και εν τέλει μεγάλη ανάπτυξη του ΙΜΣ σε όλους τους ερευνητικούς άξονες, και κυρίως στις Ιστορικές Σπουδές. Από τη μία πλευρά, ο Χρήστος Χατζηιωσήφ είχε μια επιλεκτική επιστημονική πολιτική καλλιεργώντας την αριστεία σε έναν κλειστό κύκλο έρευνας — πολιτική που απέφερε πλήρως τους καρπούς της στην Ιστορία κυρίως (Εικ. 5.12). Ήταν εκείνος που φρόντισε να αξιοποιηθούν

ΕΙΚΟΝΑ 5.12 Γρηγόρης Σηφάκης, Χρήστος Χατζηιωσήφ (στο κέντρο), ο πρώτος και ο τότε Διευθυντής του Ινστιτούτου, στα εγκαίνια του νέου κτιρίου του ΙΜΣ, 2010.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

⁶⁶ Β. Δημητριάδης – Ν. Χατζηνικολάου, Κρίση ερευνητικών προγραμμάτων Νάσου Βαγενά στο πλαίσιο της αξιολόγησης εσωτερικών προγραμμάτων, 29 Οκτωβρίου 1997.

⁶⁷ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 226/14-3/25.4.2009.

ΕΙΚΟΝΑ 5.13 Η διευθύντρια του ΙΜΣ (2017-) Τζελίνα Χαρλαούτη.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

ερευνητικά τα προγράμματα ΚΡΗΠΙΣ και ΕΠΑνΕΚ με χρηματοδότηση από τα ΕΣΠΑ μέσω ΓΓΕΤ κατά τους χαλεπούς καιρούς της κρίσης, για μια συντονισμένη και συνεκτική πρωτογενή έρευνα με διεπιστημονικότητα και διαθεματικότητα η οποία στήριξε και ανέπτυξε όλους τους τομείς του ΙΜΣ. Η θητεία του Χατζηιωσήφ χαρακτηριζόταν από την προσπάθεια να αναπτυχθεί μια συνεκτική ερευνητική πολιτική, με έμφαση στη μελέτη της ιστορίας των τεχνολογιών και της καινοτομίας αλλά και αφήνοντας περιθώρια στα ατομικά ενδιαφέροντα των ερευνητών, μέσα σε ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες οι οποίες απειλούσαν σχεδόν διαρκώς την ίδια την ύπαρξη του Ινστιτούτου. Από την άλλη πλευρά, υπό τη διεύθυνση της Τζελίνας Χαρλαούτη —που είναι και η πρώτη γυναίκα διευθύντρια σε Ινστιτούτο του ΙΤΕ τα τελευταία 40 χρόνια— η καλλιέργεια της Αριστείας συνεχίστηκε μέσω της συλλογικότητας, της αλληλοϋποστήριξης και του φιλικού ακαδημαϊκού περιβάλλοντος (Εικ. 5.13). Η Χαρλαούτη επιπλέον άνοιξε νέους τομείς στο Ινστιτούτο και στήριξε ένα ευρύτερο άνοιγμα του ΙΜΣ στην ελληνική και διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα σε μεταδιδάκτορες, Έλληνες και ξένους, μετατρέποντας το ΙΜΣ σε «στέγη» (host institution) μεταδιδακτόρων αλλά και ώριμων επιστημόνων, Ελλήνων και ξένων. Στο ΙΜΣ δημιουργήθηκε μια άτυπη ομάδα στήριξης της υποβολής ερευνητικών προγραμμάτων από ερευνητές, μέλη ΔΕΠ και μεταδιδάκτορες μέσω της «αλληλοδιδακτικής», η οποία απέφερε εξαιρετικά αποτελέσματα με 35% επιτυχία των υποβληθέντων προγραμμάτων.

Η περίοδος μέχρι το 2016 σηματοδεύτηκε από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, η οποία έγινε έντονα αισθητή με τη σημαντική μείωση της τακτικής κρατικής χρηματοδότησης (μείωση άνω του 40%). Σε αυτήν την περίοδο, όπως φαίνεται και

στους Πίνακες 5.4-5.5, σχεδόν εξαφανίστηκαν τα «φιλοξενούμενα» προγράμματα, δηλαδή η χρηματοδότηση προγραμμάτων από το ΙΤΕ. Η επιβίωση του Ινστιτούτου καθορίστηκε από τις δυνατότητές του να εξασφαλίσει πόρους από εθνικούς, ευρωπαϊκούς και ιδιωτικούς φορείς. Και είναι εμφανές ότι όχι μόνο το πέτυχε αλλά κατάφερε και να διακριθεί πολλαπλώς με προγράμματα που συντόνιζαν μέλη του ΙΜΣ σε ΑΡΙΣΤΕΙΑ-ΕΣΠΑ και MARIE CURIE αλλά και με συμμετοχή σε διακρατικά ερευνητικά προγράμματα (κυρίως Interreg), προγράμματα ΘΑΛΗΣ αλλά και άλλα ευρωπαϊκά του HORIZON 2020 (Πίνακας 5.5). Το 2016 όμως ήταν το έτος-τομή για τις ιστορικές σπουδές αλλά και εν γένει για την ανάπτυξη του Ινστιτούτου, με την πρώτη επιχορήγηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας (ERC) στη Ναυτιλιακή Ιστορία. Η επιτυχία συνεχίστηκε με άλλα δύο ERC grants στην Οθωμανική Ιστορία (2017 και 2018), ένα στην Ιστορία της Τέχνης (2019), ένα στην Ιστορία των Βαλκανίων (2022), ένα στην Αρχαία Ιστορία (2022) και, τέλος, ένα στη Γλωσσολογία (2022).

Εν τω μεταξύ, το ερευνητικό και διοικητικό προσωπικό ενισχύθηκε. Οι ερευνητές του ΙΜΣ υπερδιπλασιάστηκαν, ενώ νέα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ αντικατέστησαν τα απερχόμενα και ενίσχυσαν τους υφιστάμενους τομείς ή επέκτειναν τις ερευνητικές ομάδες (Πίνακας 5.3). Το διοικητικό προσωπικό επίσης διπλασιάστηκε για να γίνει η σωστή διαχείριση των ολοένα αυξανόμενων ερευνητικών προγραμμάτων. Εκτός της υφιστάμενης δομής της διοίκησης και του λογιστηρίου, δημιουργήθηκε και Γραφείο Ερευνητικών Προγραμμάτων με την πρόσληψη της Μαρίας Μαλαθράκη, με δεκαετή εμπειρία από την Επιτροπή Ερευνών του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ηράκλειο. Οι ανάγκες της ανάπτυξης των τεχνολογικών υποδομών αλλά και της χρήσης νέων τεχνολογιών οδήγησαν στη δημιουργία Γραφείου Τεχνικής Υποστήριξης με τον Άρη Κυδωνάκη, μόνιμο επιστημονικό συνεργάτη στα θέματα πληροφορικής.

Λόγω της μεγέθυνσης του αριθμού των ερευνητικών προγραμμάτων και των μελών του Ινστιτούτου, το 2017 έγινε ανακατανομή των ερευνητικών ομάδων.⁶⁸ Ο τομέας των Ιστορικών Σπουδών χωρίστηκε σε δύο τομείς, τον τομέα «Μεσογειακής και παγκόσμιας οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας» και τον τομέα της «Ιστορίας των πόλεων, διασποράς και μετανάστευσης», ενώ δημιουργήθηκαν τρεις νέοι τομείς: το Κέντρο Ναυτιλιακής Ιστορίας, ο τομέας της «Ιστορίας της Τεχνολογίας» και εκείνος του «Αρχαίου και Βυζαντινού Κόσμου». Τα δύο τελευταία λειτούργησαν και λειτουργούν φιλοξενώντας προγράμματα συνεργαζόμενων μελών ΔΕΠ, ενώ το Κέντρο Ναυτιλιακής Ιστορίας (η μοναδική ερευνητική μονάδα στην Ελλάδα αποκλειστικά αφιερωμένη στο πεδίο αυτό) ενσωμάτωσε τη διευθύντρια του Ινστιτούτου Τζελίνα Χαρλαύτη και έναν ερευνητή (Απόστολο Δελή), ο οποίος ανήκε μέχρι τότε στον τομέα Ιστορικών Σπουδών: το ερευνητικό πρόγραμμα του τελευταίου (SeaLiT), με χρηματοδότηση από το ERC, αλλά και μια σειρά άλλα προγράμματα και επιχορηγήσεις από εθνικούς και ιδιωτικούς φορείς, επέτρεψαν την ανάπτυξη του Κέντρου με ιδιαίτερο δυναμισμό,⁶⁹ εστιάζοντας ειδικότερα στη ναυτιλι-

⁶⁸ Βλ. τη σχετική συζήτηση στα Πρακτικά ΕΣ ΙΜΣ αρ. 28/9/2017.

⁶⁹ Μέχρι το 2022 στο πλαίσιο του Κέντρου είχαν εργαστεί και χρηματοδοτηθεί έξι μεταδιδάκτορες, δώδεκα διδακτορικοί και δώδεκα μεταπτυχιακοί φοιτητές. Το Κέντρο επίσης διενεργεί εκπαιδευτικές δραστηριότητες (σεμινάρια υποψηφίων διδασκόντων, ενίοτε από κοινού με ξένα πανεπιστήμια) και διεθνή συνέδρια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3 Το ερευνητικό προσωπικό και τα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ του ΙΜΣ, 2009-2023

Όνομα	Ιδιότητα	Ίδρυμα	Ερευνητικοί άξονες
ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ			
Απόστολος Σαρρής	Ερευνητής (1999-2021)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Αρχαιολογία – Γεωφυσική, Δορυφορική Τηλεπισκόπηση και Αρχαιοπεριβάλλον
Μαρίνος Σαρηγιάννης	Ερευνητής (2007-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Οθωμανικές Σπουδές – Οθωμανική Ιστορία
Ανδρέας Λυμπεράτος	Ερευνητής (2007-2014)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Ιστορικές Σπουδές
Κωνσταντίνα Γεωργιάδη	Ερευνήτρια (2008-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Θεατρολογία
Νίκος Παπαδόπουλος	Ερευνητής (2009-σήμερα)		Γεωφυσική, Δορυφορική Τηλεπισκόπηση και Αρχαιοπεριβάλλον ⁱ
Απόστολος Δελής	Ερευνητής (2015-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Ιστορικές Σπουδές – Ναυτιλιακή Ιστορία
Γιάννης Σπυρόπουλος	Ερευνητής (2018-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Οθωμανικές Σπουδές – Οθωμανική Ιστορία
Νίκος Ποταμιάνος	Ερευνητής (2018-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Μεσογειακή και παγκόσμια οικονομική και κοινωνική ιστορία
Δημήτρης Αλεξάκης	Ερευνητής (2018-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Γεωφυσική, Δορυφορική Τηλεπισκόπηση και Αρχαιοπεριβάλλον
Γιουλιάννα Μποϊτσεβα	Ερευνήτρια (2021-σήμερα)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Ιστορία Τέχνης
Αθανάσιος Αργυρίου	Ερευνητής (2023-)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Γεωφυσική, Δορυφορική Τηλεπισκόπηση και Αρχαιοπεριβάλλον ⁱⁱ
Τάσος Κωστόπουλος	Ερευνητής (2023-)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Μεσογειακή και παγκόσμια οικονομική και κοινωνική ιστορία
ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΑ ΜΕΛΗ ΔΕΠ			
Ηλίας Κολοβός	Μέλος ΔΕΠ (από 2004)	ΙΜΣ-ΙΤΕ	Οθωμανικές Σπουδές – Οθωμανική Ιστορία
Αντώνης Αναστασόπουλος	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Οθωμανικές Σπουδές – Οθωμανική Ιστορία
Σωκράτης Πετμεζάς	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορικές Σπουδές – Μεσογειακή και παγκόσμια οικονομική και κοινωνική ιστορία
Ανδρέας Λυμπεράτος	Ερευνητής (μέχρι 2014) Μέλος ΔΕΠ (από 2014)	ΙΜΣ-ΙΤΕ Πάντειο Πανεπιστήμιο	Ιστορικές Σπουδές – Ιστορία πόλεων διασποράς και μετανάστευσης
Παυλίνα Καραναστάση	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Γεωφυσική, Δορυφορική Τηλεπισκόπηση και Αρχαιοπεριβάλλον ⁱⁱⁱ
Χριστίνα Τσιγωνάκη	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Γεωφυσική, Δορυφορική Τηλεπισκόπηση και Αρχαιοπεριβάλλον ^{iv}
Ευγένιος Μαθιόπουλος	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Τέχνης
Παναγιώτης Ιωάννου	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Ιστορία Τέχνης
Λήδα Παπαστεφανάκη	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	Ιστορικές Σπουδές – Μεσογειακή και παγκόσμια οικονομική και κοινωνική ιστορία
Παναγιώτα Μήνη	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Εργαστήριο Εικόνας, Ήχου και Κίνησης
Κώστας Βλασόπουλος	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Αρχαίος και Βυζαντινός Κόσμος
Μελίνα Ταμιωλάκη	Μέλος ΔΕΠ	Πανεπιστήμιο Κρήτης	Αρχαίος και Βυζαντινός Κόσμος
Αριστοτέλης Τύμπας	Μέλος ΔΕΠ	ΕΚΠΑ	Ιστορία Τεχνολογίας

ΠΗΓΗ: Πρακτικά ΕΣ Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών, 1993-2008, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

i Γνωστικό αντικείμενο: Εφαρμοσμένη Γεωφυσική στην Πολιτιστική Κληρονομιά, Γεωπληροφορική.
ii Γνωστικό αντικείμενο: Τηλεανίχνευση με έμφαση στη γεωμορφομετρία για τη μελέτη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.
iii Γνωστικό αντικείμενο: Κλασική αρχαιολογία.
iv Γνωστικό αντικείμενο: Βυζαντινή αρχαιολογία.

ακή ιστορία της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας στους ακόλουθους τομείς: α) οικονομικές και κοινωνικές θαλάσσιες δραστηριότητες (θαλάσσιο εμπόριο, ναυσιπλοΐα, λιμάνια, ναυτιλιακές επιχειρήσεις, αλιεία, ναυτιλιακές κοινότητες, ναυτική εργασία, ναυπηγική και ναυτιλιακή τεχνολογία)· β) γεωπολιτική, πόλεμος και βία στη θάλασσα (θαλάσσιες αυτοκρατορίες, ναυτικές δυνάμεις, πειρατεία)· γ) επιστημονικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη θάλασσα (ωκεανογραφία, ιστορία της ναυσιπλοΐας)· δ) αναψυχή και τουρισμός που σχετίζεται με τη θάλασσα· ε) ναυτική λογοτεχνία και τέχνες. Επίσης, το 2018 αναβίωσε το Εργαστήριο Ήχου και Εικόνας, και το 2023 ο τομέας Γλώσσας και Λογοτεχνίας που είχε παραμείνει αδρανής, με ένα νέο μεγάλο πρόγραμμα Γλωσσολογίας.

Επομένως, πλέον οι ερευνητικοί άξονες εντοπίζονται σε τρεις κατευθύνσεις: 1) Μεσογειακή Ιστορία, 2) Μεσογειακό Πολιτισμό, 3) Γεωπληροφορική για Πολιτιστική Κληρονομιά και Περιβάλλον, με τις παρακάτω ερευνητικές ομάδες:

Μεσογειακή Ιστορία

- Οθωμανική ιστορία
- Ιστορία πόλεων, διασποράς και μετανάστευσης
- Μεσογειακή και παγκόσμια οικονομική και κοινωνική ιστορία
- Κέντρο Ναυτιλιακής Ιστορίας
- Ιστορία Τεχνολογίας

Μεσογειακός Πολιτισμός

- Ελ Γκρέκο – Ιστορία Τέχνης
- Ιστορία Θεάτρου
- Εργαστήριο Εικόνας, Ήχου και Κίνησης
- Αρχαίος και Βυζαντινός Κόσμος
- Γλώσσα και λογοτεχνία

Γεωπληροφορική, Πολιτιστική Κληρονομιά και Περιβάλλον

- Εργαστήριο Γεωφυσικής, Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος

Αν θέλουμε να εντοπίσουμε τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά αυτής της τελευταίας περιόδου, θα λέγαμε ότι είναι η σταδιακή στροφή προς την παγίωση των ερευνητικών κατευθύνσεων του ΙΜΣ με την αλματώδη αύξηση του αριθμού των μόνιμων ερευνητών, αφενός, και η στροφή στη χρηματοδότηση της έρευνας από μια πολιτική τακτικού και καθορισμένου προϋπολογισμού για κάθε τομέα σε μια εξ ολοκλήρου εξάρτηση από ανταγωνιστικά προγράμματα, εθνικά ή ευρωπαϊκά. Η στροφή αυτή δεν ήταν ίσως τόσο αποτέλεσμα επιλογής, όσο αναγκαστική, καθώς με την κρίση της ελληνικής οικονομίας από το 2010 και μετά διακόπηκε η τακτική επιχορήγηση του κράτους στα ερευνητικά ιδρύματα, τα οποία από το 2016 (νόμος 4386/2016) αναγκάστηκαν να καλύπτουν όλα τα λειτουργικά τους έξοδα (πλην μισθοδοσίας) από ιδίους πόρους. Στα πλαίσια αυτής της στροφής, αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ δεν σταμάτησαν τα «ιδρυματικά» προγράμματα που κάλυπταν το σύνολο των τομέων του ΙΜΣ, κυρίως από τα προγράμματα ΕΣΠΑ (ένας έμμεσος

τρόπος να αντικατασταθεί η τακτική χρηματοδότηση, στην πραγματικότητα), εκ των πραγμάτων δίνεται όλο και μεγαλύτερη έμφαση σε ατομικά προγράμματα, τα οποία αντανakλούν τα προσωπικά ενδιαφέροντα των ερευνητών του ΙΜΣ και κατά κάποιον τρόπο κατακερματίζουν την έρευνα κάθε τομέα, διατηρώντας όμως πάντα ένα υψηλότατο επίπεδο αριστείας.

Ερευνητικά προγράμματα

Παρά τα προβλήματα της αρχής αυτής της περιόδου, το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών κατάφερε να επωφεληθεί από τα εθνικά χρηματοδοτούμενα έργα από τη ΓΓΕΤ, Δράση ΚΡΗΠΙΣ (2013-2015) και ΕΠΑνΕΚ (2017-2021), καθώς και από το πρόγραμμα ARCHERS με χρηματοδότηση του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος. Αυτές οι χρηματοδοτήσεις που έλαβε συνολικά το ΙΤΕ διαμοιράστηκαν στα Ινστιτούτα με βάση τις αρχές στρατηγικής ανάπτυξης του ΙΤΕ όπως τέθηκαν από το ΔΣ του Ιδρύματος, δηλαδή τη διεπιστημονικότητα, τη διαθεματικότητα και τη συνεργασία τουλάχιστον δύο Ινστιτούτων του ΙΤΕ.⁷⁰ Και τα τρία προγράμματα αποδείχθηκαν ιδιαίτερα σημαντικά για το ΙΜΣ διότι έδωσαν τη δυνατότητα προώθησης οριζόντιων διεπιστημονικών προγραμμάτων των ερευνητικών ομάδων του, οι οποίες συνεργάστηκαν μεταξύ τους καθώς και με ερευνητικές ομάδες των άλλων Ινστιτούτων του ΙΤΕ. Παρήγαγαν νέα γνώση, ενίσχυσαν και εκπάιδευσαν σημαντικό αριθμό νέων ερευνητών και συνεργαζόμενων μελών ΔΕΠ σε ερευνητικά προγράμματα, και αποτέλεσαν το εφαλτήριο για τη συνέχιση της επιτυχημένης πορείας του Ινστιτούτου. Οι βάσεις για τέτοια μεγάλα οριζόντια προγράμματα είχαν ήδη τεθεί με το πρόγραμμα «Ψηφιακή Κρήτη» (2004-2008), καθώς και με ορισμένες αποτυχημένες προσπάθειες για ευρωπαϊκή χρηματοδότηση μιας συνολικής αναβάθμισης του Ινστιτούτου (πρόγραμμα REGPOT, 2008-2009).

Στο πλαίσιο της Δράσης ΚΡΗΠΙΣ (2013-2015) το ΙΜΣ έλαβε μέρος με τα προγράμματα ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ, ΠΟΛΙΤΕΙΑ Ι και ΠΕΦΥΚΑ. Ιδιαίτερα σημαντικό έργο για το Ινστιτούτο ήταν το ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ – Ελληνική Ιστορία της Καινοτομίας που εμπνεύστηκε και συντόνισε ο Διευθυντής του ΙΜΣ Χρήστος Χατζηιωσήφ με τίτλο «Οι κοινωνικές προϋποθέσεις της καινοτομίας: Όψεις της ελληνικής εμπειρίας» (βλ. Ένθετο 5.3). Στο πρόγραμμα αυτό, που έγινε με τη συνεργασία του Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών, συμμετείχε το μεγαλύτερο μέρος των ερευνητικών ομάδων του Ινστιτούτου. Μέσα από μια διεπιστημονική προσέγγιση, το έργο ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ επεδίωξε να συμβάλει στην κατανόηση της τεχνολογικής και οικονομικής καινοτομίας στην Ελλάδα, μελετώντας πτυχές της ελληνικής εμπειρίας διαχρονικά στον συγκεκριμένο τομέα: από τη μέτρηση του χρόνου μέχρι την εισαγωγή καινοτομιών σε διάφορους τομείς της παραγωγικής οικονομίας και από τον νεωτερισμό στην τεχνοκριτική μέχρι την ανάπτυξη του συστήματος ευρεσιτεχνιών. Η έρευνα για την καινοτομία ήταν ένα νέο πεδίο της κοινωνικής ιστορίας, και το ΙΜΣ είχε ως στόχο να αυξήσει τον αριθμό των πεδίων στα οποία έχει επιτύχει ακαδημαϊκή και ερευνητική αριστεία. Επιπλέον, το πρόγραμμα αυτό έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία του νέου τομέα Ιστορίας της Τεχνολογίας μετά το

⁷⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 263/18-5/19.5.2012.

ΕΝΘΕΤΟ 5.3 ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ – Ελληνική Ιστορία της Καινοτομίας Οι κοινωνικές προϋποθέσεις της καινοτομίας: Όψεις της ελληνικής εμπειρίας

Το πρόγραμμα διεκπεραιώθηκε στο πλαίσιο της Δράσης ΚΡΗΠΙΣ (2013-2015) με επιστημονικό υπεύθυνο τον Χρήστο Χατζηιωσήφ και αποσκοπούσε, μέσα από μια διεπιστημονική προοπτική, να συμβάλει στην κατανόηση του ζητήματος της καινοτομίας στην Ελλάδα μελετώντας στη διαχρονία όψεις της ελληνικής εμπειρίας στον τομέα αυτόν. Παρόλο που η έρευνα φιλοδοξεί να συμβάλει στην κατανόηση σημερινών καταστάσεων, η περίοδος που καλύπτει εκτείνεται από το πρόσφατο παρελθόν του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα μέχρι πίσω στη φάση ανάδυσης της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας κατά τον 18ο αιώνα, την εποχή του Ελληνικού Διαφωτισμού και τα προεπαναστατικά χρόνια. Η περίοδος αυτή μπορεί να θεωρηθεί η μήτρα μέσα στην οποία διαμορφώθηκαν διαχρονικά χαρακτηριστικά της νεοελληνικής κοινωνίας. Η αναδρομή σε αυτήν υπαγορεύθηκε και από την επιθυμία να ελεγχθούν πρόχειρες ιστορικές ερμηνείες που αποδίδουν χαρακτηριστικά και προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας στην κληρονομιά της οθωμανικής περιόδου, η οποία υποτίθεται ότι ευθύνεται για την απουσία γαιοκτητικής αριστοκρατίας, τον συντηρητισμό της αστικής τάξης ή των «μεσαίων τάξεων» που αποφεύγουν το οικονομικό ρίσκο, την προσκόλληση στο κοινοτικό και την ανεπαρκή ανάπτυξη της «υποκειμενικότητας» σε σχέση με τη «Δύση». Με αυτά τα κριτήρια, το ζήτημα της τεχνολογικής και οικονομικής καινοτομίας επιλέχθηκε να διερευνηθεί μέσα από την εξέταση των ακόλουθων περιπτώσεων και εποχών:

- Αντιλήψεις του χρόνου και μηχανικά μέτρα μέτρησής του στον ελληνικό χώρο 18ος – 20ός αιώνας (Α. Λυμπεράτος)
- Τεχνολογικοί και επιστημονικοί πειραματισμοί κατά την εποχή του Ελληνικού Διαφωτισμού (Ν. Γιακωβάκης)
- Η εισαγωγή καινοτομιών στην ελληνική αγροτική οικονομία του 20ού αιώνα (Σ. Πετμεζάς)
- Τομές στη ναυπηγική τεχνολογία στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο 18ος – 20ός αιώνας (Α. Δελής)
- Η καινοτομία στη βιομηχανική παραγωγή. Θεωρία και πράξη (θεσμοί προστασίας της ευρεσιτεχνίας, εισαγωγή του οπλισμένου σκυροδέματος στην Ελλάδα) (Χ. Αγγριαντώνη – Σπ. Τζόκας)
- Μηχανικοί, εκβιομηχάνιση, εκσυγχρονισμός, 1830-1940 (Λ. Παπαστεφανάκη)
- Ο ρόλος των ξένων μηχανικών στα δημόσια έργα στην Ελλάδα (Α. Μαχαιρά)
- Νεωτερισμός και «ελληνικότητα» στα πεδία της τέχνης (εικαστικά, θέατρο) και της τεχνοκριτικής (Π. Ιωάννου – Ε. Ματθιόπουλος – Κ. Γεωργιάδη – Α. Γλυτζουρής).
- Διερεύνηση του ρόλου της γυναίκας στην έρευνα και την καινοτομία (διεκπεραιώθηκε από το Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών του ΙΤΕ).

Η αφίσα και τμήμα από την ιστορική έκθεση για τους Έλληνες Μηχανικούς (σε επιστημονική επιμέλεια του Σπ. Τζόκα) που διοργανώθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ στο Βαλλιάνειο Μέγαρο – Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, 2015-2016.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4 Ενδεικτικά «φιλοξενούμενα» ερευνητικά προγράμματα ΙΜΣ, χρηματοδότηση ΙΤΕ, (1987-σήμερα)

Περίοδος 1985-1992	Περίοδος 1993-2008	Περίοδος 2009-2023	Ερευνητική ομάδα
• Θησαυρός θεσμών κοινοτήτων Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως (1996-1998) • Μικροφωτογράφιση Οθωμανικών Αρχείων Καταγραφή - ταξινόμηση - μικροφωτογράφιση του Οθωμανικού Αρχείου Χανίων (1995-1998)	• Μετάφραση και σχολιασμός του Βιβλίου Ουσίν: Τα θύματα της Επανάστασης του 1821 στην Κρήτη (1998-2000) • Μετάφραση των οθωμανικών ιεροδικαστικών κωδίκων της Βέροιας (2004) Χρηματοδότηση από εξωτερικούς φορείς (όχι ανταγωνιστικά): • Μετάφραση των ιεροδικαστικών κωδίκων του Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου (2000) • Η νησιωτική κοινωνία της Άνδρου στο οθωμανικό πλαίσιο (2000-2017)	• Η νησιωτική κοινωνία της Άνδρου στο οθωμανικό πλαίσιο (2000-2017) Χρηματοδότηση από εξωτερικούς φορείς (όχι ανταγωνιστικά): • Οθωμανικές πηγές για τη νεότερη ιστορία της Λευκάδας, (2009-2011) με χρηματοδότηση της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης • Εντοπισμός, μεταγραφή-μετάφραση και σχολιασμός των οθωμανικών συνταγματικών κειμένων της Ηγεμονίας της Σάμου (2009-2012), πρόγραμμα Βουλής Ελλήνων	Τουρκολογία – Οθωμανικές σπουδές
• Ελληνισμός Καππαδοκίας (1987-2004) • Βαθμός εγγραμματοσύνης των Βυζαντινών από τον 8ο έως τον 15ο αιώνα (1987-1995)	• Ελληνισμός Καππαδοκίας- Ελληνικές κοινότητες Μικράς Ασίας (1987-2004) • Ιστορία της Υπαίθρου: Η ελληνική αγροτική οικονομία στον Μεσοπόλεμο (2001-2008) • Γαμήλια Συμβόλαιο στον ελληνικό χώρο 1500-1830 (2000-2010) • Η πόλη στους νεότερους χρόνους (1994-σήμερα) • Πιλοτική διερεύνηση της δυνατότητας χαρτογράφησης των δεδομένων του Ενετικού Κτηματολογίου της Βοστίτσας (1700) (2013-2014)	• Η πόλη στους νεότερους χρόνους (1994-σήμερα) • Ιστορία της Μαύρης Θάλασσας (2017-σήμερα) • «Ημεΐς, οι τού μέτρου καί τού διαβήτου χειρισταί», Έκθεση στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (2015-2016)	Ιστορικές Σπουδές
		• FORTHHistory, 1983-2023 (2021-2023)	Ιστορία Τεχνολογίας
• Ελληνική Παραδοσιακή Μουσική (1987-2003)	• Αρχαία, βυζαντινή παραδοσιακή μουσική (1990-2006) • Ελληνική παραδοσιακή μουσική (1987-2003)		Μουσικολογία
• Πηγές της Ιστορίας του Νεοελληνικού Θεάτρου (1987-σήμερα) • Η Αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη Ελλάδα 1987 • Πρόγραμμα Ηλεκτρονικής Τεκμηρίωσης του Αρχαίου Θεάτρου (1987-2006)	• Πηγές της Ιστορίας του Νεοελληνικού Θεάτρου (1987-σήμερα) • Η Αναβίωση του αρχαίου δράματος στη νεότερη Ελλάδα (1987) • Το Γαλλικό μυθιστορηματικό δράμα στην Ελληνόφωνη σκηνή του 19ου αιώνα (2002-2003) • Πρωτοποριακό Θέατρο και Νεοελληνικό Θέατρο (2003-2005) • Πρόγραμμα Ηλεκτρονικής Τεκμηρίωσης του Αρχαίου Θεάτρου (1987-2006)		Ιστορία Θεάτρου

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4 (συνέχεια)

Περίοδος 1985-1992	Περίοδος 1993-2008	Περίοδος 2009-2023	Ερευνητική ομάδα
• Ιστορία Τέχνης	• Η Δυτική Τέχνη στην Κρήτη (1996-2021) • Η Τεχνοκριτική στην Ελλάδα (2001-2018) • Έλληνες καλλιτέχνες στη Δύση, 15ος – 19ος αιώνας (2007-2017) • Ρωσικές εικόνες στην Ελλάδα (15ος - αρχές 20ου αι.) (2012-2015) • Το θεατρικό έργο του Στρατή Καρρά και η πολύπλευρη συμβολή του συγγραφέα στην πνευματική και κοινωνική ζωή του τόπου (2020-2022)	• Η Δυτική Τέχνη στην Κρήτη (1996-2021)	Ιστορία Τέχνης
• Ο Αδαμάντιος Κοραΐς ως κλασικός φιλόλογος, (1989-1994) • Αρχείο Νεοελληνικής Μετρικής (1990-1997) • Αρχείο Ελληνικής Πεζογραφίας (1830-1880), (1900-1997)	• Παρουσιολόγιο νεοελληνικής ποίησης, 1801-1850 (2005) • Αρχείο Νεοελληνικής Μετρικής: Η ρομαντική μπάλαντα (2003-2004) • Βιβλιογραφικός οδηγός των ποιημάτων του Γιώργου Σεφέρη (2001-2003) • Ποιητικά κείμενα αναβίωσης των αρχαίων μέτρων στον 19ο αιώνα (2003-2004) • Αρχείο Ελληνικής Πεζογραφίας (1830-1880), (1900-1997) • Αρχείο Νεοελληνικής Μετρικής (1990-1997)	-	Εργαστήριο Εικόνας, Ήχου και Κίνησης
• 'Η αρχαιολογία ως μέσο επίτευξης πολιτικών στόχων και η αρχαιολογική πολιτική στην νεότερη Ελλάδα και σε γειτονικές χώρες (Τουρκία, Κύπρος κλπ.)' (1987-1992)			Γλώσσα και Λογοτεχνία
			Αρχαιολογία

2017. Άλλες ερευνητικές ομάδες του ΙΜΣ συμμετείχαν στο πρόγραμμα ΠΟΛΙΤΕΙΑ (ΠΟΛιτισμός ΤΕχνολογiΑ: Νέες Τεχνολογίες στην Έρευνα, Μελέτη, Τεκμηρίωση και Πρόσβαση στην Πληροφορία Αντικειμένων Πολιτισμικής Κληρονομιάς και Μνημείων) το οποίο ήταν συνεργασία έξι Ινστιτούτων του ΙΤΕ (Ινστιτούτο Πληροφορικής, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας, Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ και Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών). Η συμμετοχή στο πρόγραμμα ΠΕΦΥΚΑ (Περιβάλλον και φυσικές καταστροφές: Νέες μέθοδοι αξιολόγησης και βελτίωσης της περιβαλλοντικής ποιότητας και αντιμετώπισης των φυσικών κινδύνων), στο οποίο ηγείτο το Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών, έδωσε τη δυνατότητα στο Εργαστήριο Γεωφυσικής, Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος του ΙΜΣ να αναπτύξει την ειδίκευσή του σε γεωγραφικές διασκοπήσεις σε παραλιακές ζώνες, ρηχά θαλάσσια περιβάλλοντα και υποθαλάσσια αρχαιολογικά τοπία.

Με την ίδια στρατηγική και συνεργασίες συνέχισε και το δεύτερο ιδρυματικό πρόγραμμα «ΜΕΤΟΠΟ – Μεσογειακά Τοπία Πολιτισμού: Πολιτισμικά τοπία του παρελθόντος στη διαχρονία της Μεσογείου» (2017-2021), το οποίο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της «Δράσης Στρατηγικής Ανάπτυξης Ερευνητικών και Τεχνολογικών Φορέων» και χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ) στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020 με συντονιστή τον ερευνητή του ΙΜΣ Μαρίνο Σαρηγιάννη (με συμμετοχή του Ινστιτούτου Πληροφορικής και του Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών του ΙΤΕ), καθώς και το πρόγραμμα ΠΟΛΙΤΕΙΑ II που συντονιζόταν από το Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ. Τα προγράμματα αυτά, και ιδίως το ΜΕΤΟΠΟ, διαφέρουν από τα προηγούμενα (ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ) ως προς το ότι λειτούργησαν περισσότερο ως «ομπρέλα» για την ανάπτυξη των ερευνητικών ενδιαφερόντων κάθε τομέα, και λιγότερο ως στοχευμένη αναζήτηση σε συγκεκριμένα ερωτήματα: έτσι, μελετήθηκαν θέματα τόσο διαφορετικά μεταξύ τους όπως οι μεσοβυζαντινές οχυρώσεις της Κρήτης, η μετάβαση από τον οθωμανικό στον βενετικό Χάνδακα, τα λιμάνια και τα ορυχεία στον ελλαδικό χώρο, οι περιπλανήσεις των θιάσων και των καλλιτεχνών, η τοπιογραφία, τα ηχοτοπία των Βαλκανίων, με κοινό χαρακτηριστικό την έννοια του χωρικού, οικονομικού, οικιστικού και πολιτισμικού τοπίου ως σχεσιακή αντίληψη του χώρου που εξελίσσεται στον ιστορικό χρόνο. Από την άποψη αυτή, ακολουθούσαν μεν παλαιότερα πρότυπα (όπως το πρόγραμμα «Ψηφιακή Κρήτη») αλλά και την τάση που περιγράφηκε προς πιο εξατομικευμένες κατευθύνσεις της έρευνας.

Το τρίτο οριζόντιο πρόγραμμα του ΙΤΕ ήταν το ARCHERS που χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Νιάρχου για την «Προώθηση του Ανθρώπινου Κεφαλαίου των Νέων Ερευνητών στις τεχνολογίες αιχμής για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την αντιμετώπιση των κοινωνικών προκλήσεων» για την περίοδο 2017-2019. Στόχος του ήταν να υποστηρίξει νέους διδακτορικούς φοιτητές καθώς και μεταδιδακτορικούς ερευνητές στα πρώτα στάδια της καριέρας τους, μέσω της εκπαίδευσης στις τεχνολογίες αιχμής στις οποίες διακρίνονται τα Ινστιτούτα του ΙΤΕ τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, οι τομείς ενδιαφέροντος του έργου ήταν η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η αντιμετώπιση κοινωνικών προκλήσεων όπως το περιβάλλον, η ενέργεια και η υγεία

— δηλαδή διεπιστημονικά ερευνητικά πεδία στο πλαίσιο των υψηλής ποιότητας ανταγωνιστικών ερευνητικών δραστηριοτήτων του ΙΤΕ. Τουλάχιστον δέκα μεταδιδάκτορες και δέκα υποψήφιοι διδάκτορες του ΙΜΣ επωφελήθηκαν από αυτήν την χρηματοδότηση και εργάστηκαν στην ανάπτυξη της δικής τους έρευνας στο ΙΜΣ. Και εδώ, όπως και στο ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ, ήταν έντονη η έμφαση σε στοχευμένη έρευνα στην κατεύθυνση της Ιστορίας της Τεχνολογίας, ενώ μια άλλη κατηγορία ερευνών αφορούσε μεθόδους διασκοπήσεων με εφαρμογή στην Αρχαιολογία.⁷¹

Επιπλέον, την ίδια περίοδο τα μέλη του ΙΜΣ είχαν σημαντική επιτυχία σε ανταγωνιστικά έργα στα προγράμματα ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι και ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ.⁷² Ιδιαίτερη επιτυχία είχε το Εργαστήριο Γεωφυσικής, Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος με τρία προγράμματα στην Αρχαιολογία και την εφαρμογή τεχνολογιών στην Πολιτιστική Κληρονομιά (Πίνακας 5.5). Συγχρόνως, το Εργαστήριο, το οποίο το 2023 ενισχύθηκε με έναν ακόμα ερευνητή (Αθανάσιος Αργυρίου), συνεχίζει να συμμετέχει σε διάφορα εθνικά διακρατικά προγράμματα Interreg και σε προγράμματα ΘΑΛΗΣ από το Υπουργείο Παιδείας. Επιτυγχάνει επίσης τις πρώτες ερευνητικές του συμμετοχές σε ευρωπαϊκά προγράμματα του χρηματοδοτικού πλαισίου «Ορίζοντα 2020» όπως το STORM (Διασφάλιση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Τεχνική και Οργανωτική Διαχείριση Πόρων) του Προγράμματος «Disaster Resilience and Climate Change», το MedSTACH (Κέντρο Ανατολικής Μεσογείου για την Αρχαιολογία και την Πολιτιστική Κληρονομιά) του Προγράμματος «Teaming for Excellence», καθώς και σε προγράμματα LIFE. Προσελκύει επίσης νέους ερευνητές από το εξωτερικό σε προγράμματα Marie Curie. Και βεβαίως, εκτός από το παραπάνω επιστημονικό έργο, συνεχίζει το παραγωγικό έργο στο πλαίσιο ετήσιων γεωφυσικών διασκοπήσεων για τις Αρχαιολογικές Εφορείες και τις ξένες Αρχαιολογικές Σχολές, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα (βλ. προηγούμεως, Χάρτη 1).

Η διεπιστημονικότητα του ΙΜΣ και η σύνδεση θετικών και θεωρητικών επιστημών συνέβαλαν στη διάχυση της γνώσης των ευρωπαϊκών ερευνητικών προγραμμάτων στους ερευνητές του ΙΜΣ και ιδιαίτερα των χρηματοδοτήσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας (ERC). Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας, που ιδρύθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2007, είναι ο κορυφαίος ευρωπαϊκός οργανισμός χρηματοδότησης για έρευνα αιχμής και παρέχει «ελκυστική και ευέλικτη χρηματοδότηση για να δώσει τη δυνατότητα σε ταλαντούχους και δημιουργικούς

71 Ενδεικτικά αναφέρουμε: Ένα λιμάνι σε μετάβαση. Ο εκσυγχρονισμός των υποδομών του λιμανιού της Θεσσαλονίκης στις αρχές του 20ού αιώνα (Θανάσης Νασιάρας), Πολιτικές Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας στην Ελλάδα τον 20ό αιώνα (Σπύρος Τζόκας), Μεταξύ Ύπαρξης και Ανυπαρξίας: Αναζητώντας Κοιτάσματα Πετρελαίου στον Ελληνικό Μεσοπόλεμο, 1920-1940 (Χρήστος Καραμπάτσος), Ναυπηγοκατασκευή και Ναυπηγοεπισκευή στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά (Ελένη Κυραμαργίου), Μετασχηματισμοί της υπαίθρου στο ελληνικό κράτος: Η λειτουργία της παραγωγικής αλυσίδας του σιταριού στο μεσοπόλεμο (Γιώργος Γάσιος), Οι επιπτώσεις της τεχνολογίας στη ναυτιλία της περιοχής του Νοτιοανατολικού Αιγαίου, δεκαετίες 1850-1910. Το παράδειγμα της Κάσου (Δήμητρα Καρδακάρη), Working on the mountains, working with the mountains. Archaeology in uplands (Gianluca Cantoro), Convolutional Neural Networks to improve the interpretation of archaeological prospection data collected with Ground Penetrating Radar (Μερόπη Μαντάκη) κ.ά.

72 Ενδεικτικά αναφέρουμε το πρόγραμμα του Τομέα Οθωμανικής Ιστορίας για την ιστορία της οθωμανικής πολιτικής σκέψης, που εκπονήθηκε το 2014-2015 στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ» (ΕΣΠΑ 2007-2013), και συγκεκριμένα της Δράσης «ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ» της Γενικής Γραμματείας Έρευνας & Τεχνολογίας.

μεμονωμένους ερευνητές, με έμφαση τους νέους ερευνητές και τις ομάδες τους να επιδιώξουν επιστημονικούς δρόμους με προοπτικές στην αιχμή της επιστήμης... που να βασίζεται αποκλειστικά στο κριτήριο της αριστείας».⁷³ Τα λεγόμενα ERC grants με 15% ποσοστό επιτυχίας αποτελούν τα μεγαλύτερου κύρους ερευνητικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα Ινστιτούτα του ΙΤΕ άρχισαν να αποκτούν τα πρώτα ERC grants το 2009.⁷⁴ Στο ΙΜΣ, μετά από κάποιες πρώτες απόπειρες και αποτυχίες για τα ERC grants μεταξύ του 2010 και του 2015, ήρθε το πρώτο επιτυχημένο ERC grant το 2016 από τον ερευνητή του Κέντρου Ναυτιλιακής Ιστορίας Απόστολο Δελή. Ακολούθησε ένας καταγισμός επιτυχιών, με δύο ακόμα Starting Grants, δύο Consolidator Grants και δύο Advanced Grants την επταετία που ακολούθησε, σε τομείς τόσο διαφορετικούς όσο η Οθωμανική Ιστορία, η Ιστορία της Τέχνης, η Αρχαία Ιστορία, η Βαλκανική Ιστορία και η γλωσσολογία. Από τα προγράμματα αυτά, τρία προήλθαν από ερευνητές του Ινστιτούτου, δύο από συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ και δύο από μεταδιδάκτορες, οι οποίοι στη συνέχεια εντάχθηκαν και στο δυναμικό του Ινστιτούτου βάσει των νόμων 4485/2017 και 4957/2022 (Γιουλιάννα Μποϊτσεβα στην Ιστορία της Τέχνης και Τάσος Κωστόπουλος στην βαλκανική ιστορία). Οι επιτυχίες αυτές (βάσει και της αναλογίας με τον συνολικό αριθμό ερευνητών του ινστιτούτου, το ΙΜΣ είναι από τα πιο επιτυχημένα ιδρύματα στην Ευρώπη στην προσέλκυση αυτών των σημαντικότερων προγραμμάτων και μάλιστα στις ανθρωπιστικές σπουδές) είναι συνάρτηση της συλλογικής δουλειάς και της αλληλοβοήθειας των μελών του ινστιτούτου αλλά και μιας πολιτικής «ανοικτών θυρών» προς εξωτερικές προτάσεις, σε πνεύμα αλληλεγγύης και επιστημονικής αριστείας. Δείχνουν τον δυναμισμό του ερευνητικού δυναμικού του ΙΜΣ και συνδυάζουν τα ατομικά ενδιαφέροντα κάθε ερευνητή με τη συλλογική δουλειά μεγάλων ερευνητικών ομάδων σε προγράμματα μακράς πνοής (βλ. Ένθετο 5.4).

Η επιτυχία στα μεγάλα προγράμματα έφερε την τεχνογνωσία στην υποβολή πλήθους προγραμμάτων και τα μέλη του ΙΜΣ μαζί με σημαντικό αριθμό μεταδιδασκόντων έφεραν και άλλα ερευνητικά προγράμματα από το ΕΛΙΔΕΚ, ΕΠΑνΕΚ, τα ΕΔΒΜ, την Περιφέρεια Κρήτης, το Ίδρυμα Ωνάση, το Ίδρυμα Νιάρχου κ.ο.κ. (βλ. Πίνακα 5.5). Παράλληλα, ένας σημαντικός αριθμός άλλων ερευνητικών έργων εκπονήθηκε σε συμμετοχές με άλλα ευρωπαϊκά, εθνικά και ιδιωτικά κονδύλια. Ενδεικτικά αναφέρουμε, μεταξύ άλλων, τα προγράμματα για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων (2015-2017) και το φαινόμενο της ασθένειας στην οθωμανική Κρήτη (2015-2018), στον τομέα της Οθωμανικής Ιστορίας· τη μετανάστευση στην περιφέρεια του δυτικού κόσμου κατά την πρώιμη μεταπολεμική περίοδο (2018-2021), στον τομέα της Ιστορίας Πόλεων, Διασποράς και Μετανάστευσης· την ηθική οικονομία στον δημόσιο λόγο σχετικά με την αγορά και το κέρδος κατά τα τέλη του 19ου και το πρώτο μισό του 20ού αιώνα (2019-2021), καθώς και μια σειρά προγραμμάτων για τα λοιμοκαθαρτήρια και τα υγειονομεία, τα κτηματολόγια ή την παραγωγή λαδιού την ίδια περίοδο, στον τομέα της Μεσογειακής και Παγκόσμιας Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας· την ιστορία των επιχειρήσεων Ωνάση (2017-2024)

73 <<https://bit.ly/3JjJeb3>> (τελευταία πρόσβαση 12/4/2023).

74 «27 Χρόνια Ι.Τ.Ε., 31 Δεκεμβρίου 2009», επετειακό φυλλάδιο, Αρχείο ΙΤΕ.

ΕΝΘΕΤΟ 5.4 Προγράμματα European Research Council στο ΙΜΣ

- Το πρώτο επιτυχημένο ERC grant στο ΙΜΣ ήρθε το 2016 από τον ερευνητή του Κέντρου Ναυτιλιακής Ιστορίας Απόστολο Δε-λή. Πρόκειται για το πρόγραμμα SeaLiT: Seafaring Lives in Transition. Mediterranean Maritime Labour and Shipping during Globalization, 1850s-1920s, που εξετάζει τη μετάβαση από το ιστίο στον ατμό στη ναυτιλία και τις μεταβολές που επέφερε στην επιχειρηματικότητα και τη ζωή τόσο των ναυτικών, όσο και του πληθυσμού των λιμανιών.
- Οι δύο ερευνητές του τομέα της Οθωμανικής Ιστορίας διακρίνονται με Consolidator Grant το 2017 (Μαρίνος Σαρηγιάννης) και Starting Grant το 2019 (Γιάννης Σπυρόπουλος): ο πρώτος με το πρόγραμμα GHOST – Geographies and Histories of the Ottoman Supernatural Tradition: Exploring Magic, the Marvelous, and the Strange in Ottoman Mentalities εξετάζει τις οθωμανικές αντιλήψεις για το υπερφυσικό, από τη θαυματουργία των σείχηδων μέχρι τις απόκρυφες επιστήμες, στο πλαίσιο μιας διαδικασίας απομάγευσης του κόσμου, ενώ ο δεύτερος μελετά τα δίκτυα των γενιτσάρων στην ανατολική Μεσόγειο του 18ου αιώνα ως παράγοντα της οικονομικής και πολιτικής ζωής με βαρύνουσα σημασία (JaNet – Janissaries in Ottoman Port-Cities: Muslim Financial and Political Networks in the Early Modern Mediterranean).
- Το 2018 στο Κέντρο Ελ Γκρέκο – Ιστορία της Τέχνης, η μεταδιδάκτορας Γιουλιάνα Μποϊτσεβα παίρνει Consolidator Grant στην Ιστορία της Τέχνης και γίνεται πλέον Ερευνήτρια του ΙΜΣ, εξετάζοντας τη διάδοση των ρωσικών εικόνων στα Βαλκάνια μέχρι της αρχές του 20ού αιώνα ως φορέα πολιτικής προπαγάνδας αλλά και αισθητικών αξιών (RICONTRANS: Visual Culture, Piety and Propaganda: Transfer and Reception of Russian Religious Art in the Balkans and the Eastern Mediterranean (16th – early 20th c.)).
- Με το πρόγραμμα MACAUTH – Screening Souls, Building Nations. Macedonia(s) as a Laboratory for Balkan-wide Authoritarianism, που εξετάζει τη λειτουργία του Μακεδονικού ζητήματος ως καταλύτη και πειραματικού εργαστηρίου για την ανάπτυξη και εμπέδωση αυταρχικών κρατικών πολιτικών σε πανεθνική κλίμακα σε όλα τα εμπλεκόμενα βαλκανικά κράτη, ο μεταδιδάκτορας Τάσος Κωστόπουλος στον τομέα της Μεσογειακής και Παγκόσμιας Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας λαμβάνει το 2022 Starting Grant στη Βαλκανική Ιστορία, και το ΙΜΣ αποκτά νέο Ερευνητή.

- Τον ίδιο χρόνο, ο νέος τομέας του Αρχαίου και Βυζαντινού κόσμου αποκτά ένα Advanced Grant στην Αρχαία Ιστορία με τον Καθηγητή Κώστα Βλασόπουλο και το πρόγραμμα SLAVEgents – Enslaved persons in the making of societies and cultures in Western Eurasia and North Africa, 1000 BCE – 300 CE, που στοχεύει να επανεξετάσει την κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική ιστορία της αρχαιότητας (από τη Μεσοποταμία μέχρι τη βόρεια Αφρική) επί τη βάσει της αυτενέργειας των δούλων.
- Τέλος, το 2023 η Καθηγήτρια Έλενα Αναγνωστοπούλου έλαβε επίσης Advanced Grant στη Γλωσσολογία, αναβιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τον «εν υπνώσει» τομέα Γλώσσας και Λογοτεχνίας του Ινστιτούτου, με το πρόγραμμα PhylProGramm – Phylogenies probing Grammar. Exploring morphosyntax at different scales of language change και στόχο να αξιολογήσει τα χαρακτηριστικά της μορφολογίας και της σύνταξης ως προς τις ιστορικές πληροφορίες που μπορούν να μας δώσουν, συνδυάζοντας ποσοτικές υπολογιστικές φυλογενετικές μεθόδους, εμπνευσμένες από την εξελικτική βιολογία, με ποιοτική και σε βάθος γλωσσολογική έρευνα.

(Επάνω) Ψηφιακή αποτύπωση διαδρομής πλοίου (πρόγραμμα SeaLiT). (Κάτω) Έκθεση στα πλαίσια του προγράμματος RICONTRANS.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5 Επιλεγμένα ανταγωνιστικά προγράμματα που συντονίζονται από μέλη του IMΣ

Περίοδος 1985-1992	Περίοδος 1993-2008	Περίοδος 2009-2023	Ερευνητική ομάδα
	Ψηφιακή Κρήτη: Μεσο- γειακές πολιτισμικές διαδρομές (2004-2006) ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟ- ΡΙΑΣ	• Προώθηση του Ανθρώπινου Κεφαλαίου των Νέων Ερευνητών (2017-2020), ARCHERS (2018-2020), ΙΔΡΥ- ΜΑ ΝΙΑΡΧΟΥ • ΜΕΤΟΠΟ, Μεσογειακά Τοπία του Πολιτισμού: πολιτισμικά τοπία του παρελθόντος στη διαχρονία της Μεσογείου (2017-2021) ΚΡΗΠΙΣ II – ΕΣΠΑ • ΠΟΛΙΤΕΙΑ I, Πολιτισμός Τεχνολογία: Νέες Τεχνολογίες στην Έρευνα, Μελέτη, Τεκμηρίωση και Πρόσβαση στην Πληροφορία Αντικειμένων Πολιτισμικής Κληρονομιάς και Μνημείων II, (2017-2020), ΚΡΗΠΙΣ-II ΕΣΠΑ • ΕΛΙΣΤΟΚΑΙΝΟ - Ελληνική Ιστορία της Καινοτομίας. Οι κοινωνικές προϋποθέσεις της καινοτομίας: Όψεις της ελληνικής εμπειρίας (2013-2015) ΚΡΗΠΙΣ I – ΕΣΠΑ • Πολιτισμός Τεχνολογία: Νέες Τεχνολογίες στην Έρευνα, Μελέτη, Τεκμηρίωση και Πρόσβαση στην Πληρο- φορία Αντικειμένων Πολιτισμικής Κληρονομιάς και Μνημείων (2013-2015), ΚΡΗΠΙΣ I – ΕΣΠΑ • JaNet, Janissaries in Ottoman Port-Cities: Muslim Financial and Political Networks in the Early Modern Mediterranean (2019-2025), ERC STARTING GRANT • GHOST, Γεωγραφίες και ιστορίες της οθωμανικής υπερφυσικής παράδοσης: Ερευνώντας το μαγικό, το θαυμαστό και το παράξενο στις οθωμανικές νοοτροπίες, 2018-2024, ERC CONSOLIDATOR GRANT Mediter- ranean Insularities: Space, Landscape and Agriculture in Early Modern Cyprus and Crete (2014-2016) MARIE CURIE • Ιστορικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες για το υδάτινο περιβάλλον και τη διαχείριση υδάτινων πόρων στην Κρήτη της βενετικής και της οθωμανικής περιόδου (2015-2017), GERMANIA-ΕΛΛΑΔΑ/SIEMENS • Κοινωνικές παράμετροι και επιπτώσεις του φαινομένου της ασθένειας: μια ιστορική προσέγγιση (2015- 2018), GERMANIA-ΕΛΛΑΔΑ/SIEMENS • Η αγροτική οικονομία της Κρήτης στους πρώτους νεώτερους χρόνους: προσέγγιση μέσω G.I.S (2017- 2020), ΕΔΒΜ/ΕΣΠΑ • ΟΤΤΡΟΛ: Ιστορία της πρώιμης νεωτερικής οθωμανικής πολιτικής σκέψης, 15ος-αρχές 19ου αιώνα (2007-2015), ΕΣΠΑ, ΑΡΙΣΤΕΙΑ II • Μετανάστευση και αναπτυξιακές στρατηγικές στην περιφέρεια του 'Δυτικού Κόσμου' κατά την πρώιμη μεταπολεμική περίοδο (Ελλάδα, Πορτογαλία / Βραζιλία, Αργεντινή) (2018-2021), ΕΛΙΔΕΚ	Οριζόντια δράση – συνεργασία ερευνητικών ομάδων
		• Οθωμανική ιστορία	
		• Ιστορία πόλεων, διασποράς & μεταναστεύσης • Ιστορία μεσογειακής και παγκόσμιας οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας	
		• MACAUTH, Screening Souls, Building Nations. Macedonia(s) as a Laboratory for Balkan-wide Authoritarianism, (2023-2027) ERC STARTING GRANT • Olimed, At the Crossroads of History, Industry, and Technology: Olive Oil Production in the Eastern Medi- terranean in the Late Nineteenth Century (2022-2024), MARIE-CURIE • Ανάλυση της αλυσίδας αξίας του καπνού στην Ελλάδα (1949-1981) (2020-2023), ΕΛΙΔΕΚ • Γεωγραφία της επιτήρησης. Λοιμοκαθαρτήρια και υγειονομία στο ελληνικό κράτος, 1821-1923 (2020- 2021), ΕΔΒΜ-ΕΣΠΑ • Γαιοκτησία και οικογενειακό αγροτικό εισόδημα στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: τα ανέκδοτα «κτηματολό- για» της καποδιστριακής περιόδου (1830) (2020-2021), IKY, ANAD-ΕΔΒΜ • MorEc, Ηθική και οικονομία. Ζητήματα ηθικής στον δημόσιο λόγο σχετικά με την αγορά και το κέρδος, Ελ- λάδα τέλος 19ου αιώνα - πρώτο μισό 20ού αιώνα (2019-2021) ΕΛΙΔΕΚ • GeSuLaQ, Γεωγραφία της επιτήρησης. Λοιμοκαθαρτήρια και υγειονομία στο ελληνικό κράτος, 1821-1923 (2020-2021) ΕΛΙΔΕΚ	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5 (συνέχεια)

Περίοδος 1985-1992	Περίοδος 1993-2008	Περίοδος 2009-2023	Ερευνητική ομάδα
		• SeaLiT: Ναυτιλιακός βίος σε μετάβαση. Μεσογειακή ναυτική εργασία και ναυτιλία κατά την παγκοσμιοποίηση, 1850s-1920s (2017-2021), ERC Starting Grant • Ιστορία Επιχειρήσεων Ωνάση (2017-2024), ΙΔΡΥΜΑ ΩΝΑΣΗ • VHSS, Virtual Historic Sailing Ships (2020-2022), ΕΠΑΝΕΚ-ΕΣΠΑ • Ναυτιλιακές επιχειρήσεις στη βενετική Κρήτη: Η περίπτωση της εμπορικής εταιρίας των αδελφών Κουρ-κουμέλη (Χάνδακας, 16ος αι.) (2022-2023), ΙΣΤΙΤΥΤΟ ΕΛΛΕΝΙΚΟ • Αναζητώντας Πετρέλαιο στην Ελληνική Επικράτεια, 1920-1980 (2020-2021), ΕΔΒΜ-ΕΣΠΑ	Ναυτιλιακή Ιστορία
			Ιστορία Τεχνολογίας
	• Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η Ιταλική Τέχνη» (1995-1996) σε συνεργασία ΙΜΣ-ΙΤΕ και της Εθνικής Πινακοθήκης, χορηγία ΙΟΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ • Ο Μέγας Αλέξανδρος στην Ευρωπαϊκή Τέχνη (1997), ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ 1997 • Παρίσι-Αθήνα 1919-1939: Το διπλό ταξίδι / Paris-Athènes 1919-1939 : le double voyage, (2008-2012), ΙΜΣ & ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ (EFA)	• RICONTRANS: Οπτική κουλτούρα, ευσέβεια και προπαγάνδα: Μεταφορά και υποδοχή ρωσικής θρησκευτικής τέχνης στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο (16ος - αρχές 20ου αι.) (2018-2024), ERC CONSOLIDATOR GRANT • Ο θεσμός των Πανελληνίων Καλλιτεχνικών Εκθέσεων, 1938-1987 (2020-2022), ΕΛΙΔΕΚ • Θρησκευτική Τέχνη από την Ρωσία στην Ελλάδα (16ος - 19ος αιώνας) (2012-2015) ΙΜΣ & ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ	Ιστορία Τέχνης
		• Θ.Ι.Σ.Β.Υ., Η βιογραφία ως πηγή της θεατρικής ιστορίας: βιογραφίες Ελλήνων και ξένων ηθοποιών στον ελληνικό και παροικιακό περιοδικό Τύπο από το 19ο αιώνα ως τη Μικρασιατική Καταστροφή. Συμβολή στην ιστορία της υποκριτικής (2018-2020), ΕΔΒΜ-ΕΣΠΑ	Θεατρολογία
		• Ερρίκος Θαλασσινός (2022-2023), EUROPE DIRECT, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ • Ελληνικός Κινηματογράφος-Κινηματογραφικές Διασκευές (2022), ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ • Fin de siècle: Εντυπώσεις Μελωδιών από τη Σύμυρνη, (2021-2022), ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ • Διεθνείς κινηματογραφικές παραγωγές στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Κρήτης, (2020-2022), ΕΔΒΜ-ΕΣΠΑ	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5 (συνέχεια)

Περίοδος 1985-1992	Περίοδος 1993-2008	Περίοδος 2009-2023	Ερευνητική ομάδα
		- SLaVEgents: Enslaved Persons in the Making of Societies and Cultures in Western Eurasia and Africa, 1000 BCE - 300 CE (2023-2027), ERC ADVANCED GRANT - LACRIMALit, Ηγέτες και διαχείριση κρίσεων στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία, 2022-2025, ΕΙΛΔΕΚ - Athens Alexandria, Μεταξύ Αθηνάς & Αλεξανδρείας, 2022-2024, ΙΔΡΥΜΑ ΩΝΑΣΗ - BALAA, Βυζαντινό Αγροτικό Τοπίο στις δύο πλευρές του Αιγαίου: Ανάλυση του ιστορικού τοπίου της Μεσσηνίας στην Πελοπόννησο (GR) και του Αμορίου στη Μικρά Ασία (TR), 2021-2023 ΕΙΛΔΕΚ - Αρχαιολογία της Πόλης του Αμορίου (2013), ΙΔΡΥΜΑ ΝΙΑΡΧΟΣ - Clepsydra, Ψηφιακή αποτύπωση της βυθισμένης πολιτιστικής κληρονομιάς (2022- 2024), ΕΙΛΔΕΚ - Ο δρόμος των Αλατσάδων: Μια ψηφιακή εφαρμογή ανάδειξης του πολιτιστικού και φυσικού τοπίου του κόλπου Μιραμπέλου της Κρήτης (2021-2022), Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού - GEOLAND, Digital Educational Geoinformatic Methodologies for Monitoring Landscape, 2021-2023, ERASMUS 2020+ - ACTYS, Advanced spectro-bathymetric mapping of shallow seafloor using UAV imagery and deep learning techniques, (2020-2022), SYNERGY FORTH - ΔΙΑΤΟΠΟ, Διαχρονικά τοπία πολιτισμού της Κρήτης: Αναδεικνύοντας τον θαλάσσιο και ορεινό πλούτο του Μιραμπέλου, 2019-2022, ΕΣΠΑ RIS3 EPK - ΟΞΑ, Όρος Οξά, 2017, Εφορία Λασηθίου - EUROFRONT, European Frontiers, (2017-2019) MARIE CURIE - DynByzCrete, Ανασυνθέτοντας τη δυναμική των πρωτοβυζαντινών οικισμών της Κρήτης: παλαιά προβλήματα - νέες ερμηνείες μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης, 2014-2015, ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ-ΕΣΠΑ - Ancient City - Εφαρμογή Καινοτόμων Τεχνολογιών Γεωπληροφορικής για τη Μελέτη της Αστικοποίησης στην Αρχαία Ελλάδα, 2014-2015, ΑΡΙΣΤΕΙΑ ΙΙ-ΕΣΠΑ - IGEAN, Καινοτόμες γεωφυσικές προσεγγίσεις για την μελέτη των πρώιμων αγροτικών εγκαταστάσεων της Νεολιθικής Θεσσαλίας (2012-2015), ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι-ΕΣΠΑ	Αρχαίος και Βυζαντινός Κόσμος
	EMERIC, 2003-2005, Ψηφιακή Κρήτη: Μεσογειακές Πολιτισμικές Διαδρομές, (2004-2005) CRINNO (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ)		
Μελέτη της Πολιτιστικής παράδοσης της Κρήτης - Κρητική μουσική (1991-1994) ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ (ΜΟΠ)	«ΘΑΛΗΤΑΣ». Η βιολιστική παράδοση στην κρητική δημοτική μουσική (1994-1999) - ΕΠΕΤ ΙΙ - Η μουσική παράδοση της λύρας στην κρητική δημοτική μουσική του Ν. Ρεθύμνης (2000-2006), CRINNO ΙΙ ΜΥΣΙC (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ)		Μουσικολογία

* Στον ανωτέρω Πίνακα περιλαμβάνονται μόνο τα προγράμματα που συντονίζονται από το ΙΜΣ. Υπάρχουν πολυπληθείς συμμετοχές σε άλλα και με συμμετοχή σε διακρατικά ερευνητικά προγράμματα (όπως interreg), προγράμματα ΘΑΛΗΣ αλλά και άλλα ευρωπαϊκά του HORIZON 2020. Για περισσότερη πληροφόρηση www.ims.forth.gr

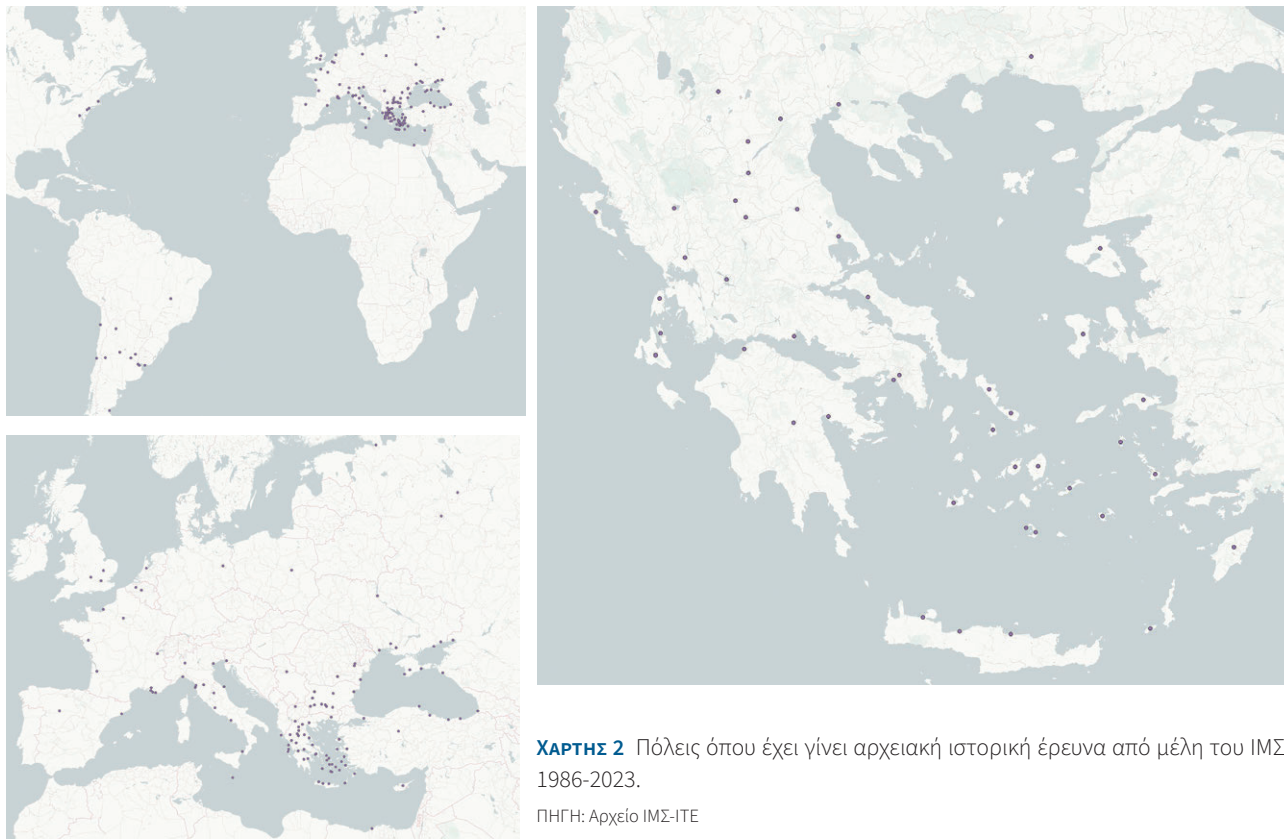
στον τομέα της Ναυτιλιακής Ιστορίας· τις έρευνες για την αναζήτηση πετρελαίου στην ελληνική επικράτεια, στον τομέα της Ιστορίας της Τεχνολογίας· τις Πανελλήνιες Καλλιτεχνικές Εκθέσεις από το 1938 μέχρι το 1987 (2020-2022) στον τομέα της Ιστορίας της Τέχνης· τις βιογραφίες Ελλήνων και ξένων ηθοποιών στον περιοδικό Τύπο από τον 19ο αιώνα μέχρι το 1922 (2018-2020), στον τομέα της Θεατρολογίας· την ψηφιακή αποτύπωση της βυθισμένης πολιτιστικής κληρονομιάς, τους πρωτοβυζαντινούς οικισμούς της Κρήτης ή τη χρήση καινοτόμων μεθόδων γεωφυσικής και γεωπληροφορικής στη μελέτη αρχαίων ή νεολιθικών οικισμών, από το Εργαστήριο Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος. Κοντά σε αυτούς τους παλαιούς τομείς του Ινστιτούτου, πρέπει να σημειώσουμε την αναβίωση του τομέα Αρχαίου και Βυζαντινού Κόσμου (με προγράμματα για το βυζαντινό αγροτικό τοπίο, τη νεοπλατωνική φιλοσοφία ή τη διαχείριση κρίσεων στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία), καθώς και του Εργαστηρίου Ήχου και Εικόνας (με προγράμματα για τον ελληνικό και διεθνή κινηματογράφο ή τη μουσική στη Σμύρνη των αρχών του 20ού αιώνα).

Η αρχειακή ιστορική έρευνα αποτελούσε από την αρχή της δημιουργίας του την «βασική τροφή» των ερευνητικών ομάδων του Ινστιτούτου και τη βάση της επιτυχίας του. Τα εσωτερικά και εξωτερικά χρηματοδοτούμενα προγράμματα του ΙΜΣ έδωσαν τη δυνατότητα σε ερευνητές, καθηγητές, μεταδιδάκτορες και υποψήφιους διδάκτορες να διεξάγουν έρευνα επί σειρά ετών σε πάνω από 200 Αρχεία, Ερευνητικά και Πανεπιστημιακά Ιδρύματα σε 20 χώρες και 60 πόλεις όπως αναδεικνύεται στον Χάρτη 2. Η εντυπωσιακή κινητικότητα, η γνώση πολλών ευρωπαϊκών και ασιατικών γλωσσών και η δημιουργία ακαδημαϊκών επιστημονικών δικτύων συνεισέφερε στη διεθνή απήχηση του Ινστιτούτου.

Ακολουθώντας την επιτυχώς δοκιμασμένη πρακτική του ΙΤΕ και αντίστοιχων ευρωπαϊκών ιδρυμάτων, το ΙΜΣ διατηρεί στενούς επιστημονικούς δεσμούς με ανώτατα εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα του εσωτερικού και του εξωτερικού, δίνοντας ωστόσο ιδιαίτερη έμφαση στη συνεργασία με το Πανεπιστήμιο και το Πολυτεχνείο Κρήτης. Ήδη από το 1996, μετά μία δεκαετία δράσης του, ήταν ήδη μέλος σε δίκτυο ομοειδών Μεσογειακών ερευνητικών ιδρυμάτων και είχε αναπτύξει όσο και από διεθνείς συνεργασίες με ερευνητικά Ινστιτούτα της Μεσογείου (Βαρκελώνη, Μασσαλία, Πάλμα ντε Μαγιόρκα, Ραμπάτ, Σάσαρι, Τελ Αβίβ και Τύνιδα) ή ανεξάρτητους ερευνητές στην υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό.⁷⁵ Σχεδόν τριάντα χρόνια μετά, τα μέλη του ΙΜΣ συνεργάζονταν με μέλη 80 Πανεπιστημίων, Ερευνητικών Κέντρων και Μουσείων σε 21 χώρες, ενώ το Ινστιτούτο έχει επεκτείνει το πανεπιστημιακό και ερευνητικό του δίκτυο συνάπτοντας συμφωνίες (ΜοU) με Ερευνητικά Κέντρα και Πανεπιστήμια στην Ελλάδα, την Ισπανία, τις Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιταλία, την Τυνησία, τη Σαουδική Αραβία και το Ισραήλ.

Όλα τα μέλη του Ινστιτούτου και οι Ερευνητικές Ομάδες έχουν κάνει συλλογική προσπάθεια να επεκτείνουν τα ακαδημαϊκά τους δίκτυα, να οργανώσουν συνέδρια/εργαστήρια, διαλέξεις και σεμινάρια για την προώθηση της προβολής του Ινστιτούτου.

⁷⁵ Φυλλάδιο, *Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας*, Ρέθυμνο 1996, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

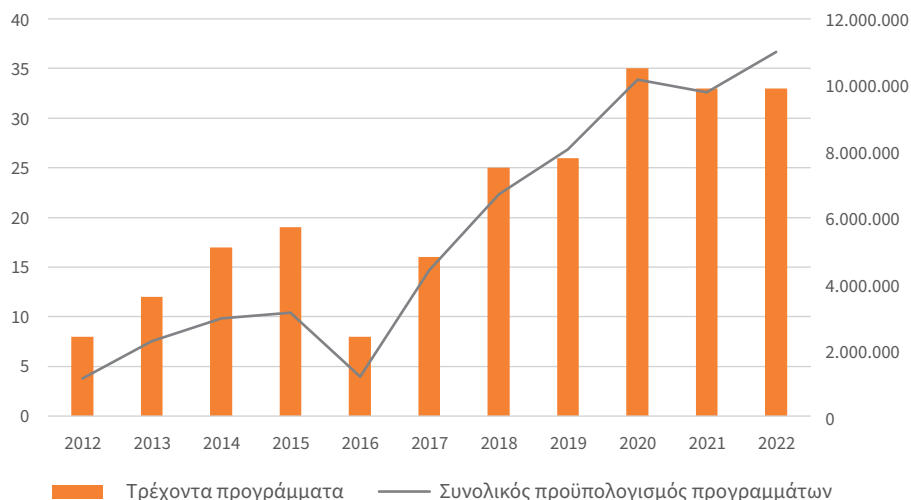
5. Το ΙΜΣ σε αριθμούς

Δεκαέξι χρόνια μετά τη λειτουργία του, το 2002, στο ΙΜΣ διεξάγονταν 7 ερευνητικά προγράμματα με χρηματοδότηση από εσωτερικούς πόρους του ΙΤΕ. Η ετήσια εσωτερική χρηματοδότηση του Ινστιτούτου από το 1996 μέχρι το 2006 ήταν της τάξεως των 130.000-135.000 ευρώ (ή περίπου 40-45 εκατομμύρια δρχ.). Στην επόμενη δεκαπενταετία είχε πλέον σταματήσει η εσωτερική χρηματοδότηση των προγραμμάτων από το ΙΤΕ, λόγω της κρίσης και της αλλαγής της νομοθεσίας για την κρατική επιχορήγηση που αναφέρθηκε παραπάνω. Το ΙΜΣ την περίοδο αυτή σχεδόν εικοσαπλασίασε τα ετήσια έσοδά του με χρηματοδοτήσεις αποκλειστικά από εξωτερικούς πόρους που έχει κερδίσει ανταγωνιστικά από ευρωπαϊκούς, εθνικούς και ιδιωτικούς πόρους. Το Διάγραμμα 1 καταδεικνύει τον αριθμό των προγραμμάτων και τον συνολικό τους προϋπολογισμό κάθε έτος από το 2012 μέχρι το 2021. Αποτυπώνει τη μεγάλη ανάπτυξη μέχρι το 2015 όπου τριπλασιάζεται ο προϋπολογισμός των εξωτερικά χρηματοδοτούμενων και, μετά από την κάμψη το 2016 λόγω και της μεγάλης οικονομικής κρίσης, τη συνέχιση της αλματώδους ανάπτυξης από το 2017 μέχρι το 2022, με τον προϋπολογισμό του να εγγίζει τα 11 εκατομμύρια ευρώ: ποτέ άλλοτε ο προϋπολογισμός του Ινστιτούτου δεν είχε φτάσει τόσο ψηλά.

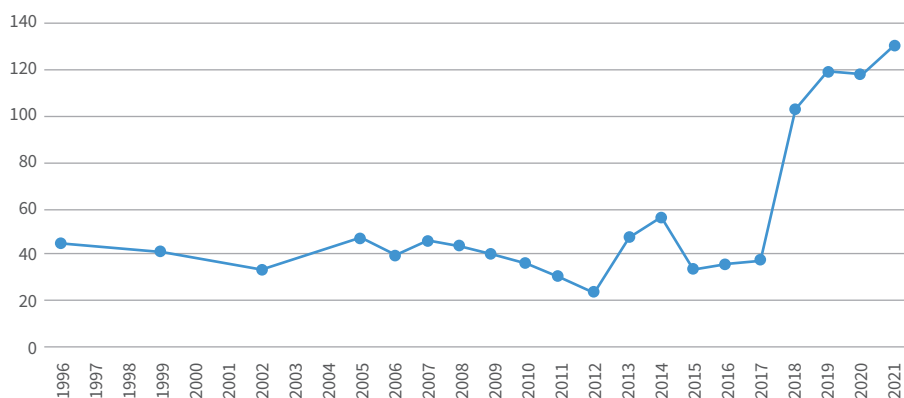
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1 Χρηματοδότηση ερευνητικών προγραμμάτων ΙΜΣ-ΙΤΕ.

Πηγή: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2 Αριθμός ερευνητών ΙΜΣ-ΙΤΕ (Ερευνητές ΙΜΣ, μεταδιδάκτορες και μεταπτυχιακοί).

Πηγή: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

Από το 1996 μέχρι το 2017 με διάφορες διακυμάνσεις, το προσωπικό του ΙΜΣ κυμαινόταν στα 40 άτομα κατά μέσο όρο. Μετά το 2017 ο αριθμός εκτοξεύθηκε και το προσωπικό του Ινστιτούτου υπερτετραπλασιάστηκε (Διάγραμμα 2). Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι το ΙΜΣ έχει μια σχετικά καλή ισορροπία ποσοστού γυναικών/ανδρών, με 45% του προσωπικού να είναι γυναίκες και 55% άνδρες.

6. Εκπαίδευση

Το ΙΜΣ-ΙΤΕ συμβάλλει σημαντικά στην εκπαίδευση και κατάρτιση νέων επιστημόνων όχι μόνο μέσα από τα ερευνητικά του προγράμματα αλλά και μέσα από δύο διδρυματικά μεταπτυχιακά προγράμματα. Το πρώτο μεταπτυχιακό πρόγραμμα

είναι του τομέα της Οθωμανικής Ιστορίας που ξεκίνησε ως μία από τις πρώτες δραστηριότητες του Ινστιτούτου από το 1986 και συνεχίζει μέχρι σήμερα, όπως έχουμε αναφέρει παραπάνω. Το δεύτερο διδρυματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα αφορά στις Θεατρικές και Κινηματογραφικές Σπουδές και ξεκίνησε το 2019. Υπάρχει επίσης ένα διδρυματικό διδακτορικό πρόγραμμα με το Πανεπιστήμιο Κρήτης, ενώ διεξάγονται καλοκαιρινά σχολεία και συστηματικά σεμινάρια για τους υποψήφιους διδάκτορες. Μόνο την τετραετία 2018-2021, 63 διδάκτορες, 55 μεταπτυχιακοί φοιτητές και 31 προπτυχιακοί φοιτητές συμμετείχαν, εκπαιδεύτηκαν και καθοδηγήθηκαν στα έργα και τις ερευνητικές ομάδες του Ινστιτούτου.

Επιπλέον, μεταξύ του 1998 και 2005 διεξαγόταν ένα διεπιστημονικό Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών με το Πανεπιστήμιο Κρήτης, με αντικείμενο «Προηγμένες Μέθοδοι και Συστήματα Πληροφοριών στην Αρχαιολογία: Έρευνα και Διαχείριση των Υλικών Καταλοίπων των Πολιτισμών του Αιγαίου». Το πρόγραμμα αποτέλεσε καρπό της συνεργασίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας και του Τμήματος Επιστήμης Υπολογιστών του Πανεπιστημίου Κρήτης και προσέφερε εξειδίκευση σε αποφοίτους Αρχαιολογίας και Πληροφορικής, αλλά και άλλων ειδικοτήτων από τις θεωρητικές και θετικές επιστήμες, στις σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις και μεθόδους της αρχαιολογίας και των συγγενών ανθρωπιστικών επιστημών, καθώς και στις εφαρμοσμένες τεχνικές που αφορούν στη διαχείριση πολιτιστικών πληροφοριών.

7. Υποδομές

Το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών διαθέτει ποικίλες συλλογές και αρχεία που αφορούν τα πεδία της ναυτιλιακής ιστορίας, της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ιστορίας, της ιστορίας των επιχειρήσεων, της οθωμανικής ιστορίας, της μουσικολογίας, της θεατρολογίας και της ιστορίας της τέχνης. Κατά κύριο λόγο, πρόκειται είτε για αρχεία προσωπικά ή επιχειρήσεων τα οποία έχουν παραχωρηθεί από τους κατόχους τους, είτε για αρχεία που έχουν συλλεχθεί από ερευνητές και ερευνήτριες κατά την εκπόνηση των διδακτορικών διατριβών ή των ερευνητικών τους προγραμμάτων. Διαθέτει μια εξειδικευμένη και πλούσια βιβλιοθήκη με πάνω από 10.000 βιβλία κυρίως σε οθωμανική και ναυτιλιακή ιστορία, οικονομική και κοινωνική ιστορία καθώς και ιστορία τέχνης. Η βιβλιοθήκη χρηματοδοτήθηκε αρχικά από το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης, και για τη διετία 1996-1998 από το Πρόγραμμα Ενίσχυσης Βιβλιοθηκών Ερευνητικών Κέντρων ΕΠΕΤ II.⁷⁶ Στη συνέχεια εμπλουτίστηκε με δωρεές από άλλα ιδρύματα, αλλά και με αγορές είτε από τον τακτικό προϋπολογισμό του ΙΜΣ είτε από διάφορα ερευνητικά προγράμματα.⁷⁷

Ο πρώτος εργαστηριακός εξοπλισμός του ΙΜΣ αποκτήθηκε για το Εργαστήριο Ήχου και Εικόνας, προκειμένου να δημιουργηθεί μια πρότυπη μονάδα-εργαστήριο

⁷⁶ Υπεύθυνη της βιβλιοθήκης, που διαθέτει κοινό κατάλογο με εκείνη του Πανεπιστημίου Κρήτης, είναι από το 1997 η Βάλια Πατραμάνη.

⁷⁷ Εδώ πρέπει να σημειωθούν και σημαντικές δωρεές πρώην και εν ενεργεία συνεργατών ή ερευνητών του ΙΜΣ: την προσωπική της βιβλιοθήκη δώρισε η Ελισάβετ Ζαχαριάδου το 2017, ενώ η Τζελίνα Χαλαύτη επίσης δώρισε μια μεγάλη συλλογή βιβλίων σχετικών με τη ναυτιλιακή ιστορία.

με σύγχρονα επαγγελματικά οπτικοακουστικά μέσα, κατάλληλη τόσο για την καταγραφή όσο και για την επεξεργασία και ταξινόμηση του παραπάνω υλικού τη δεκαετία του 1990. Με αυτόν τον εξοπλισμό έγιναν χιλιάδες μουσικές ηχογραφήσεις και δημιουργήθηκαν πέντε κινηματογραφικές ταινίες και ντοκιμαντέρ. Ο δεύτερος εργαστηριακός εξοπλισμός ήταν του Εργαστηρίου Γεωφυσικής, Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης και Αρχαιοπεριβάλλοντος. Με κινητό εργαστήριο, καθώς και εξειδικευμένο, σύγχρονο και διαρκώς ανανεώσιμο εξοπλισμό για τις γεωφυσικές διασκοπήσεις και τη δορυφορική τηλεπισκόπηση αποτελεί σήμερα τον πιο ακριβό εξοπλισμό του Ινστιτούτου. Επιπλέον, κεντρικό εξοπλισμό αποτελεί ο κεντρικός διακομιστής (server) του Ινστιτούτου, και οι ηλεκτρονικοί του υπολογιστές, βασικά εργαλεία των ερευνητών με όλο το απαραίτητο λογισμικό, καθώς και εκτυπωτές, σκάνερ, φωτοτυπικά, φωτογραφικές μηχανές, μηχανές ανάγνωσης και ψηφιακής μετατροπής μικροφίλμ κ.ά.

8. Υπηρεσίες/Προϊόντα – Σύνδεση με την/τις τοπική/τοπικές κοινωνίες

Η κύρια παραγωγή των ερευνητών του ΙΜΣ είναι οι δημοσιεύσεις που αφορούν εκατοντάδες βιβλία πλέον, άρθρα, κεφάλαια σε βιβλία και πρακτικά συνεδρίων σε τουλάχιστον 10 γλώσσες. Το ΙΜΣ έχει επίσης δική του σειρά ηλεκτρονικών αλλά και έντυπων εκδόσεων βιβλίων που χρηματοδοτούνται κυρίως από τα ερευνητικά του προγράμματα⁷⁸ ή βιβλίων με ανοικτή πρόσβαση από διεθνείς εκδοτικούς οίκους (Εικ. 5.14). Οργανώνει συστηματικά διαλέξεις για το επιστημονικό και εκδηλώσεις για το ευρύτερο κοινό σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Για παράδειγμα, κατά την περίοδο 2018-2021 διοργανώθηκαν συνολικά 70 εκδηλώσεις, συνέδρια και εργαστήρια, διαλέξεις και εκθέσεις στις οποίες συμμετείχαν 324 επιστήμονες από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Από τη δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα το ΙΜΣ διοργανώνει ή συμμετέχει σε διοργάνωση εκθέσεων με την Εθνική Πινακοθήκη, το Μουσείο Μπενάκη, την Εθνική Βιβλιοθήκη κ.ο.κ.⁷⁹ Επιπλέον, πρόσφατα προχώρησε και σε θεατρικές

⁷⁸ Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικούς τίτλους: Constantinos Papadopoulos, Eleftheria Paliou, Angeliki Chrysanthi, Eleni Kotoula & Apostolos Sarris (επιμ.), *Archeological research in the digital age: Proceedings of the 1st conference on computer applications and quantitative methods in archaeology, Greek chapter Rethymno, 6-8 March 2014* (2015)· Marinos Sariyannis, *Ottoman Political Thought up to the Tanzimat: A Concise History* (2015)· Βάνια Παπανικολάου, Μαρία Σεχοπούλου & Κωνσταντίνα Γεωργιάδη (επιμ.), *Ανθολόγιο Βιογραφιών Ελλήνων Ηθοποιών* (2020)· Παναγιώτα Μήνη & Κωνσταντίνα Γεωργιάδη (επιμ.), *Προσεγγίσεις στην ιστορία του κινηματογράφου* (2020)· Gelina Harlaftis, Victoria Konstantinova, Igor Lyman, Anna Sydorenko & Eka Tchikoidze (επιμ.), *Between Grain and Oil from the Azov to Caucasus: The port-cities of the eastern coast of the Black Sea, late 18th – early 20th centuries* (2020)· Evrydiki Sifneos, Valentyna Shandra & Oksana Yurkova (επιμ.), *Port-Cities of the northern shore of the Black Sea: Institutional, economic and social development, 18th – early 20th centuries* (2021)· Νίκος Ποταμιάνος (επιμ.), *Εκδοχές της ηθικής οικονομίας: ιστορικές και θεωρητικές μελέτες* (2021)· Juan Carmona-Zabala (επιμ.), *Commodities in History: Theoretical Reflections and Empirical Case Studies* (2023).

⁷⁹ Ενδεικτικά αναφέρουμε: *Ο Γκρέκο στην Ιταλία και η ιταλική τέχνη*, συνδιοργάνωση με την Εθνική Πινακοθήκη (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη, 1995)· *Ο Μέγας Αλέξανδρος στην ευρωπαϊκή τέχνη*, συνδιοργάνωση με τον Οργανισμό Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (Θεσσαλονίκη,

ΕΙΚΟΝΑ 5.14 Μερικές από τις εκδόσεις του ΙΜΣ.
ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

παραγωγές μέσα από αγαστή συνεργασία επιστημόνων και καλλιτεχνών, όπως η παράσταση *Αγζε-τ* — συμπαραγωγή των ερευνητικών προγραμμάτων GHOST και JaNet με την ομάδα Splish Splash, τον Ιούνιο του 2022 (Εικ. 5.15). Έχει επίσης επεκταθεί στην εκλαΐκευση της ιστορικής γνώσης μέσα από τη δημιουργία εκπαιδευτικών παιχνιδιών όπως το «SeaLit. Μεσογειακά Πλοία και εμπόριο στον μακρύ 19ο αιώνα» (2023) (Εικ. 5.16).

Τελλόγλειο Ίδρυμα 1997-1998)· *Ημεΐς, οί τοῦ μέτρου καὶ τοῦ διαβήτου χειρισταί. Ὀψεις τῆς Δραστηριότητος τῶν Ἑλλήνων Μηχανικῶν (1880-1940)*, συνδιοργάνωση με την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (Αθήνα, Κεντρικό Αναγνωστήριο Τσίλλερ, Κτίριο Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος: 17 Δεκεμβρίου 2015 – 1 Αυγούστου 2016)· *Θρησκευτική τέχνη: ἀπὸ τὴν Ρωσία στὴν Ελλάδα (16ος-19ος αἰῶνας)*, σε συνεργασία με το Μουσείο Μπενάκη (Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη 14 Δεκεμβρίου 2017 – 11 Φεβρουαρίου 2018).

ΕΙΚΟΝΑ 5.15 Στο πλαίσιο δύο ερευνητικών προγραμμάτων (JaNet και GHOST), η ομάδα Splish Splash παρουσίασε τον Ιούνιο του 2022 στο Ρέθυμνο, και το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου στην Αθήνα, την παράσταση *Αγζε-τ*, μια ιστορία με γενίτσαρους και βρικόλακες στην οθωμανική Κρήτη.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

ΕΙΚΟΝΑ 5.16 Το παιχνίδι «SeaLiT – Μεσογειακά πλοία και εμπόριο στον μακρύ 19ο αιώνα» που κυκλοφόρησε το 2023 είναι ένα διασκεδαστικό και εκπαιδευτικό ταξίδι στον κόσμο της ναυτικής ιστορίας της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας κατά τη διάρκεια του ευρύτερου 19ου αιώνα (από τη Γαλλική Επανάσταση έως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο). Οι παίκτες αναλαμβάνουν τον ρόλο των πλοιοκτητών οι οποίοι θα πρέπει να αναπτύξουν την επιχείρησή τους, να αναβαθμίσουν τα πλοία τους και να προσαρμόσουν τις στρατηγικές τους στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του εξωτερικού περιβάλλοντος.

ΠΗΓΗ: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ